

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

ARAPÇA İLE TÜRKÇE ARASINDAKİ SÖZDİZİMSEL
FARKLILIKLARIN ARAPLARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ETKİSİ

YÜKSEK LİSAN TEZİ

Hazırlayan
Muhammad ALBİLADİ

Ankara –2012

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI**

**ARAPÇA İLE TÜRKÇE ARASINDAKİ SÖZDİZİMSEL
FARKLILIKLARIN ARAPLARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammad ALBİLADİ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Fahri TEMİZYÜREK

**Ankara
Temmuz, 2012**

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

108171216 numaralı Muhammed ALBİLADİ'nin "Arapça ile Türkçe'nin Arasındaki Sözdizimsel Farklılıkların Araplara Türkçe Öğretiminde Etkisi" başlıklı tezi _____/_____/_____ tarihinde jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı		İmza
Başkan	:	
Üye (Tez Danışmanı)	:	
Üye	:	

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım bu çalışmada Arapça ile Türkçe'nin arasındaki sözdizimsel farklılıkların Araplara Türkçe öğretiminde etkisini saptanmaya çalıştım. Bu çalışmayı yapmaktaki amacım, Türkçe öğrenen Arap öğrencilerine yol göstermek ve bu dili öğrenirken zorluk çektiklerine yol açan sebepleri tespit etmektir. Yaptığım çalışmaların sonunda bu zorluğun ana nedeni, kelimeler bakımından yakınlık ve alışverişin olmasına rağmen anadil ile hedef dilin arasında cümle yapısındaki farklılıktır.

Çalışmamızda dilbilimi ve yabancı dil öğretimi hakkında genel bilgi verildikten sonra, iki dilin arasında cümle türleri, cümle öğeleri ve tamlama terkipleri bakımından karşılaştırma yapılarak benzer ve farklı yönleri belirlenmiş, farklı yönlerinin Türkçe öğrenen Arap öğrencilere ne kadar olumsuz bir şekilde etki etmelerini öğrenmek için öğrencilere bir test yapılmıştır, elde edilen sonuçtan yola çıkarak Araplara Türkçe öğretiminde kolaylık sağlanması ümit edilen önerilerde bulunulmuştur.

Bu tezin hazırlanmasında yardım ve destekleriyle beni yönlendiren, çalışmam boyunca deneyim ve bilgilerini esirgemeyen tez danışmanı hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Fahri Temizyürek'e teşekkürlerimi sunarım.

Muhammad ALBİLADİ

ÖZET

ARAPÇA İLE TÜRKÇE’NİN ARASINDAKİ SÖZDİZİMSEL FARKLILIKLARIN ARAPLARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ETKİSİ

ALBİLADİ, Muhammad

Yüksek Lisans, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Fahri TEMİZYÜREK

Temmuz, 2012, 140 sayfa

Bu çalışma, Türkçe’nin sözdizimi kuralları temel alınarak Arapça ve Türkçede cümle türler, cümle öğeleri ve tamlama terkipleri karıştırılarak arasındaki sözdizimsel benzerlik ve farklılıkların belirlenmesini hedeflemiştir. Aynı zamanda Türkçe öğrenen Arap öğrencilere uygulanan test sınavından yola çıkarak tespit edilmiş sözdizimsel farklılıkların ne kadar olumsuz aktarımlara sebep olmasının saptanması amaçlamıştır.

Olumsuz aktarımların olup olmasını tespit edebilmek amacıyla, Arap öğrencilerin yaptıkları hatalar incelenmiştir. Sözdizimi ile ilgili hataların analizi yapılarak hangisi sıklıkla ve hangisi az olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte bu yanlışların hangi nedenlerden dolayı ortaya çıktığını açıklamaya çalışılmıştır.

Hata çözülememesi yöntemi kullanarak araştırmadan elde edilen sonuçlarda, sözdizimsel hatalar, olumsuz aktarımdan kaynaklanan hatalardan %34’i oluşturmaktadır. Bu hatalar genellikle Arapça ve Türkçenin arasındaki temel fark olan cümle yapısındaki terslikten kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra Arapçada mef’ûlün bihi gösteren kelimenin sonuna konan harekelerden başka bir edat bulunmamaktadır. Ayrıca yanlış bulunma eklerinin kullanılması ve fazla bağlaçların kullanılması görülür.

Anahtar Kelimeler: Sözdizimsel Farklılıklar, Türkçe Öğretimi, Karşıtsal Dilbilimi

ABSTRACT

The aims of this work is to determines aspect of similarity and different grammar between Turkish language and Arabic language by doing grammar comparison between two languages on the one hand teypes of the sentence, elements of the sentence, additional structures and descriptive with taking grammar of the Turkish language as the basic of the comparison process, and in the same time to aims to knowing the effect of grammatical differences differences on the students of the Turkich language especially Arab students based on exam had tested on them.

In order to improving error resulting of the impact of native language or not, it had been studied the mistakes that happened from Arab students, and it had been identified which mistakes more common than others, beside it had mentioned the reasons that led to the occurrence.

The results obtained of research by using the method of error analysis, showed that mistakes resulting of the impact of native language which represented 34% of the total mistakes, and in general the reason of these mistakes was inverse construction between the two languages. Beside there is no tool to show the object in Arabic sentence except fort he movement that are placed on the last word. Also the frequent use of links and misuse of the formats of the names (prepositions).

Key Word: Syntactic Differences, Teaching of Turkish, Comparative Linguistics

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii

GİRİŞ

1. Problem Durumu.....	1
2. Araştırmanın Amacı.....	2
3. Araştırmanın Önemi	3
4. Varsayımlar.....	3
5. Sınırlılıklar	4
6. Tanımlar.....	4

BÖLÜM I

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Dil Nedir?	5
1.2. Dillerin Tasnifi.....	5
1.2.1. Yapı Bakımından Dünyadaki Dillerin Tasnifi.....	5
1.2.2. Köken Bakımından Dünyadaki Dillerin Tasnifi	6

1.2.3. Türkçe'nin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri	6
1.2.4. Arapça'nın Dünya Dilleri Arasındaki Yeri.....	7
1.3. Yabancı Dil Öğretimi ve Öğrenimi	7
1.3.1. Dilbilim ve Yabancı Dil Öğretimindeki Rolü.....	8
1.3.2. Araplara Türkçe Öğretiminin Önemi.....	11
1.4. Arapça ve Türkçede Sözdizimi (Nahiv) ve Özellikleri	11
1.4.1. Türkçe'nin Genel Sözdizimsel Özellikleri	12
1.4.2. Arapça'nın Genel Sözdizimsel Özellikleri	13
1.5. Türkçe ve Arapçada Cümle ve Öğeleri.....	13
1.5.1. Türkçede Cümle.....	13
1.5.2. Türkçede Cümlenin Öğeleri.....	13
1.5.2.1. Temel Öğeler	14
1.5.2.1.1. Yüklem	
1.5.2.1.1.1. Yüklem Özellikleri	14
1.5.2.1.1.2. Cümlede Yüklem Olabilen Öğeler	16
1.5.2.1.2. Özne (Fâil)	17
1.5.2.1.2.1. Öznenin Türleri.....	17
1.5.2.1.2.2. Öznenin Özellikleri.....	19
1.5.2.1.2.3. Cümlede Özne Olabilen Öğeler	22
1.5.2.1.2.4. Özne – Yüklem Uygunluğu	24
1.5.2.2. Yardımcı Öğeler	26
1.5.2.2.1. Nesne (Düz Tümleç).....	26
1.5.2.2.1.1. Belirtili Nesne	27
1.5.2.2.1.2. Belirtisiz Nesne.....	27
1.5.2.2.1.3. Nesnenin Özellikleri	27
1.5.2.2.2. Dolaylı Tümleç (Yer Tamlayıcısı).....	28

1.5.2.2.3. Zarf Tümlenci	31
1.5.2.3. Cümle Dışı Öğeler	32
1.5.3. Arapçada Cümle	34
1.5.4. Arapçada Cümlenin Öğeleri	34
1.5.4.1. İsim Cümlesinin Öğeleri	34
1.5.4.1.1. Mübtedâ	34
1.5.4.1.1.1. Mübtedâ Türleri	34
1.5.4.1.1.2. Mübtedâ Özellikleri	35
1.5.4.1.1.3. Mübtedânın Hazfı (Düşürülmesi)	35
1.5.4.1.2. Haber	37
1.5.4.1.2.1. Haber Türleri	38
1.5.4.1.2.2. Haber Özellikleri	38
1.5.4.1.2.3. Mübtedâ – Haber Uygunluğu	40
1.5.4.1.3. İsim Cümlesinin Başına Gelen Nâkıs Fiiller ve Harfler	41
1.5.4.2. Fiil Cümlesinin Öğeleri	43
1.5.4.2.1. Fâil	43
1.5.4.2.2. Fiil	45
1.5.4.2.3. Nâib-i Fâil	45
1.5.4.2.4. Mef'ûl	47
1.5.4.2.4.1. Mef'ûlün Bih	47
1.5.4.2.4.2. Mef'ûlün Fih (Zarf)	50
1.5.4.2.4.3. Mef'ûlün Lieclih /Leh /Min Eclih	51
1.5.4.2.4.4. Mef'ûlün Mutlak	53
1.5.4.2.5. Hâl	53
1.5.4.2.6. Temyîz	54
1.5.4.2.7. Müstesnâ	54

1.5.5. Arapça ve Türkçede Cümle Öğelerinin Karşılaştırılması.....	55
1.5.5.1. Temel Öğelerinin Karşılaştırılması.....	55
1.5.5.2. Yardımcı Öğelerinin Karşılaştırılması.....	58
1.6. Türkçe ve Arapçada İsim ve Sıfat Tamlamaları (İzâfet ve Sıfat Terkibi)	60
1.6.1. Türkçede İsim Tamlamaları.....	60
1.6.2. Türkçede Sıfat Tamlaması	62
1.6.3. Arapçada İsim Tamlaması (İzâfet Terkibi).....	63
1.6.4. Arapçada Sıfat Terkibi.....	64
1.6.5. Türkçe ve Arapçada İsim ve Sıfat Tamlamalarının Karşılaştırılması.....	66
1.7. Türkçe ve Arapçada Cümle ve Cümle Çeşitleri	66
1.7.1. Türkçede Cümle.....	66
1.7.2. Türkçede Cümle Çeşitleri	66
1.7.2.1. Yüklem Türüne Göre Cümleler	66
1.7.2.1.1. Fiil Cümlesi.....	67
1.7.2.1.2. İsim Cümlesi	67
1.7.2.2. Anlamlarına Göre Cümleler.....	68
1.7.2.2.1. Olumlu Cümleler	68
1.7.2.2.2. Olumsuz Cümleler	68
1.7.2.2.2.1. Olumsuz İsim Cümlesi.....	68
1.7.2.2.2.2. Olumsuz Fiil Cümlesi.....	69
1.7.2.2.3. Soru Cümlesi.....	69
1.7.2.2.4. Emir Cümlesi	70
1.7.2.2.5. Ünlem Cümlesi	70
1.7.2.2.6. Şart Cümlesi.....	71
1.7.2.2.7. İstek Cümlesi	71
1.7.2.3. Öğelerinin Dizilişine Göre Cümleler	72

1.7.2.3.1. Kurallı Cümleler	72
1.7.2.3.2. Devrik Cümleler	72
1.7.2.3.3. Eksiltili (Kesik) Cümleler	73
1.7.2.3.4. Ayraçlı (Parantezli) Cümle	74
1.7.2.3.4.1. Arasöz	74
1.7.2.3.4.2. Aracümle.....	74
1.7.2.4. Yapılarına Göre Cümleler.....	75
1.7.2.4.1. Basit Cümle.....	75
1.7.2.4.2. Birleşik Cümle	76
1.7.2.4.2.1. Yan Cümleli Birleşik Cümleler	77
1.7.2.4.2.2. Sıralı Birleşik Cümleler	79
1.7.2.4.2.3. Bağlı Cümleler.....	80
1.7.3. Arapçada Cümle ve Kuruluş Yolları	81
1.7.3.1. Kelam.....	81
1.7.3.2. Cümle.....	82
1.7.3.3. Cümle ile Kelam Arasındaki Münasebet.....	83
1.7.3.4. Arapçada Cümle Kuruluşunun Yolları	83
1.7.4. Arapçada Cümle Türleri	84
1.7.4.1. Cümlenin Başladığı Kelime Türüne Göre Cümleler	84
1.7.4.1.1. İsim Cümlesi.....	85
1.7.4.1.2. Fiil Cümlesi.....	86
1.7.4.2. Yapısı Bakımından Cümle Çeşitleri	86
1.7.4.2.1. Basit Cümle.....	86
1.7.4.2.2. Mürekkeb (Birleşik) Cümle.....	87
1.7.4.3. İfadesi Bakımından Cümle Çeşitleri.....	97
1.7.4.3.1. Haberî Cümle.....	97

1.7.4.3.2. İnşâî Cümle	98
1.7.5. Türkçe ve Arapçada Cümle Türlerinin Karşılaştırılması.....	114
1.7.5.1. İsim ve Fiil Cümlesi Bakımından Karşılaştırma.....	114
1.7.5.2. Anlamları Bakımından Cümle Karşılaştırılması.....	115
1.7.5.3. Yapısı Bakımından Cümlelerin Karşılaştırılması	123
1.7.5.4. Birbirine Benzeyen Ancak Farklı Başlık Altında İncelenen Cümlelerin Karşılaştırılması	131

BÖLÜM II

YÖNTEM VE BULGULAR

2.1. Araştırma Modeli	132
2.2. Evren ve Örneklem	132
2.3. Verileri Toplama Teknikleri	132
2.4. Verilerin Analizi	132
2.4.1. Yanlışların Nedenlerine Göre Sayısının Belirlenmesi.....	133
2.4.2. Sözdizimsel Farklılıkların Yanlış Sayısında Oranı.....	133
2.5. Öğrenen Yanlışlarına İlişkin Bulgular	136

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. Sonuç	137
2. Öneriler	137

KAYNAKÇA.....	137
----------------------	------------

TABLolar

Tablo 1 Arapça ve Türkçede (Müsned) Yüklemin Karşılaştırılması.....	56
Tablo 2 Arapça ve Türkçede (Müsned İleyh) Öznenin Karşılaştırılması	57
Tablo 3 Arapça ve Türkçede (Mef'ûlün Bih) Nesnenin Karşılaştırılması	59
Tablo 4 Arapça ve Türkçede İsim Cümlesinin Karşılaştırılması.....	117
Tablo 5 Arapça ve Türkçede Fiil Cümlesinin Karşılaştırılması.....	117
Tablo 6 Arapça ve Türkçede Cümlelerin Anlamları Bakımından Karşılaştırma	118
Tablo 7 Arapça ve Türkçede Haberî (Olumlu-Olumsuz) Cümlelerin Karşılaştırılması	119
Tablo 8 Arapça ve Türkçede Emir ve Nehiy (Olumsuz Emir) Cümlelerinin Karşılaştırılması	122
Tablo 9 Arapça ve Türkçede İstifham (Soru) Cümlesinin Karşılaştırılması	123
Tablo 10 Arapça ve Türkçede Temenni (İstek) Cümlesinin Karşılaştırılması.....	124
Tablo 11 Arapça ve Türkçede Şart Cümlesinin Karşılaştırılması	125
Tablo 12 Arapça ve Türkçede Yapısı Açısından Cümlelerin Karşılaştırılması.....	127
Tablo 13 Arapça ve Türkçede Şartlı Birleşik Cümlelerin Karşılaştırılması.....	132
Tablo 14 Yanlışların Nedenlerine Göre Sayısının Belirlenmesi Karşılaştırılması.....	137
Tablo 15 Olumsuz Aktarımdan Kaynaklanan Sözdizimsel Yanlışlar.....	137

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
Ty.	: Tarih yok.
T.c.	: Temel cümle
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve diğerleri
Yy.	: Basım yeri yok.
Y.c.	: Yan cümle
AH	: Ahmet Haşim
AHT	: Ahmet Hamdi Tanpınar
AŞH	: Abdülhak Şinasi Hisar
CM	: Cemil Meriç
FNÇ	: Faruk Nafiz Çamlıbel
FRA	: Falih Rıfkı Atay
HB	: Halikarnas Balıkcısı
HEA	: Halide Edip Adıvar
MAE	: Mehmet Akif Ersoy
MŞE	: Mehmet Şevket Esendal
ÖS	: Ömer Seyfettin
RNG	: Reşat Nuri Güntekin
SFA	: Sait Faik Abasıyanık
TB	: Tarık Buğra
YKK	: Yakup Kadri Karaosmanoğlu

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmaya ait problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı ve önemi, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlar bulunmaktadır.

1. Problem Durumu

Geçmiş yüzyılda dilbilimciler, dil öğretimine büyük bir önem vermişlerdir. Dolayısıyla bununla ilgili teoriler ve yöntemler ortaya çıkmıştır. Bu yöntemlerden biri karşıtsal çözümelemedir. Bu yöntem "yabancı bir dil öğrenirken karşılaşılabilecek zorlukları tahmin etmek amacıyla benzerlikler ve farklılıkların öğeleri açıklayarak iki dilin arasında karşılaştırma incelemesi yapılmak" olarak tanımlanmaktadır. Karşıtsal çözümeleme hipotezinin çıkış noktasını Fries'in 1945'te yayınlanan Teaching and Learning English as a Foreign Language isimli kitabında yer alan anadil ve amaç dilin betimlemelerinin karşılaştırılmasına ilişkin görüşü oluşturur. Robert Lado'nun, 1957'de yayımlanan ve ilk sayfasında Fries'in bu görüşüne atıfta bulunduğu Linguistics across Cultures isimli kitabı, karşıtsal dilbilimin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Nickel, 1971:2).

Bir dili iyice bilip anlamak için o dilin cümle yapısını iyi bilmek gerekir. Bir de o dille başka bir dil arasında karşıtsal bir çözümeleme yapacaksan her iki dil olan anadil ile hedef dilin cümle yapısını iyice kavramak zorundasın. Bir dilin sözdizimsel özellikleri, cümledeki unsurların sıralanışı, o dili konuşan milletlerin düşünce ve ruh yapısını gösteren en mühim göstergesidir. Kısaca söylemek gerekirse bir milletin dili, o topluğun düşünce aynasıdır (Maksudoğlu,1996:335).

Arapça ve Türkçe ile ilgili gramer bakımından yapılmış karşıtsal çözümelemeler, gerek Türkiye'de gerekse Arap ülkelerinde istenşlen derecede değildir. Özellikle sözdizimi alanında bir elin parmaklarını aşamaz. Bu eksiklik, mutlaka yabancı dil olarak bu iki dilin öğretiminde kolaylık sağlanmayı engellenip sıkıntı yaşanmaya neden olacaktır.

Bu nadir çalışmalarında biri Aydın (2007) tarafından "Arapça ve Türkçe'de cümle yapısı, yabancılara Arapça cümle öğretimi –karşıtsal çözümeleme-" adlı doktora tezi olarak hazırlanan çalışmadır. Bu çalışma, Arapça ve Türkçe'de cümle türleri

karıştırılarak yapılmıştır. Sonuç itibarıyla iki dilin arasında cümle türleri bakımından hem benzerlik hem de farklılık bulunması saptanmıştır. Farklılıklar genel olarak Türkçe’de bulunan ama Arapça’da bulunmayan cümlelerde ve isim benzerliğine karşın farklı yapıya sahip cümlelerde bulunmaktadır. Bu farklılıklardan yola çıkarak olası zorluklar üzerine durulmuş ve bu zorluklar ortadan kalkması için bazı önerilerde bulunmuştur.

Diğer çalışmada, Nalçakan’ın (2008), “Arapça ve Türkçe’de isim ve fiil cümlesinin karşılaştırılması” adlı yaptığı yüksek lisans tezi olarak çalışmadır. Bu çalışmada Arapça ve Türkçede isim ve fiil cümlesinin yapısı ve öğeleri incelendikten sonra karıştırmalı bir sözdizimi çalışma yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, iki dile ait isim ve fiil cümleleri karşılaştırıldığında birtakım benzerlik ve farklılıkların olduğu görülmektedir. Dil öğrenim ve öğretiminde cümlelerin bu farklı ve benzer özelliklerin göz önünde bulundurulması önemli kolaylıklar sağlayacaktır.

Birinci çalışmada ayrıntılı olarak sadece cümle çeşitlerinin karıştırılması yapılmıştır. Ancak ikinci çalışmada, hem cümlenin temel türleri hem de cümle öğelerinin karşılaştırılması yapılmıştır. Bu iki çalışmada elde edilen verilerin öğrencilere nasıl etki edebileceğini öğrenmek için hiçbir uygulamalı bir çalışma görülmemektedir. Yani kuramsal çerçeveden ve ihtimallerden çıkmamıştır.

Araştırmanın problem cümlesi: Arapça ile Türkçenin arasındaki sözdizimsel farklılıklar nedir? Ve bunun Türkçe öğrenen Arap öğrencilere ne kadar etki eder?

Söz edilen probleme bağlı olarak aşağıdaki alt problemlere de cevap aranmaktadır:

1. Türkçe öğrenen Arap öğrencilerin yaptıkların yanlışların sebepleri nedir?
2. Yapılan yanlışlar bireysel olgu mu yoksa genel midir?

2. Araştırmanın Amacı

Bu tezin temel amacı, Ain Shams Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk edebiyatında 3. ve 4. sınıflarda Türkçe öğrenen Arap öğrencilerin sözdizimsel yaptıkları hataların saptanması ve nedenlerini tespit etmektir.

Araştırmanın temel amacına yönelik olarak belirlenen alt amaçlar ise şunlardır:

1. Arapça ile Türkçe’nin arasındaki sözdizimsel farklılıklar, Arap öğrencilerin Türkçe öğreniminde olumsuz bir şekilde etki eder mi?

2. İki dilin arasındaki bu sözdizimsel farklılıklar ortaya konduktan sonra Arap öğrencilere bir kolaylık sağlayacak mı?

3. Bu çalışmanın, konuyla ilgili önceki yapılmış çalışmalara katkısı var mıdır?

3. Araştırmanın Önemi

Yabancı diller, ulaşım ve iletişim gelişmesi ve devletlerarası siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi sayesinde yabancı diller öğretimine büyük önem kazanmaktadır. Halklar arası kültürel, bilimsel ve ekonomik ilişkiler kurulmasında aktif bir araç sayılmaktadır. Söz konusu olan Türkçe'nin Arapça ve Farsça ile birlikte İslam Medeniyetinin gelişmesinde, edebî ve tarihi eserlerinin kaleme alınmasında büyük önemi vardır. Türkiye ile Arap ülkelerin arasındaki ilişkiler hızla gelişmektedir. Bu ilişkileri güçlendirerek devam ettirmek için Türkçe'yi öğrenmek çok büyük önem arz etmektedir. Ayrıca Türk dilinin Osmanlı dönemine ait (1299–1923) Arap Ülkeleri Tarihini araştıran tarihçiler için de büyük önemi vardır. Türk dilini iyice bilmesi sayesinde araştırmacı Osmanlı döneminde bütün Arap ülkelerine ait belgelerini okuyup çevirebilmektedir. Türkiye'deki arşivlerde bu belgelerden yirmi milyona yakın vardır ve çoğu Arap ülkelerinin tarihine ve işlerine aittir. Bu belgelerin araştırılması ve Arapça'ya çevrilmesi gerekmektedir. Bu belgelere dönülmemesi, belgelerin araştırılmaması ve Arapça'ya çevrilmemesi halinde modern Arap tarihinin yazılması çok zor olur. Bu gereksinimleri idrak ederek Araplara Türkçe öğretebilmek için üniversitelerde bölümler ve kurslar açılmıştır (Gazi, 2005:9-8).

Yukarıda belirtilen bu gayeyi gerçekleştirilebilmek için ve bu alanda çalışanın yolunun açık olabilmesi için bu çalışma katkıda bulunmaktadır.

4. Varsayımlar

Bu araştırmada aşağıdaki sayılılardan hareket edilecektir:

1. Araştırma kapsamında yer alan öğrencilerin anketlere verdikleri cevaplara göre iki dilin arasındaki sözdizimsel farklılıkların Türkçe öğreniminde zorluk teşkil edeceği kabul edilecektir.

2. Öğrencilerin seviyeleri birbirlerine eşitliğin derecesine yakındır.

3. Örneklem evreni temsil etmektedir.

5. Sınırlılıklar

Araştırma Ain Shams Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk edebiyatında 3. ve 4. sınıflarda Türkçe öğrenen Arap öğrencilerle sınırlıdır.

6. Tanımlar

Sözdizimi: Her sözcük, anlamlı olmakla birlikte tek başına duyguları, düşünceleri, istekleri ve yargıları tam olarak anlatmaya yetmez. Dillerde bir sıralanış bağlantısı vardır. Sözcükler yan yana dizilerek bir yargı bildirirler. Düşünce, duygu, istek ve yargıları eksiksiz anlatabilmek için sözcükleri dilbilgisi kurallarına göre dizmek gerekir. İşte bu dizilişin incelenişi ve kurallarını kapsayan bölüme sözdizimi (sentaks) denir (Turhan, ty.:5).

Karşılaştırmalı Dil bilimi: Yanlış çözümlemesi, karşıtsal (ayrımsal) dilbilimin alanı içinde yer alan bir konudur. Karşıtsal dilbilim iki ya da daha fazla dilin farklılık ve benzerliklerini belirlemek amacıyla karşılaştırılmasını inceleyen uygulamalı dilbilimin bir alt kuramıdır (Fisiak, 1980: 1).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Dil nedir?

“Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli anlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessesedir” (Ergin,2011:3).

“Dil, bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka nitelikleri beliren, kimi sınırlarını bugün de çözemediğimiz büyüklü bir varlıktır” (Aksan,2009: 12).

İnsanlar, dil vasıtasıyla düşünceleri, duyguları ve ihtiyaçlarını ifade edebilirler. Öyleyse dil, toplumda anlaşma nabzıdır, fikrin en büyük mucizesidir. Hatta toplumsal olguların en önemlisi sayılır. Çünkü dilin gelişimi, toplumun sosyal hareketliliğe bağlıdır.

1.2. Dillerin Tasnifi

Yeryüzündeki dillerin tasnifi genel olarak iki ölçüye dayanmaktadır. Birincisi köken, ikincisi ise yapıdır. Menş (köken) bakımından yapılan sınıflandırma, bilinmeyen devirlerde, aynı ana dile bağlanan bir köken akrabalığı söz konusudur. Bu akrabalık, dillerin ses yapıları, şekil yapıları, söz dizimi ve köken bilgisi bakımlarından geriye doğru gidildikçe birbirlerine olan yakınlıklar sonunda kendini gösteren bağılıklardır (Korkmaz, 2009: LXIV).

1.2.1. Yapı Bakımından Dünyadaki Dillerin Tasnifi

Yapı bakımından dillerin tasnifi üç gruba ayrılmaktadır:

1. Tek heceli diller: Bu dillerde her kelime tek hecelidir. Kelimelerin çekimli halleri yoktur. Çin-Tibet dilleri bu gruba girerler.
2. Eklemeli diller: Bu dillerde tek veya çok heceli kelime kökleri ile ekler vardır. Kelimelerden yeni kelimeler veya kelimelerin geçici halleri yapılırken köklere ekler eklenir. Bu ekleme sırasında kökler değişmez, köklerle ekler açık bir şekilde ayırt edilebilir. Bu diller ön ekli veya son ekli olabilir. Türkçe, Macarca gibi diller eklemeli dillerdendir.

3. Çekimli diller: Bu dillerde de tek ve çok heceli kökler ve bir takım ekler vardır. Fakat yeni kelime yaparken çekim sırasında çok defa, köklerde bir değişiklik olur. Yani bazen az sayıdaki ekler kullanılmakla beraber, umumiyetle gramer ifadeleri kökün bir içten kırılma ile aldığı değişik şekillerle karşılaşılır. Sami dilleri ve Hint- Avrupa dilleri bu gruba girer (Ergin,2011: 8).

1.2.2. Köken Bakımından Dünyadaki Dillerin Tasnifi

Köken akrabalığıyla ilgili dil aileleri şöyledir:

- a. Hint-Avrupa dilleri: Hint ve İran dilleri, bütün Avrupa dilleri
  - b. Hami-Sami dilleri: Berberi dilleri, İbranice, Arapça, Habeşçe vd.
  - c. Kafkas dilleri: Gürcüce, Avarca, Abhazca, Çerkezce, Çeçence vd.
  - d. Çin- Tibet dilleri: Çince, Tibetçe, Birmanca vd.
  - e. Malaya-Polinezya dilleri: Malayca, Cava dili, Hawaii dili vd.
  - f. Nijer- Kongo dilleri: Mendece, Svahilice, Zulu dili, Sango dili vd.
  - g. Amerika yerli dilleri: Apaş dili, Maya dili, Aztek-Tano dilleri vd.
  - h. Nil-Sahra dilleri: Nübye dili, Sudan dilleri, Nil dilleri vd,
  - i. Ural- Altay dilleri:
    - a. Ural kolu: Fince, Estonca, Macarca vd.
    - b. Altay kolu: Türkçe, Moğolca, Tunguzca
- (Bilgin,2006: 3).

1.2.3. Türkçe'nin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri

Türkçe, Ural-Altay dilleri ailesinin Altay koluna mensup bir dildir. Başlıca ortak özellikleri şu noktalarda toplanabilir:

- a. Aile içinde yer alan dillerin hepsi de eklemeli dillerdir.
- b. Türetme ve çekimde hep son ekler kullanılır. Bu dillerde ön ek sistemi yoktur.
- c. Altay dillerinde cinsiyet de yoktur. Bu nedenle kelimeler şekil değişikliğine uğramaz.
- d. Sayı sıfatlarından sonra gelen adlar genellikle teklik biçimindedir.

- e. Altay dilleri eklemeli dil yapısında olduğundan kelime kök ve gövdeleri sabittir.
- f. Diller arasında, aynı kökten kaynaklanmış ortak ekler vardır. Bu özellik Moğolca ile Türkçe arasında daha belirgindir.
- g. Cümle yapısı bakımından özne fiilden önce gelir ve genellikle baştadır. Fiil cümlenin sonundadır.
- h. Ad ve sıfat tamlamalarında, belirten belirtilen önce gelir. Cümle kuruluşunda yer alan sıfat-fiil ve zarf-fiiller koşut birer kullanılışla sıfat ya da zarf görevindedir (Korkmaz, 2009: LXIX-LXX).

1.2.4. Arapça'nın Dünya Dilleri Arasındaki Yeri

Arapça, Sami dilleri ailesinin Sami koluna mensup bir dildir. Temel özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

- a. Arapça'da fiilin kökü üç ünsüzden oluşur. Sesli harf bulunmaz, ünlü sesleri hareketler sağlar.
- b. Arapça çekimli bir dildir.
- c. Arapça'da cinsiyet farklı gözetilir. Yani kelimeler cinsiyet müzekker ve müennes olarak ikiye ayrılır.
- d. Kelimelerin cümle içindeki görevleri kelimelerin i'rabına göre ortaya çıkar.
- e. Arapça'da asıl unsur başta bulunur.

1.3.Yabancı Dil Öğretimi ve Öğrenimi

Günümüz dünyasında ikinci dil / yabancı dil büyük bir önem kazanmıştır. İnsanlar hangi sektörde çalışıyor olurlarsa olsun bir yabancı dil öğrenme ihtiyacını duymaktadırlar. Bir yabancı dil bilmenin ayrıcalık olmaktan çıkıp, herkesin sahip olması gereken bir özellik olduğu günümüzde yabancı dil eğitiminin önemi de artmıştır (Göçer,2008: 28).

Bu günlerde yaşamın her alanında olduğu gibi eğitimde de hızlı bir değişim ve dönüşüm görülmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak insanlar kendilerini küresel bir etkileşim çemberinin içinde bulmaktadır. Bu durum bir yabancı dil öğrenme ihtiyacını doğurmaktadır. Bu küresel etkileşim içerisinde etkin olan ulusların dilleri de doğal olarak önem kazanmaktadır (Göçer ve Selçuk, 2011:798).

Yabancı dil öğretimi dilbilimsel bilginin öğretime uygulandığı bir etkinlik olduğundan dil öğretimiyle uğraşanlar dilin ne olduğunu açıklamaya çalışan çağdaş dilbilgisi kurallarını ve ayrıntılarını iyi bilmek zorundadırlar. Yabancı dil öğretimi ise, kişinin ses ve anlamdan oluşan yeni bir dil dizgesinin kurallarını öğrenmesi ve bu kurallar dâhilinde dili uygun ve doğru kullanmasıdır (İşer, ty. : 5).

1.3.1. Dilbilim ve Yabancı Dil Öğretiminde Rolü

“Yabancı dil öğretiminde, dili farklı yönleriyle ele alan dilbilim akımlarının derin etkileri olmuştur. Dilbilimin görevi, çok yönlü karmaşık ve gizemli bir varlık olan dili tüm boyutlarıyla incelemektir” (Toklu, 2003:9). Yabancı dil öğretiminin alanı, dilbilimsel incelemeler ile sınımsız bir bağlantıda bulunmaktadır. Çünkü dil, öğretilmesi hedeflenen konudur. Öyleyse dil öğretmenin dilin gerçeğini ve tabiatını hakkında genel bilgileri sahip olması gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilmesi, dilbilimin vasıtasıyla olur. Dilbilimin eğitim amaçlı bir gayesi yoktur. Fakat sunduğu dil betimlemesi ve dil kuramları, dil öğretiminin alanında faydalanmaktadır.

Dilbilimin iki dayanağı var, dilsel kuram ve dilsel betimlemedir. Dilsel kuram, dilin ve tabiatının genel çerçevesini sunmaktadır. Dilsel betimleme ise dilin olgularının (sesbilgisi-sözdizimi-şekilbilgisi-anlam bilgisi) bilimsel betimlemesini arz etmektedir. Bilindiği gibi dilbilimdeki gelişme, iki farklı yaklaşıma ayrılmasına sebep olmuştur. Bu iki yaklaşım: Betimlemeli dilbilim ve Dönüşümlü Üretimsel dilbilimdir (el-Rajhi,2010:7).

Buna ek olarak gitgide dilbilimin, gereksinim itibarıyla diğer bilimlerle iç içe bir hale gelmesinden dolayı dilbilim çeşitli dallanmalara uğramıştır.

Yabancı dil öğretiminde dilbilimin rolüne ışık tutmak istersek otomatik olarak uygulamalı dilbilim hakkında konuşur olduklarımızı buluruz. Zira dil öğretimi uygulamalı dilbiliminin temel alanlarından biridir.

Uygulamalı dilbilim, birincil amacı her ne kadar dilbilimden yola çıkarak hayatın farklı alanlarındaki problemlerini çözmek olsa da bu alandan payını en çok dil öğretileri ve ikinci dil edinimi alanları almaktadır. Fakat yine de uygulamalı dilbilim, dilbilim, antropoloji, psikoloji, sosyoloji ve eğitim gibi farklı disiplinlerle el ele kol kola çalışan bir bilim dalıdır (<http://www.eksisozluk.com>).

20. yüzyıl başlarında, Sausser’in (ö.1913) ölümünden sonra 1961 yılında yayımlanan *cours in General Linguistics* adlı kitabı bir yandan betimlemeli

dilbilimin –tarihsel dilbilim karşısına- temellerini atarken, diğer yandan karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarına ışık tutmuştur. Böylece dilbilim alanındaki çalışmalar betimlemeli alana kayarak, Amerikalı dilbilimcilerden Boas, Sapir ve Bloomfield yazılı olmayan dilleri inceleme yöntemlerini geliştirmişler, Avrupalı dilbilimcilerden Jespersen betimlemeli dilbilime kuramsal ve felsefi açıdan katkı sağlamıştır. Öte yandan Prag dil okulu yapısalcılığı geliştirirken, Kopenhag dil okulu ise dili matematiksel denklemlerle açıklama yoluna gitmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra dilbilim alanındaki çalışmalar artarak devam etmiştir. Savaş sonrası yabancı dil öğrenimi ve öğretime artan ilgi, dilbilim alanındaki çalışmalara yeni bir boyut kazandırmış, böylece uygulamalı dilbilim araştırmaları başlamıştır. Bu bağlamda anadil ile amaç dilin benzer ve farklı yönlerini inceleyen karşıtsal dilbilim ortaya çıkmıştır. Dilbilim ilkelerini İngilizce öğretimine uygulayan ilk kişi olan Amerikan yapısalcılarından Fries karşılaştırmalı çalışmaların önemini şöyle dile getirir:

“ En etkili gereçler, amaç dilin bilimsel betimlemesi ve bu betimlemenin anadil ile özenli karşılaştırılması sonucu elde edilen bilgiler ışığında hazırlanan gereçlerdir.”

Fries'in bu tespitini eserinde nakleden Lado, daha sonra yabancı dil öğretim kitabının nasıl olması gerektiğini belirtir:

“Ders kitabı; dilbilgisel yapı, telaffuz, söz varlığı ve kültürel içerik bakımından aşamalı olmalıdır. Bu aşamalandırma bizim burada sunacağımız karşılaştırmadan sonra daha iyi yapılabilir.”

Lado bu görüşünü karşıtsal dilbilimin, başka bir deyişle modern uygulamalı karşıtsal dilbilim çalışmalarının gerçek başlangıcı olan Linguistics Across Cultures adlı kitabında dile getirir. Lado teorisinin öğretim açısından önemini vurgularken ise şöyle der:

“İnanıyoruz ki, yabancı dil öğrenmeye başlayan öğrenci bu dilin bazı özelliklerinin kendisine kolay, kimi özelliklerinin ise zor geldiğini görecektir. Öğrenciye anadiline benzeyen olgular kolay, farklı olan olgular ise güç gelecektir” (İşler,2002:124-126).

Diğer yandan yabancı dil öğretiminde büyük katkıda bulunan başka bir teori ortaya çıkmıştır. Bu teorisinin ortaya konmasının esas nedeni bu iki soruda açıkça ifade

edebiliriz: “Bir başka dil ile söz konusu olan dilin ortak yönü ne olabilir? Bunlar aslında birbirinden çok farklı diller değil midir?” bunun aksine insan zihninde tek bir dilbilgisi vardır. Buna “Üretken dönüşümlü dilbilgisi” denir.

Üretken-dönüşümlü dilbilgisinin teorisinin temellerini oturturan ünlü Amerikalı dilbilimci Naom Chomsky’dir. Chomsky, teorisini anlatarak şöyle der:

Üretken dilbilgisiyle, cümlelere açık ve iyi tanımlanmış yollarla betimlemeler getiren bir kurallar dizgesini anlatmak istiyorum. Açık ki, bir dilin her konuşanı, diline ilişkin kuralları taşıyan bir üretken dilbilgisini kazanmıştır. Bu, kişinin o kuralların farkında olduğu anlamına gelmez. Hatta farkında olabileceği anlamına da gelmez. Üretken dilbilgisi, kişinin dili hakkında söyleyebileceklerini değil, kişinin gerçekten bildiklerini belirlemeye çalışır (Sezer,1988:143-144).

Üretken-dönüşümlü dilbilgisinin dayandığı temel varsayımların dil öğretmenlerince bilinmesinde büyük yarar vardır. Bu varsayımlar:

1. Kişinin zihninde, anadiline ilişkin çok sayıda ve ayrıntılı kurallar vardır. Bu kurallar bir ‘bilinçaltı dilbilgisi’ oluşturmaktadır. Kişi, bu kurallar yardımıyla şunları yapabilir:
  - a. Sonsuz sayıda cümle üretebilir ve üretilen cümleleri anlayabilir.
  - b. Bir cümlede görünmeden yer alan kelimelerin/öbeklerini değerlendirebilir.
  - c. Bir cümledeki ya da kelime öbeğindeki anlam bulanıklığını gösterebilir.
  - d. Kurallara uygun cümle ve öbeklerle, uygun olmayanları ayırt edebilir.
  - e. Aynı anlama gelen cümleleri ya da öbekleri tanıyabilir.
2. Bir dilbilgisi, kişinin zihninde var olduğunu düşündüğümüz bilinçaltı dilbilgisinin kurallarını açıklamayı amaçlayan bir dil kuramıdır. Bir başka deyişle, bir dilbilgisi, kişinin zihnindeki dilbilgisinin gözler önüne serilmiş şekli olacaktır.
3. Kişinin zihnine girebilmek söz konusu olamayacağına göre bir dilbilimcinin, ‘bilinçaltı dilbilgisi’ni açığa çıkarabilmesi için yapabileceği en iyi şey, bir dilbilgisi, yani bir dil kuramı önermektir.

Bu dil kuramı bir dizi kurallar içerecektir. Dilbilimcinin varmak istediği nokta en az kuralla en çok dil geçeceğini açıklayabilmek olacaktır.

4. Bir dilbilgisi, sadece ait olduğu dile ait cümleleri üretmelidir. Ayrıca bir dildeki bütün cümleleri üretebilmek kuralları içermelidir.
5. Kişinin ‘bilinçaltı dilbilgisi’nde cümlelerin iki yapısı vardır: derin yapı ve yüzey yapısıdır. Derin yapı cümlenin anlamını taşıyan yapıdır. Yüzey yapı da cümlenin söylenen şeklidir.
6. Çocuklar, anadillerini öğrenirken duydukları çoğunlukla ‘yarım’ cümlelerdir. Yani, bağlamın anlaşılır kıldığı öğeler cümlede yer almadığından, çocuklar çoğunlukla öğeleri eksik cümleler duymaktadır (Bkz. Sezer,1988:144-145-146).

1.3.2. Araplara Türkçe Öğretiminin Önemi

Araplara Türkçe öğretimi, Osmanlı dönemindeki Arap ülkelerinin tarihini incelemek isteyen Arap tarihçiler için gayet önemlidir. Bu dil, araştırmacının Arap eyaletlerin bütün işlerini ihtiva eden Osmanlı belgeleri üzerinde durulmasını sağlar. Fakat maalesef bu dönemle ilgilenen Arap tarihçilerin bu dile özen göstermeleri yeterli derecede olmamasından dolayı henüz yapılmış çalışmalar sınırlıdır. Dolayısıyla bu belgelerdeki gerçekler gizli kalır. Modern Arap tarihinin iyice anlaması, Osmanlı belgelere ve Osmanlı son döneminde cereyan etmiş durumlara dönmeden oldukça zordur (al-Şaman,1987: 1).

“Bunun yanı sıra Türkiye ile Arap ülkelerin Arasındaki ilişkiler hızlıca gelişmektedir. Bu ilişkileri güçlendirerek devam ettirmek için Türkçeyi öğrenmek çok büyük önem arz etmektedir” (Gazi,2005:9). Bunlardan daha önemli olan komşuluk ve din kardeşliği, Arapların Türkçe öğrenmelerine en büyük teşvik verici unsurdur.

1.4. Arapça ve Türkçede Sözdizimi (Nahiv) ve Özellikleri

“Bir dilde kelimelerin bir grup veya cümle oluşturacak biçimde bir araya gelmelerinin kurallarını, bu grupların cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle yapılarını inceleyen dilbilgisi bölümüne söz dizimi denir” (Aktan,2009: 1).

Diller arasında sözdizimi yapıları bakımından farklılıklar olsa da ortaklıklar ve benzerlikler bulunabilir. Bunların oranı, o diller arasındaki köken ilişkilerinin derecesine göre değişmektedir. Hatta aralarında hiç ilişki olmadığı kabul edilen diller arasında bile

birtakım evrensel ortaklıklar görülebilir. Bütün bunlara rağmen her dil az veya çok farklı bir sözdizimi yapısına sahiptir (Karahan, 2010: 9).

“Nahiv, kelimelerin birbirleriyle ilişkilerini inceleyen bilimdir. Çünkü kelime cümle içinde bulunmasıyla sözdizimsel bir anlam kazanır. Zira sen bu kelimeye fail dersen, cümlede fiil olması anlamına gelir” (el-Rajhi,2010: 13). “Nahiv, lafzın cümle içindeki durumunu ve bu durumuna göre i'rabını inceleyen bilim dalıdır” (Çörtü,2010: 13).

1.4.1. Türkçenin Genel Sözdizimsel Özellikleri

- a. Türkçenin birleşik cümlelerinde, yan cümlesi ile temel cümle arasındaki bağlantı Hint Avrupa dillerindeki gibi ilgi zamirleri ile değil, ortaç ve ulaçlarla sağlanır. Ortaçlar ve ulaçlar, Türkçe anlatımın bağlaç ihtiyacını da büyük ölçüde karşılar, söze kıvraklık ve anlatım rahatlığı sağlarlar.
- b. Türkçe cümlelerinde, önemsenen öge yükleme yaklaştırılır. Cümle vurgusu da onun üzerinde bulunur.
- c. Türkçe anlatımda ön çekim ilgeçleri kullanılmaz, çekim ilgeçleri sonda bulunur.
- d. Türkçe, "en az çaba" ile "en çok anlam" bildirmeye eğilimli bir dildir. Bu eğilimini, anlatımı kısaltarak gerçekleştirir. "Gizli özne olgusu, düşünce, duygu ve isteklerin "eksilteli cümleler" ile anlatılabilmesi "Evet, hayır, peki..." gibidir (Kahraman,2005: 152).
- e. Türkçede isim ve fiil cümlesinin her ikisi de “yüklem” esas alınarak tasnif ve tarif edilmektedir. Başka bir ifadeyle, cümlenin isim veya fiil cümlesi olması cümlenin yüklemine isim veya fiil soylu bir kelime olmasına bağlıdır.
- f. Türkçede kelimelerin cümle içerisinde hangi öge pozisyonunda oldukları, cümle içerisindeki kelimenin eksiz olmasından veya hangi eki aldığından anlaşılır (Nalçakan,2008: 89).

1.4.2. Arapçanın Genel Sözdizimsel Özellikleri

- a. Arapça'nın cümle içindeki unsurların dizilişi, temel unsurlar başta, yardımcı unsurlar sona bulunmaktadır.
- b. Arapçada cümle tasnifinde temel ölçü cümlenin başladığı kelimenin çeşididir.
- c. Arapçada cümle içindeki söz parçaları mebnî (sonu değişmeyen) ve mu'rab (sonu değişen) olmak üzere ikiye ayrılır (Çörtü,2010,13).
- d. Arapça cümle dizilişinin temel mantalitesi, asıl öğeden tali öğeye doğru cümle öğelerinin sıralanmasıdır (Nalçakan,2008: 89).

1.5. Türkçe ve Arapçada Cümle ve Öğeleri

1.5.1. Türkçede Cümle

Cümle, en dar anlamıyla bir yargı grubudur. İçinde bir yargının bulunmadığı kelime toplulukları cümle oluşturmaz. Bir düşünceyi bir duyguyu bir hareketi bir olayı bir isteği tam bir hüküm halinde ifade eden kelime veya kelime dizisine cümle denir. Başka bir ifadeyle cümle, sözü dinleyende soruya yer bırakmayacak biçimde tam olarak haber ya da dilek yoluyla bildiren kelimeler dizisidir (Özkan ve Sevinçli,2008: 91).

1.5.2. Türkçede Cümlenin Öğeleri

Cümle, değişik işlevlerdeki parçalardan meydana gelmiş bir bütündür. İşte cümleyi oluşturan bu parçalara cümlenin öğeleri denir. bunlar yüklem, özne, nesne, zarf tümleci ve yer tamlayıcısı (dolaylı tümleç)tir. Yüklem ve özne cümlenin temel öğeleri; nesne, zarf tümleci ve yer tamlayıcısı ise tamamlayıcı öğelerdir (Doğan ve Özkan, 2010: 144).

1.5.2.1. Temel Öğeler

1.5.2.1.1. Yüklem (Fiil – Predicat)

Cümlenin en esaslı unsuru, ana unsuru, temel unsuru, cümlenin direğidir. Cümlenin bütün yapısı onun üzerine kurulur. Diğer bütün unsurlar fiilin etrafında toplanan, onu destekleyen, onu tamamlayan unsurlardır. Türkçede asıl unsuru tâli unsurdan sonra gelmesi prensibine uygun olarak, cümlenin esas unsuru olan fiil daima sonda bulunur. Kendisinden önce gelen diğer unsurların kesin bir sırası

yoktur. Belirtilmek istenme derecelerine göre fiile yaklaştırılarak kullanılırlar (Ergin, 2011:398-399).

1.5.2.1.1.1. Yüklemin Özellikleri

- a. “Yüklem ek ile veya eksiz olarak yargı yüklenmiş bir fiil ve isimdir” (Aktan, 2009: 87).

Örnek

Odam hayli soğuk

Her adım uyandırır acı bir hatırayı.

Bize geldiği zaman akşamdı.

Bir tehlike var.

İçimde en güzel duygular saklı. (TB)

- b. “Yüklem, genellikle cümlenin sonunda bulunur. Ancak bir anlamı öne çıkarma, vurgulama ihtiyacı, özellikle şiirde ahenk endişesi vb. sebepler, diğer öğelerin olduğu gibi yüklemde yerini değiştirebilmektedir” (Karahana,2010: 14).

Örnek

Sakla samanı, gelir zamanı. (Atasözü)

Gülme komşuna, gelir başına. (Atasözü)

Birden kapandı birbiri ardınca perdeler. (YKK)

Hoca şimdi kendisi çıkacak sahneye (MK)

- c. “Bazı kesik cümlelerde yüklem, kelime veya kelime grubu olarak yer almaz. Bu tür cümlelerin anlamı bağlamdan anlaşılır, cümle okuyanın muhayyilesinde tamamlanır. Bu tür cümleler eksiltili (kesik) cümlelerdir” (Aktan,2009: 88).

Örnek

Hem yalnız sen değil ben de!

Birinizin sesini duyarsam... (KT)

Bir nefes dinlenmeden yıllarca koşmak sana, aramak her tarafta, bulmamak asla seni. (FNÇ)

“Bazı kesik cümlelerde anlam, önceki cümlenin yardımı ile tamamlanır”
(Karahan, 2010, 16).

Örnek

Bilmiyorum aradan ne kadar zaman geçti. Belki altı ay... Belki bir yıl. (ÖS)

Ben onu buraya gelmeden evvel tanıdım. Sirkeci’de, garda, tren beklerken (PS)

- d. “Bir cümlede birden fazla özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf bulunabilir. Ancak yüklem tektir. Bir söz dizisi içindeki yüklem sayısı, cümle sayısını gösterir” (Karahan, 2010: 15).

Örnek

Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı, bir dakika araba yerinde durakladı.
(FNÇ)

Keskin bir sigara dumanı vardı; tıkanı, öksürdü. (EI)

- e. Yükleme geçişsiz olan cümlede nesne bulunmaz.

Örnek

Bu gidişle, Çukurova’ya gece yarısına da varamayacağız. (C. Dağcı, OTB 412/23)

Bir saniye bile ayrılmadım başından.. (NFK)

- f. Art arda sıralanmış bazı cümlelerde yüklem veya yüklem bir parçası ortak olabilir (Karahan, 2010: 17).

Örnek

Rüzgâr onun saçlarını benimkilerine (Karıştırıyor), teninin kokusunu denizinkine karıştırıyor. (PS)

Eşyalarımız birer sandıkta (durur), sandıklar da birer odada durur. (ÖS)

- g. “Yüklem tek kelime olabileceği gibi isim veya fiil türünden bir kelime grubu da olabilir” (Aktan, 2009: 89).

Örnek

Pazar günü, bizim temizlik günümüzdü.

Selim Paşa, hafızasında canlanan hayale tebessüm etti. (HEA)

O da genç gözlerini kapayınca kadar Ayşe'nin en hakiki İzmir askerlerindendi. (HEA)

Güneş, bütün gün insana doğru fakat acı şeyler söyleyen bir arkadaştır. (AH)

Diriliş, şaşırtıcı ve düşündürücüydü. (SÇ)

Bedbahtlar, ölümü düşünmeye vakit bulanlardır. (FRA)

1.5.2.1.1.2. Cümlede Yüklem Olabilen Öğeler

“Türkçede cümlelerin yüklemeleri, ya çekimli bir eylemdir; ya da ek eylem olarak çekime girmiş ad soylu bir sözcük (ad, sıfat, adıl, belirteç, bağlaç, ilgeç, ünlem), bir tamlama, bir sözcük öbeğidir” (Demir, 2006:180).

Örnek

İstanbul'un taşı toprağı altındır.

Huy canın altındadır. (Atasözü)

Hayvanlar içinde aklını en çok işletebilen o'dur. (Nurullah Ataç)

O, her gün bu saatte buradadır.

Bugün bana ise yarın sana (dır). (Atasözü)

Yayla biraz da Türk'ün kendisidir. (FRA)

Sol vezirin bir kulağı sağırmış. (E. Cem Güney)

Ömer'in doğum günü bugünmiş.

İki el bir baş içindir. (Atasözü)

Nurullah Ataç'ın hiç kullanmadığı bağlaç ve'dir.

Söyleyebildiği son söz eyvahtı.

Zafer çalışanlarıdır.

Şimdi o yalnızlığı ile baş başadır.

Düz, kalın, geniş bir harf a'dır.

Kop Dağı'nda bir çeşme var. (Cahit Külebi)

Bu yollar tekin değil. (Hasan Hüseyin)

Benim doğduğum köylerde ceviz ağaçları yoktu. (Cahit Külebi)

İsmin zaten unutulup gitmiş. (N.S.Örik)

Her adım uyandırır acı bir hatırayı.

1.5.2.1.2. Özne (Fail)

“Cümlede yapan veya olanı karşılayan öğeye özne denir” (Aktan, 2009: 91). “Cümlenin yüklemden sonra gelen en önemli öğesidir. Fiile öteki öğelerden daha yakın olan özne, aynı zamanda cümlenin fiilden ayrılmayan bir unsurudur” (Özkan ve Sevinçli, 2008: 101). “Ancak her cümlede bulunmak zorunda değildir” (Erkul, 2007: 25).

1.5.2.1.2.1. Özne Türleri

“Özne ile yüklem arasında, sıkı bir ilişki vardır. Her çekimli fiilin, bir öznesi vardır, ancak fillerin çatı özelliklerinin değişmesi, öznenin belli veya belirsiz olma durumunu doğurur” (Erkul, 2007: 25). “Bugüne kadar anlam ve görevleri göz önünde bulundurarak değişik özne türlerinden söz edilmiştir. Ancak özne adlandırmaları konusunda tam bir birlik yoktur” (Aktan, 2009: 99) En çok kullanılan özne türleri şöyledir:

a. Gerçek özne

Yüklemin bildirdiği işi yapan öğe öznedir. Edilgen çatılı fiillerin yüklem olduğu cümlelerin dışındaki cümlelerin öznesi gerçek öznedir (Ulaş, 2003:G).

Örnek

Melek bütün ödevlerini bitirdi.

Bu çılgın başıboşluk ve mantıksız hürriyet kavramı beni korkutuyor.

Yaşlı adam titrek sesiyle bir şeyler anlatıyordu.

“Özne, çekimli fiillerde birinci, ikinci, üçüncü tekil veya çoğul şahıs ekleriyle ifade ediliyorsa, bu tür özneler “gizli özne” diye adlandırılır” (Erkul, 2007: 26).

b. Açıklayıcı Özne

“Bazı cümlelerde öznenin sonra onu açıklayıcı kelime ya da kelime grupları yer alır” (Ulaş, 2003:7).

Örnek

Ayşe, ilkokul arkadaşım, bize geldi.

Onlar, dün köyden gelenler, bugün döndüler.

c. Söзде Özne

“Edilgen çatılı eylemle kurulu cümlelerde, özne bulunmadığı için, belirtisiz nesne görevindeki kelimelere “söзде özne” denilmektedir” (Aktan, 2009:100).

Örnek

Dünkü maçta yenildik.

Bardaklar yıkanmış.

d. Örtülü Özne

“Söзде öznesi olan kimi cümlelerde, eylemi gerçekleştiren, yapan varlık (gerçek özne) “tarafından, etkisiyle, yüzünden, dolayısıyla, nedeniyle” gibi bir sözcük ya da “-ce, -ce” ekiyle belirtilmişse buna “örtülü özne” denir” (Akbayır,2010: 124).

Örnek

Yollar kar yüzünden kapandı.

Yemek, Mehmet tarafından getirilmiştir.

Odalar, futbolcular tarafından tutulmuştu.

Büyük işler, büyük insanlarca yapılır.

Evler, depremden ötürü boşaltıldı.

e. Ortak Özne

“Sıralı cümlelerde bir özne birden fazla yükleme bağlanabilir” (Ulaş, 2008:7).

Örnek

Üzümler toplandı, kurutuldu, pazarda satıldı.

f. Pekiştirmeli Özne

“Dönüşlülük zamiri (kendi) ile kuvvetlendirilmiş öznedir” (Aktan,2009: 100)

Örnek

Ben kendim fani bir insanım.

Sen kendin bu sonucu hazırladın.

Biz kendimiz razı olduk.

g. Belirsiz Özne

“Çoğu, geçişsiz-edilgen çatılı bazı fiillerle kurulan cümlelerdeki bilinmeyen öznedir. Genellikle 3. kişi ile kullanılır” (Aktan,2009: 100).

Örnek

Bu yoldan ikinci bir sofaya gelinir ve bunun sağ tarafındaki ilk kapıdan bu odaya girilirdi.

1.5.2.1.2.2. Öznenin Özellikleri

- a. Özne; yüklemi isim olan cümlelerde, edilgen fiilli cümlelerde ve yüklemi oluş bildiren fiil cümlelerinde “olan”ı, diğer cümlelerde “yapan”ı karşılayan ögedir (Karahan,2010: 18).

Örnek

Hava durgundu. (özne: olan)

Muayene odasının kapısı açılır. (PS)

Rabia, çabuk iyileşti. (HEA)

Cevdet Bey, bahçeyi suluyordu. (SÇ)

- b. Özne çok zaman eksiz bulunur; çokluk, iyelik ve aitlik ekleri dışında bir ek almaz (Aktan,2009: 91).

Örnek

Gurbet çeken gönüller, kuşatmıştı ocağı. (FNÇ)

Öteki mahzun mahzun gülümseyerek baktı. (TB)

İkisi de ağlaya ağlaya abdest aldılar. (AHM)

Otobüstekiler buna benzer didişmelere alıştıkları için aldırmadılar. (AHA)

- c. Ortak yüklemli cümle olan sıralı cümlelerde, birden çok özne olabilir (Erkul,2007: 29).

Örnek

Her saz, her ot, her kanat çırpınışı, bütün kenarlar ve renkler gibi gümüş bir parlıltı içinde erir. (AHT)

Uzun bir konuşma, danışma başladı, bir saat sürdü. (RHK)

- d. Bazı cümlelerde öznelerden biri, diğerlerinin açıklayıcısıdır” (Karahana, 2010: 19).

Örnek

Aç Hoca Efendi, ben / Çavuş Ahmet haber getirdim. (TBK)

Sıcak yaz günü evde kim varsa, / küçük büyük, / çoluk çocuk toplandılar. (MŞE)

- e. Cümlede isim işlevinde bulunan kelime grubu özne bulunabilir (Aktan, 2009: 92).

Örnek

Dışarıdan Bedia'nın haykırıışları geliyordu. (PS)

Büyük eserler, uzun doğum sancılarının mahsulüdür. (CM)

- f. Özne, bazı cümlelerde, bir kelime veya kelime grubu olarak yer almaz. Cümlenin öznesi, yüklemın taşıdığı şahıs ekinden anlaşılır. Şahıs ekinin işaret ettiği zamir, cümlenin öznesidir (Karahana, 2010: 20).

Örnek

(Ben) Uçurumun başına çöktüm. (HEA)

(Sen) Şu ışıklar içinde görünüp kaybolan kadınlara bak. (AH)

Şahıs zamirleri, öznenin vurgulanması gerektiğinde cümlede yerlerini alırlar.

Örnek

Gece, kurda ve hırsıza karşı koyunlarımızı onlar korurlar. (AH)

- g. Geçişsiz-edilgen fiillerle kurulan cümlelerde özne bulunmaz. Bu fiillerin yalnız 3. şahsı kullanılır (Karahana, 2010: 20).

Örnek

Bu yoldan ikinci bir sofaya gelinir ve bunun sağ tarafındaki ilk kapıdan bu odaya girilirdi. (AŞH)

Şimdi denize girilir mi?

“Gereklilik kipinin teklik 3. şahsının bazı kullanışlarında ve aynı işlevdeki -mAk lazım/gerek kalıplı cümlelerde de özne bulunmaz” (Akbayır, 2010:123).

*Örnek**Aydın olmak için, önce insan olmak lâzım.**Genel yargı bildiren cümlelerde özne bulunmayabilir.**İnşaata izinsiz girilmez.*

“Yüklemi birleşik fiil olan bazı cümlelerde özne, yüklem içinde yer alır. Öznel yüklem, yüklem ve öznenin anlamca kaynaşmasından, deyimleşmesinden meydana gelmiştir” (Karahana, 2010: 21).

*Örnek**Geceler beni uyku tutmuyor. (MŞE)**Anamı, babamı göreceğim geldi. (SFA)*

- h. Hitap unsurları, yükleme bağlanmadıkları için özne değil cümle dışı ögedir. Bu ögenin anlam bakımından her zaman özne ile örtüşmesi şart değildir (Karahana, 2010: 21)

*Örnek**Şair! Sen üzülükçe ve öldükçe yaşarsın. (FNÇ)**İslak geceyi örtün kalbim, uyu. (AMD)**Bahara geç kavuşur, sevgilim, büyük dağlar! (FNÇ)*

- i. Edilgen çatılı fiil ile kurulan cümlede özne bulunmaz. Bu tür cümlelerin gerçekte nesnesi olan öge, özne görünümündedir. Ancak bu özne cümlenin asıl öznesi değil, kim ve ne sorularına cevap verdiği için özne görünümündedir. O yüzden bu özneye sözde özne denir. Sözde özne işi yapan değil, yapılan işten etkilenen ögedir (Demir, 2006:186).

*Örnek**Bulaşıklar yıkandı.**Sorular tek tek çözüldü.**Özne görevinde olabilen unsurlar*

- j. Cümlede ad soylu kelimeler, ad ve sıfat tamlamaları, sözcük öbekleri, özne görevinde bulunabilir (Demir, 2006:186).

1.5.2.1.2.3. Cümlede Özne Olabilen Ögeler

1. Adlar, ad tamlamaları özne olurlar (Demir, 2006:187).

Örnek

Güneşli bir nisan günü ok attı. (YKB)

El yarası geçer, dil yarası geçmez. (Atasözü)

2. Sıfattan özne

“Ortaçlar adlaştıklarında, sıfatlar ve sıfat tamlamaları ise doğrudan özne olur”
(Demir, 2006:187).

Örnek

Akıllı, daima kazançlıdır. (VH)

Yiğit lakabıyla anılır. (Atasözü)

Yaşlı ağaç yavaş yavaş kurudu.

3. Zamirden özne

Zamirler, zamirlerle kurulan tamlamalar özne olur.

Örnek

Ben sen yokuz, biz varız. (ZG)

Senin yazın kışa benzer. (Karacaoğlan)

Bizim sınıf kamp yerine erken ulaşmıştı.

Kimi benim gibi erir derdinden.

Kimi senin gibi bahtiyar olur.

4. Zarftan Özne

Zarflar isim gibi kullanılarak özne olabilir.

Örnek

Yarın çok geç olacak. (VH)

Pek, çoğu zaman yüklem anlamını pekiştirir.

5. İkilemeden Özne

İkilemeler tek bir kelime gibi özne olurlar.

*Örnek**Çoluk çocuk ortaklıkta görünmüyordu.**Ağlayıp sızlamak bir işe yaramıyordu.**Dağ taş çiçeklerle donanmıştı.*

6. Eklerden Özne

Yapım ve çekim ekleri özne olarak kullanılabilirler.

*Örnek**lik, işlek bir ektir.**de, hem yapım eki hem de çekim ekidir.*

7. Harften Özne

*Örnek**U dar, yuvarlak, kalın bir ünlüdür.**Y, bir kaynaştırma ünsüzüdür.*

“İlgeçler, bağlaçlar, ünlemler genellikle özne olarak kullanılmazlar, ancak harflerde, eklerde olduğu gibi dilbilgisi anlatımlarında özne olarak kullanıldıkları olur” (Demir, 2006:188).

8. Eylemsilerden Özne

“Eylemsiler tek başlarına ya da kurdukları yan cümlelerle birlikte özne olabilirler. Ortaçların tek başlarına özne olmaları için adlaşmaları gerekir. Ulaçlar özne olmazlar” (Demir, 2006:189).

*Örnek**Uçağın kalkması biraz gecikmişti.**Gelmek kolay, gitmek zor**Ağlayanlar bir gün güler.**Gamlanma gönül gamlanma (Karacaoğlan)*

9. Cümleden Özne

“Cümleler de özne olarak kullanılır. Özellikle dir ile kurulan cümleler özne olmaya çok uygundur” (Demir, 2006:189).

*Örnek**Tüm çocukları bir korkudur sardı.**Beş parmak bir değildir, ad cümlesidir.**Bugünün işini yarına bırakma, anlayana ne güzel bir öğüttür.***1.5.2.1.2.3. Özne – Yüklem Uygunluğu****a. Teklik – Çokluk Bakımından Uygunluk**

“Özne ile yüklem arasında teklik-çokluk bakımından uygunluk önemlidir” (Aktan, 2009, 96). “Genellikle çoğul öznenin bulunduğu cümlelerde yüklemde çoğu, tekil öznenin bulunduğu cümlelerde yüklem de tekil olur” (Ulaş, 2003:8). Fakat bu her zaman aranmaz. Bu hususta şu durumlara dikkat edilmelidir:

1. Özne, çokluk eki almış insan isimleri ise, yüklem teklik ve çokluk şahıs olabilir (Aktan,2009: 96).

*Örnek**Otobüsün içindekiler şaşkınlıktan dilleri tutulmuş gibi bu sahneyi izlemektedir.**Sapanca'da kadınlar ve çocuklar elma satıyorlar. (HEA)*

2. Öznesi çokluk ekli bitki veya hayvan ismi olan bir cümlede, yüklem genellikle teklik, bazen de çokluktur. (Karahana, 2010: 23).

*Örnek**Berrak suyun içinde kırmızı balıklar uyuyorlardı. ÖS**İri ve azgın köpekler arkasından koşuyor ve havlıyorlardı. ÖS*

3. Organ adları çoğul özne olduğunda yüklem tekil olur. (Ulaş, 2003:8).

*Örnek**Kulaklarım çınlıyor.**Gözlerim ağrıyor.**Akılsız başın cezasını ayaklar çeker.*

4. Topluluk adlarından oluşan özne çokluk eki olsa da yüklem almaz (Ulaş,2003:8).

Örnek

Ordular savaşa hazırды.

Dışarıda karmakarışık bir kalabalık, dağlanarak, kaynaşarak akıp gidiyordu.

ÖS

5. Özne, hareket ifade eden “çokluk bir kelime” olduğunda, yüklem teklik ifade eder. (Erkul, 2007: 31).

Örnek

Yediklerimiz, burnumuzdan geldi.

6. Özne olan çokluk soyut isimler, genellikle teklik yükleme bağlanır. (Karahana, 2010: 23).

Örnek

Günler, belki aylar geçti. (HEA)

Dağların doruklarından aşan bakışlar, hür maviliklerde kaybolur. (AHA)

7. Öznesi sayı sıfatlarıyla veya birkaç, birçok gibi belirsizlik sıfatlarıyla kurulmuş bir sıfat tamlamasında yüklem genellikle teklik, bazen çokluktur (Karahana,2010: 27).

Örnek

İki zaptiye, mescidin önündeki dibek taşına oturmuş, konuşuyorlardı. (TB)

b. Kişi Bakımından Uygunluk

“Özne ile yüklem arasında kişi bakımından da uygunluk bulunmalıdır. Ancak bazı durumlarda bu uygunluk bozulabilir” (Aktan, 2009: 98).

Bu hususta şu durumlara dikkat edilmelidir:

- a. Özne teklik veya çokluk 1. Şahıs ile üçüncü teklik kişiden kurulu ise yüklem çokluk 1. şahıstır.

Örnek

Sen ve ben, ikimiz de kader mahkûmuyuz.

Sen ve ben ne dersek olur.

- b. Özne teklik veya çokluk 1. şahıs ile 2. şahıstan kurulu ise, yüklem çokluk 1. şahıstır.

Örnek

Sen ve o kesinlikle beni görmeden gitmeyin.

Sen ve o bir türlü dinlemesini bilmiyorsunuz.

- c. Özne, teklik veya çokluk 1. şahıs ile 3. şahıstan kurulu ise yüklem çokluk 2. şahıstır (Aktan,2009: 99).

Örnek

O ve ben eskiden beri aynı mahallede oturuyoruz.

Ayşe ve ben amca çocuklarıyız.

Özne, teklik veya çokluk bütün şahısları (1.2.3.) kapsıyorsa, yüklem çokluk 1 şahıstır (Aktan,2009: 99).

Örnek

Biz, siz, onlar, hepimiz Âdem'in çocuklarıyız.

Sen, ben ve Ali bu eserin sahibi olacağız.

1.5.2.2. Yardımcı Öğeler

“Cümlede bağımsız yargıları, temel ve yan yargıları çeşitli yönlerden tamamlamak için kullanılan öğelere yardımcı öğeler denir. Bu yardımcı öğeler genel olarak tümleç diye adlandırılır” (Demir, 2006:196). Tümleçler şu türlere ayrılır:

1.5.2.2.1. Nesne (Düz Tümleç)

Cümlede yüklem bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen öge, nesnedir. Nesne, sadece yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde bulunur. Geçişli fiiller, nesneye yönelerek onu etkiler. Nesne, geçişli fiil cümlelerinin zorunlu ögesidir. Yani geçişli fiilin gösterdiği hareketin nesne olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir. Geçişsiz fiillerde ise kılış ve oluş öznenin üstündedir. Böyle fiiller nesne istemez (Karahana, 2010: 25).

Nesne, belirtili ve belirtisiz nesne olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1.5.2.2.1.1. Belirtili Nesne

“Yükleme hâli eki taşıyan nesnelere belirtili nesnedir; bilinen bir varlığı karşılar” (Karahan, 2010: 25). “Belirtili nesneyi bulmak için yükleme “neyi, kimi” soruları sorulur” (Ulaş, 2003: 12).

Örnek

Annem gelenleri çok iyi karşıladı.

Yalnız kalmayı severim.

Her doğan günün bir dert olduğunu, insan bu yaşa gelince anlarmış.

1.5.2.2.1.2. Belirtisiz Nesne

“Yükleme hâli eki taşımayan nesnelere belirtisiz nesnedir. Genel bir varlığı, bir türü karşılar” (Karahan,2010: 25). “Belirtisiz nesne yüklemden hemen önce gelir. Belirtisiz nesne ile yüklem arasında “bile, dahi, de” edatlarından başka bir kelime giremez” (Erkul, 2007: 35).

Örnek

Zaman zaman güzel şiirler okurdu.

Bir ev de almış.

Bilim adamları teknolojinin bütün harikalarını için alan yeni bir bilgisayar üretmişler.

1.5.2.2.1.3. Nesnenin Özellikleri

“Belirtili nesnenin cümle içindeki yeri değişkendir. Yükleme hâli eki, nesneye sadece belirlilik değil aynı zamanda söz dizimi içindeki yeri bakımından bağımsızlık da kazandırır” (Karahan:2010: 26).

Örnek

Bunu bana bir çocuk anlattı. (HEA)

Cesur Arslan Bey, kır atını ileriye sürdü. (ÖS)

- a. Birden fazla nesne bir yüklemle bağlanabilir (Ulaş;13). Fakat bu nesnelere belirtili veya belirtisiz aynı cinsten olmalıdır. (Karahan,2010: 26).

*Örnek**Okula gitmeyi, ders çalışmayı hiç sevmem.*

- b. İsim ve isim konumundaki kelimeler cümlede nesne olarak kullanılır (Erkul, 2007: 36).

*Örnek**Koltuğunu şaşırmadan buldu.**Hikâyeyi ne zaman dinleyeceğiz?**Hep konuşmak istiyordu.**Gelen gideni aratır.*

- c. İsim cümleleri, genellikle nesne almazlar. Bazı cümlelerde nesne görülürse de bunların sayısı çok denecek kadar azdır. (Özkan ve Sevinçli, 2008: 112).

*Örnek**Takım başarılarını seyirciye borçludur.**Milletvekilleri her yere rahatlıkla girip çıkmalarını dokunulmazlıklarına borçludur.*

- d. Biçim yönüyle belirtisiz olan bazı nesnelere, anlam bakımından belirli bir varlığı işaret ettiklerinden dolayı belirtili sayılırlar. Bu durum en çok iç içe birleşik cümledeki iç cümle ve özel isimlerin nesne olarak kullanılmasında görülür. (Aktan, 2009:102).

*Örnek**Hiç tereddüt etmeden “Beni alsın!” dedim. (RNG)**O kadar güzel Türkçe söylüyordu ki, insan vücudunu, yüzünü görmese, ismini işitmese, aldanarak şivesine Türk diyecektik. (ÖS)*

- e. Cümlelerde, nesne ve açıklayıcı nesne bir arada bulunabilir. (Özkan ve Sevinçli, 2008: 113).

*Örnek**Ansızın bir çığlık, / kendi sesine benzer bir feryat işitmişti. (AHM)*

- f. İsim cinsinden kelime grupları cümlede nesne görevi yapabilir.

1.5.2.2.2. Dolaylı Tümleç (Yer Tamlayıcısı)

“Yüklemin anlamını yönelme, bulunma, ayrılma yönlerinden tamamlayan tümleçlerdir. (Ulaş:19). Dolaylı tümleç, yükleme, “-e -a” yaklaşma, “-da, -de” bulunma ve “-den, -dan” uzaklaşma –ayrılma hâl ekleriyle bağlanır” (Erkul, 2007: 39). “Tüm dil öğeleri ad olarak kullanıldıklarında dolaylı tümleç olurlar” (Demir,2006:200). Dolaylı tümleçler aldıkları ad durum eklerine göre çeşitlenir.

a. Yönelmeli Dolaylı Tümleç

“Yönelme (yaklaşma) durum eki (-a, -e) ile yüklemlere bağlanan tümleçlerdir” (Kahraman, 2005:192). “Yönelmeli dolaylı tümleç bulmak için yükleme kime, neye, nereye sorularından uygun olanı sorulur” (Demir, 2006:202).

Örnek

Bu zarfı Ahmet Bey’e vereceksin.

Paraları çantaya doldurdu.

Çocuklar kıyıya inmişlerdi.

Akşama Sivas’a varırız.

b. Kalmalı Dolaylı Tümleç

“Eylemin yapıldığı, bulunduğu yeri gösteren ve ismin “-da, -de” hâl ekini alan dolaylı tümleçlerdir. Yükleme “kimde, nede, nerede” soruları sorularak bulunur” (Ulaş,2003: 15).

Örnek

Kitabım sende kalmış.

İstediğim bilgileri bu kitapta bulabilirsin.

Dünyada İstanbul gibi güzel bir şehir yoktur.

c. Çıkmalı Dolaylı Tümleç

“Eylemin çıktığı ayrıldığı yeri gösteren ve ismin –den hâl ekini alan dolaylı tümleçlerdir. Yükleme “kimden, neyden, nereden” soruları sorularak bulunur” (Ulaş,2003:5).

Örnek

Emre’den seni sorduk.

Okuldan geliyorum.

Yıllardır annesinden, sevdiklerinden ayrı yaşıyordu.

“İsmin –e, -de, -den hâl eklerini alan kelimeler her zaman dolaylı tümleçler olmaz. Bu kelimeler yüklem anlamını zaman, durum ve sebep yönlerinden tamamladıklarında zarf tümleci olurlar” (Ulaş, 2003: 16).

Örnek

Akşama orda oluruz. (zaman)

Uzak diyarlardan onu görmeye geldi. (amaç)

Sisli bir havada tanıdım seni. (zaman)

Yaralı ayakta tedavi edildi. (durum)

Mutluluktan havalara uçuyordu. (sebep)

Dolaylı Tümlecin Özellikleri

- a. Bu öge, yükleme yönelme (-a), bulunma (-da), uzaklaşma (-dan) hâli ekleriyle bağlanan bir kelime veya kelime gurubudur. Yer tamlayıcısı mutlaka bu eklerden birini taşımalıdır (Karahana, 2010: 29).
- b. Bir cümlede birden çok yer tamlayıcısı bulunabilir (Aktan,2009:105).

Örnek

Ömer’le aynı mahallede, / aynı sokakta oturuyordu.

Orada, yolun kenarında bir kuyumcu vardır.

- c. Bazı yer tamlayıcıları kendisinden önceki yer tamlayıcıların açıklayıcısıdır (Aktan, 2009:105).

Örnek

Solda, / duvar dibinde çeşme vardı. (TB)

Karşıdan, / sağdan soldan deniz görüyordu. (YKK)

- d. Yönelme ve uzaklaşma hâli ekli yer tamlayıcıları, isim cümlelerinde çok az kullanılır. Bulunma hâli ekli yer tamlayıcıları ise her cümlede bulunabilir (Karahana,2010: 30).

Örnek

Hâlbuki bu sergilerin getireceği sanat ve güzellik terbiyesine bilhassa biz muhtacız. (AHT)

Her şeyde kimsenin bilmediği bir eksiklik vardı. (ŞK)

- e. Art arda sıralanan bazı cümlelerde yer tamlayıcıları ortak olabilir. (Karahan, 2010: 31)

Örnek

Günün birçok saatlerinde, dar sokaklarında başıboş dolaşır, eski Anadolu evlerini seyrededim. AHT

- f. İsim cinsinden kelime grupları yer tamlayıcısı olabilir. (Karahan,2010: 31)

Örnek

Kızarmış ekmek kokan odada semaver ne güzel kaynardı. (SFA)

Konak, çamurlu ve bozuk bir yolun sağında kurulmuştu. (ÖS)

- g. Cümlede yükleme sorulan kime, kimde, kimden, neye, nede, neden, nerede, nereden soruları yer tamlayıcısının bulunmasını sağlar (Aktan, 2009:106).

1.5.2.2.3. Zarf Tümleci

“Yüklemin anlamını yer, yön, zaman, durum, miktar, sebep gibi yönlerden tamamlayan tümleçlerdir. Yükleme nasıl, neden, niçin, niye, ne zaman, ne kadar vb. soruları yöneltilir” (Ulaş,2003: 16).

Örnek

Hastalandığından okula gitmedi.

Gece ders çalıştım.

Yüreğimi kınından çıkarıp sessizce sana atıyorum.

Onu dindirmek için çifte yerim, kaççı yerim.

Atlet çok hızlı koşuyordu.

Zarf Tümlecinin Özellikleri şöyledir:

- a. Zarf görevi yapan kelime ve kelime grupları yüklemi zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bildirerek tamamlar (Karahan, 2010:32).

Örnek

Soğuk bir kış günü / karanfil almak için çiçekçi dükkânına girdim. (AH)

Ben resim çekmeyi de çok seviyorum. (SÇ)

- b. İsimler eksiz veya yön, eşitlik, vasıta hâli ve diğer bazı hâl ekleriyle; fiiller de zarf-fiil ekleriyle cümlede zarf görevi yaparlar (Karahan, 2010:33).

*Örnek**Kurduğun devlet asırlarca / muzaffer yürüdü. (YKB)**Kapıcı söylene söylene içeri giriyordu.**Kulak verdin mi yürekten kavala saza. (YBB)**Karşılık gelmeyince, Kerim Çelebi hayvanın başını çayıra çevirdi. (KT)*

- c. Bir cümlede birden çok zarf bulunabilir. Zarflar anı veya değişik türde bulunabilir. Değişik türden zarfların bir arada bulunduğu cümlenin zaman zarfı diğer zarfların önünde, miktar ise yüklem hemen önünde yer alır (Aktan,2009:109).

*Örnek**Yirmi yıldan beri durumumuz oldukça düzeldi. (CM)**Bugün / toplum lüzumundan fazla medenileşmiştir. (CM)**Harbin en sıkışmış dakikalarında / bir akşam / kumandanla Haymana'ya gittik.*

(H.E.A)

O gece / çok eğlendik. (PS)

- d. Bazı zarflar kendilerinden önceki zarfların açıklayıcısı olabilir (Aktan,2009: 109).

*Örnek**Sabah / erkenden amcasının yanına çıkmış, bir daha dönmedi.*

- e. Yönelme (-A), bulunma (-da) ve ayrılma (-dan) ekleri almış bazı kelime ve kelime grupları, eğer yer, yön, sebep, miktar vb. bildiriyorsa “zarf”tır, yer tamlayıcısı değildir (Aktan,2009:110).

*Örnek**Son yıllarda garip bir mahlûk türedi Türkiye'mizde. (CM)**İzdivacımızın ilk yıllarında ne ince adamdın. (PS)**Küçük şair heyecandan tıkanıyordu. (YKK)***1.5.2.3. Cümle Dışı Öğeler**

“Cümlenin kuruluşuna doğrudan katılmayan ve şekil olarak yüklemle bağlanmayan, ancak cümlenin anlamına dolaylı olarak katkıda bulunan unsura cümle dışı unsur denir” (Özkan ve Sevinçli: 124).

“Bu ögeler, yüklem tamamlayıcısı olan ögelerin aksine açıklama, pekiştirme vb. işlevlerle cümleye yardım eder ve cümleleri çeşitli anlam ilişkileri çerçevesinde birbirine bağlarlar” (Karahan,2010: 36).

Cümle dışı ögelerin Özellikleri şöyledir:

- a. Ünlemler, ünlem grupları, hitaplar, bağlama edatları cümle dışı ögelerdir (Karahan,2010: 37).

Örnek

Hey kim var orada?

Neden böyle düşman görünüyorsun

Yıllar yılı dost bildiğim aynalar. (CST)

Sana dün bir tepeden baktım, aziz İstanbul. (YB)

Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor

Lâkin vatandan ayrılışın ıstırapı zor. (YKB)

Bereket versin benim de düşünce saatlerim çok nadirdir. (RNG)

- b. Açıklama cümleleri ve ara sözler de cümle dışı ögedir. Açıklama cümlelerine, yazılı anlatımda iki çizgi veya iki virgül arasında, parantez içinde rastlıyoruz. Ki bağlama edatı da açıklama cümlelerinin başında yer alabilmektedir (Karahan,2010: 37).

Örnek

Eski duvarlar, dikkat ettiniz mi, hep birbirine benzer. (AŞH)

O gece Allah inandırısın hiç uyuyamadım. (MŞE)

Bu ezanlar ki şahadetleri dinin temeli

Ebedi yurdumun üstünde benim inlemeli. (MAE)

- c. Cümle dışı unsurun belli bir yeri yoktur. Cümlenin başında, ortasında ve sonunda yer alabilir (Aktan,2009: 112).

Örnek

Esmâ zaten evin çocuğu gibidir. (RNG)

Eski gazeteleri bana verir misin abla?

1.5.3. Arapçada Cümle

”جُمْلٌ kelimesinin müfredi olan cümle, en az iki kelimededen ve isnad terkiibinden oluşan kavldır” (İbn Manzûr,1996:685; el-Fazlî,1980:17). “Mana ifade edecek kadar kelimededen meydana gelen bir emir, bir dilek, bir duygu, bir olay, bir hüküm bildiren terkiptir” (Çörtü,2009: 13). “Cümle, üç temel unsurdan oluşmaktadır. Bunlar mûsned ileyh (yüklem), mûsned (özne) ve isnâd (hüküm)dır. Bunun yanı sıra tamamlayıcı unsurlar vardır. Mûsned ileyh isim ve isim cinsinden ya da fiil ve fiil cinsinden olmaktadır” (İbn Manzûr,1970:686).

Örnek

زَيْدٌ قَامَ   Zeyd kalktı

دَهَبَ عُمَرُ   Ömer gitti.

1.5.4. Arapçada Cümlenin Öğeleri

“Arapça’da cümle, üçü olamayan iki çeşittir. Birincisi isim cümlesi; ikincisi ise fiil cümlesidir” (er-Râjhi,2010: 93). Cümlenin unsurlarının belirlenmesinde de bu iki cümle çeşidi göz önünde bulunmak gerekir. Çünkü her birinin özel öğeleri vardır.

1.5.4.1. İsim Cümlesinin Öğeleri

İsim cümlesinin iki temel öğesi vardır. Birincisi mübtedâ, diğeri haberdir.

1.5.4.1.1. Mübtedâ

“Mübtedâ, başında lafzi bir amil olmayıp umumiyetle isim cümlesinin başında bulunan, ref’ halinde bulunan, isnadın üzerine inşa edilen unsurdur” (el-Fazlî,1980: 66; Cuma,2006: 34; el-Ğalâyînî,1993:253).

1.5.4.1.1.1. Mübtedâ Türleri

Mübtedâ sarıh isim, munfasıl zamir ve müevvel olarak üçe ayrılmaktadır.

a. Sarıh isim

Örnek

زَيْدٌ مُّجْتَبَدٌ   Zeyd çalışkandır.

b. Munfasıl (bağımsız) zamir

Örnek

أَنْتَ وَسَرِيحٌ   Sen yakışıklısın

c. Muavvel mastar

Örnek

وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ *Oruç tutmanız sizin için hayırlıdır.*

1.5.4.1.1.2. Mübtedâ Özellikleri

- Mübtedâ i'râb yönünden merfu'dur (İbn Hişâm,2007:129; el-Galâyînî,1993:II,258).
- Mübtedâ esas olarak marife (belirli)dir (el- Galâyînî,1993:II,258). Mübtedâ bazen de nekre olduğu durumlar vardır. Mübtedâ nekre olduğunda ya umumilik ya da hususilik ifade eder (İbn Hişâm,2007:130).
- Mübtedâ isim cümlesinde esas olarak haberden önce gelmelidir (İbn Akil,1964:I,227).
- Bir cümlede mübtedâ birden fala gelebilir (Hamasa, Muhtar ve Zahran,1994:245).
- Mübtedâ, isim cümlesinde müsnedileyhtir. Yani cümledeki durumu alan, yüklenendir.
- Mübtedâ olan kelime bir habere sahip olmaksızın hiçbir ifade etmez (Nalçakan,2008: 36).
- Mübtedâ, bir kelimedenden olduğu gibi bir terkipten de olabilir.

Örnek

صَدِيقٌ عَزِيزٌ زَارَنَا *Kıymetli bir dost bizi ziyaret etti.*

عَلَّمَ بِاللَّهِ خَيْرٌ *Allah'ı bilmek hayırlıdır.*

- Mübtedâ, bazı durumlarda cümleden düşürülür.
- Mübtedâ bir veya birden fazla haber alabilir (el-Ğalâyînî,1993:II,266).

1.5.4.1.1.3. Mübtedânın Hazfı (Düşürülmesi)

Mübtedâ, cümlenin temel ögesidir. Dolayısıyla mübtedânın cümlede bulunması gereklidir. Ancak mübtedâ, bazı durumlarda hazfedilebilir. Bu durumlar şöyledir:

- Sayımda

Örnek

إِنَّانَ لَا يَنْظُرُ اللهُ إِلَيْهِمَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ: قَاطِعُ رَحِمٍ وَجَارٌ سَوَاءٍ

İki sınıfın Allah Teâlâ kıyamet günü yüzlerine bakmaz: (Birincisi) akrabalık ilişkilerini koparan, (ikincisi) kötü komşudur.

“Bu cümlede (الأوّل قاطعُ الرَّجْمِ, والثّاني جارُ سُوءٍ) mübtedâları mahzuftur (الأوّل والثّاني) demektir” (Çörtü,2010:112).

b. Atasözü ve darb-ı mesellerde

Örnek

كَالْإِبْرَةِ تَكْسُو نَفْسَهَا وَهِيَ عُرْيَانُ

İğne gibidir; kendisi çıplak olduğu halde, başkalarını giydirir.

Mübtedâ olan (هُوَ) mahzuftur; (هُوَ كَالْإِبْرَةِ) demektir (Çörtü,2010:112).

c. Cevap cümlesidir

Örnek

شَجَاعٌ إِذَا مَا أُمَكَّنْتَنِي فُرْصَةً، فَإِنْ لَمْ تُكُنْ لِي فُرْصَةً فَجَبَانٌ

Ben fırsat bulursam (fırsat elverdiği yerde) cesurum. Ben fırsat bulamayınca korkağım.

“Bu beytin başındaki (شَجَاعٌ) kelimesi mahzup mübtedâ olan (أَنَا)nin haberidir. (أَنَا شَجَاعٌ) demektir” (Çörtü,2010:113).

d. Kavlin mekulünde (söylenilen sözde)

Örnek

فَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ!

Allah uğruna öldürülenlere (öldürülen kimselere) ‘ölü’ demeyin! (Bakara,154)

(أَمْوَاتٌ) kelimesi, mübtedâ olan mahzup (هُمْ)un haberidir.

e. Mübtedâ bir soruya cevap olduğunda

Örnek

(أَنَا أَعْمَدُ) diyene (أَحْمَدُ) diye cevap verildiğinde (أَنَا أَعْمَدُ) demektir. Cevap

verilirken mübtedâ olan (أَنَا) çoğu defa hazfedilir.

f. Sonraki gelen (لا سِيِّمًا) merfu ismin mübtedâsı olunca

Örnek

أَجِبُّ الْفَاحِشَةَ لَا سِيِّمًا الْعَنْبُ

Meyveyi severim özellikle üzümüdür.

g. Sarih bir haberi olan yemin cümlesindedir

Örnek

فِي ذِمَّتِي لِأَذَاكِرِنِّ

Yemin ederim ki ders çalışacağım.

(فِي ذِمَّتِي) terkibi mübtedâ olan mahzuf (يَمِينِ)nin haberidir (Ebulabbas,ty:26).

h. Şart cümlesinin cevabının başında bulunan cevap ‘fa’ından sonra mübtedâ hazfedilebilir (Atik, ty:121).

Örnek

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا (Fussilet 46)

‘Kim iyilik yaparsa kendi lehine, kim de kötülük yaparsa kendi aleyhine’ ayetinde başında ‘fa’ bulunan şart cümlesinin cevabında mübtedâ düşürülmüştür; ayet *فَعَمِلَهُ لِنَفْسِهِ وَإِسَاءَتَهُ لِنَفْسِهِ* (Ameli kendi lehine, kötülüğü kendi aleyhine) şeklinde takdir edilmiştir (Nalçakan, 2008: 39).

a. Haberin medih (övme) ya da zemm (yerme) fiillerin mahsusu olunca (el-Ğalâyinî,1993:II,262).

Örnek

نِعْمَ الطَّالِبُ (هُوَ) خَالِدٌ Halit ne hoş bir öğrenci

b. Haber, fiil manasında kullanılan bir mastar, yani haber fiilin anlamına götürerek bir mastar olursa (İbn ‘Akil,1995: I,256).

Örnek

صَبْرِي صَبْرٌ جَمِيلٌ → صَبْرٌ جَمِيلٌ Benim sabrım güzel sabırdır.

c. Emir fiil yerine geçen mastardan sonra gelirse (Hasan, ty: I,468).

“Örneğin, “سُقْيَا لَكَ” cümlesindeki “سُقْيَا” mastarı, mübtedâ olan “اسْقِ” emir fiilin yerine geçmiştir. Bu cümlenin aslı “اسْقِ يَا رَبِّ” (yağdır mevlam su!) demektir. “سُقْيَا لَكَ” cümlesine dönüşerek “لَكَ” mübtedâsı hazfedilmiştir. Yani, “سُقْيَا يَا رَبِّ الدُّعَاءُ لَكَ” (yağmur için sana dua ederiz) demektir. Burada “الدُّعَاءُ” hazfedilmiş mübtedâdır” (Nalçakan, 2008: 40).

1.5.4.1.2. Haber

“Mübtedâya isnat edilen ve mübtedâ ile birlikte anlamı bütünleyen, tamamlayan unsura haber denir” (İbn Hişâm,2007:130).

1.5.4.1.2.1. Haber Türleri

Haber üç çeşide ayrılmaktadır. Birincisi müfret haber, ikincisi cümle olan haber, üçüncüsü ise şibh-i cümle olan haberdir.

a. Müfret Haber

“Tensiye veya cem‘ olsa bile cümle olmayan habere denilmektedir” (el-Ğalâyîni,1993:II,266). “Müfret haber, müfret isim, sıfat, izafet, cümle olmayan terkiplerden, şibh-i izafetten ve şibh-i fiillerden oluşmaktadır” (Çörtü,2010:104).

b. Cümle olan haber

Cümle olan haber şu biçimlerde bulunur:

1. İsim cümlesi olarak gelir (el-Hâşimî,2007:135).

Örnek

عُمَرُ أَخَاهُ مُدْرَسٌ *Ömer'in kardeşi öğretmendir.*

2. Fiil cümlesi olarak gelir (İbnu's-Serrâc,1999: 64).

Örnek

اللَّهُ يَعْلَمُ *Allah bilir.*

3. Şart cümlesi olarak gelir (İbn Ya'îş, ty: I,171).

Örnek

الكَرِيمُ إِنْ تَكْرَمَهُ يُكْرِمُكَ *Cömert kimseye ikram edersen o da sana ikramda bulunur.*

4. Şibh-i cümle olan haber

“Zarf ibaresi veya câr-mecrûr ibaresi olarak gelen habere denir” (el-Ğalâyîni,1993:II,269).

Örnek

الْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأَمْهَاتِ *Cennet, annelerin ayaklarının altındadır.*

1.5.4.1.2.2. Haberin Özellikleri

- İsim cümlesinin başında lâfzî bir amil bulunmadığı sürece haber merfu'dur (el-Ğalâyîni,1993:II,263).
- Haberde esas olan müştak nekre olmaktır; bunun yanı sıra haber camit bir kelime olabilir. Bununla beraber haber bazen marife de olabilir (el-Ğalâyîni,1993:II,263).
- Bir isim cümlesinde birden fazla haber bulunabilir (İbn Hişâm,2007:137).
- İsim cümlesinin ikinci ögesi olan haberde esas olan, mahkumun bih olduğu için mübtedâdan sonra gelmesidir (İbn Akîl,1995:I,227). Bununla birlikte haber bazı durumlarda mütedâdan önce gelebilir (İbn Hişâm,2007:137). Bu durumlar şöyledir:

1. Haber, cümle başında bulunma özelliği olan bir kelime ise (İbn Akıl,1995:I,243).

Örnek

كَيْفَ عَائِشَةُ؟ *Ayşe nasıl ?*

2. Haber mübtedâya has ise yani mübtedâ ile sınırlandırılıyorsa (el-Esterâbâdî,1892:I,263).

Örnek

مَا عَادِلٌ إِلَّا رَبِّي *Yalnızca rabbim âdildir.*

3. Mübtedâda habere ait bir zamir bulunursa (Hasan, ty. :I,456).

Örnek

فِي الدَّارِ صَاحِبُهَا *Evde sahibi var*

4. Mübtedâ nekre ve haber de zarf veya câr-mecrûr olarak gelirse (el-Haşimî,1994:131).

Örnek

فِي الدَّارِ الرَّجُلُ *Evde adam vardır.*

Haberde esas olan, cümle içinde bulunmasıdır. Ancak belli gerekçelerle bazı durumlarda düşürülebilir. Bu durumlar şöyledir:

1. Haberin yerine şibh-i cümle (harf-i cerle mecrûru veya zarf) geçtiğinde (Çörtü,2010:113).

Örnek

أَخُوكَ فِي الْبَيْتِ (أَخُوكَ كَائِنٌ فِي الْبَيْتِ) *Kardeşin evdedir.*

2. Haberin yerine, hafzedilmiş yeminin cevabı gelince (Çörtü,2010:114).

Örnek

لَعُمْرِي لِأَجْتَهِدَنَّ (لَعُمْرِي قَسَمِي لِأَجْتَهِدَنَّ) *Yemin ederim ki çalışacağım.*

3. (لَوْلَا) şart cümlesinin haberi umumî manalı olup, cevap cümlesi haberin yerine geçerse (Çörtü,2010:114).

Örnek

لَوْلَا الْعَدْلُ لَفَسَدَتِ الرَّعِيَّةُ (لَوْلَا الْعَدْلُ مَوْجُودٌ لَفَسَدَتِ الرَّعِيَّةُ)

Adalet olmasaydı, halk bozulurdu.

4. Soru cümlesinin cevabında haber düşebilmektedir (Feyyaz,1995: 95).

Örnek

”مَنْ فِي السَّيَّارَةِ“ sorusuna ” أحمد “ diye mübtedâ ile yetinebilir.

5. (اذًا المفجأة) sonra gelen mübtedânın haberi düşebilir (el-Ğalâyîni,1993:II,263).

Örnek

خَرَجْتُ فَإِذَا الْوَالِدُ (خَرَجْتُ فَإِذَا الْوَالِدُ مَوْجُودٌ)

Çıktım bir de ne göreyim çocuk yerinde duruyor.

6. Mübtedâ farklı fakat haberleri aynı olan sıralı cümlelerde ilk mübtedâdan sonraki mübtedâlarda haber zikredilmeyebilir (ed-Dakr, ty. :186).

Örnek

أَكُلُّهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا (أَكُلُّهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا دَائِمٌ) *Yiyecekleri ve gölgeleri kalıcıdır.* (Ra'd 35)

1.5.4.1.2.3. Mübtedâ – Haber Uygunluğu

Nahivcilere göre mübtedâ ve haber uygunlukta esas olan, haberin mübtedâyâ erkeklik, dişilik, teklik, tes'niye (ikilik) ve çokluk bakımından uymasıdır. Bu uygunluk iki şekilde bulunur. Birincisi doğrudan uygunluk, ikincisi dolaylıdır. Doğrudan uygunluk haber müfret kelime olunca, dolaylı uygunluk ise haber mübtedâyâ bağlatan bir rabıt ihtiva ederse, bu rabıt mübtedâyâ cins ve sayı açısından uyar (Ebu-Almakarim,2007: 49).

Fakat nahivciler, bunların dışında uygunluğa uymayan bazı durumlara da değinmişlerdir. Bu durumlar şöyledir:

a. Cins bakımından uyumsuzluk

1. Dişilik mecaz anlamlı olursa

Örnek

وَالْعَيْنُ بِالْإِثْمِدِ الْحَادِي مَكْحُولٌ (عُضْوٌ مَكْحُولٌ)

2. Övmek ve yüceltmek maksadıyla olursa

Örnek

أَنْتِ عَلَامَةٌ عَصْرِكَ

3. Küçümsemek amacıyla olursa

Örnek

هَذَا الرَّجُلُ امْرَأَةٌ

Teklik, tes'niye (ikilik) ve çokluk bakımından uyumsuzluk

1. Mübtedâ parçalı olursa

Örnek

هَذِهِ الْبُرْمَةُ أَعْشَارٌ

2. Mübtedâ müfret bir kelime, ancak çoğul bir anlam taşır ve haberi müştak bir isimdir.

Örnek

الجيش مُتَّصِرٌ Ordu galptir.

3. Mübtedâ çoğul bir isim, ancak anlamı tekil ve haberi müştak bir isimdir.

Örnek

السُّحُبُ عَالِيَةٌ bulutlar yüksektir.

1.5.4.1.3. İsim Cümlesinin Başına Gelen Nakıs Fiiller ve Harfler

“İsim cümlesinin önüne gelerek i’rabını değiştiren nâkıs fiiller ve harflerdir” (er-Râjhi,2010:128).

a. Nakıs / Nâsîh Fiiller

“Mübtedâ ve haberin başına gelip, mübtedâyı faile benzeterек ref’ eden ve haberi de mefule benzeterек nasb eden fiillere “nakıs/nâsîh fiil” denir” (el-Ğalâyînî,1993:II,275; Hasan, ty. :I,494).

b. Kâne ve Grubu

”كان ve grubundan olan fiiller, fiil cümlesinin başında kullanıldıkları zaman yardımcı fiil kabul edilir. Bu fiiller “oldu” anlamında kullanıldıkları zaman “nakıs fiiller”dir” (Koçak,1992: 80). Bu nakıs fiiller on üç fiildir: كان، ليس، صار، أصبح، أضحى، أمسى، ظلّ، بات، مازال، مادام، ما برح، ما فتى، ما انفك.

c. Kâde ve Gurubu (Mukarebe Fiilleri)

“İsim cümlesinin başına gelen كاد ve grubundaki nakıs fiiller, isim cümlesinin mübtedâsını ismi olarak ref’, haberini de haberi olarak nasb eder. Bu fiillerin haberleri daima muzari fiille başlar” (Çörtü,2010:139). “Yaklaşma (mukarebe), ümit (temenni) ve başlama (şürû’) fiilleri olarak üç kısma ayrılmaktadır” (el-Ğalâyînî,1993:II, 289).

“Mukarebe fiilleri, haberin meydana gelmesi için ümit ifade etmektedir” (el-Ğalâyînî,1993:II,289) كاد، كرب، أوشك olmak üzere üç tanedir.

Örnek

كاد المَطَرُ يَهْطُلُ Neredeyse yağmur yağıyordu.

“Terecci fiilleri, haberin meydana gelmesi için ümit ifade eder” (el-Ğalâyînî,1993:II, 289). إخلوَّق، حرى، عسى olmak üzere üç tanedir.

Örnek

عَسَى الْمَرِيضُ أَنْ يُشْفَى *Hasta inşallah iyileşir.*

“Şurû’ fiilleri ise işin başladığını ifade eder” (el-Ğalâyînî,1993:II, 290). Bu fiillerden en çok kullanılan şunlardır: جَعَلَ، بَدَأَ، أَخَذَ، قَامَ

Örnek

بَدَأَ الْوَلَدُ يَبْكِي *Çocuk ağlamaya başladı.*

d. إِنَّ ve Gurubu

“Bu harfler, isim cümlesinin önüne geldiklerinde isim cümlesinin mübtedâsını ismi, isim cümlesinin haberi de haberi yaparlar. İsim cümlesinin mübtedâsı merfû‘ iken, mansûb olur. Haberi ise merfu‘ olarak kalır. Yani bu harfler, isimlerini nasb, haberlerini ref’ ederler” (Çörtü,2010:153). Bu harfler şöyledir: لَعَلَّ، لَيْتَ، لَعَلَّ، أَنْ، كَأَنَّ، لَكِنَّ، لَيْتَ، لَعَلَّ

Örnek

إِنَّ الْحَدِيقَةَ وَاسِعَةٌ → *Bahçe geniştir* → *Muhakkak ki bahçe geniştir.*

e. لَيْسَ ‘ye Benzeyen Harfler

”لَيْسَ‘ye benzeyen مَا، لَا، إِنَّ، لَاتَ harfler de isim cümlesinin önüne gelerek hem manasını olumsuz yapar, hem de ismini ref’ , haberini nasb eder” (Çörtü,2010:169).

Örnek

مَا الطَّالِبُ مُجْتَهِدًا *Öğrenci çalışkan değildir.*

f. Umumi Olumsuzluk Bildiren (لَا النَّافِيَةَ لِلْجِنْسِ)

“Cinsini nefyeden لَا, ismin kapsadığı fert veya eşyanın tamamının olumsuz olduğunu ifade eder. Bu harf إِنَّ ve grubu gibi ismini nasb, haberini ref’ eder” (el-Ğalâyînî,1993: II,333; Çörtü,2006:174).

Örnek

لَا ضِدَّيْنِ مُجْتَمِعَانِ *İki zıt asla birleşemez.*

1.5.4.2. Fiil Cümlesinin Öğeleri

“Fiil cümlesinin iki temel ögesi vardır. Birincisi fail, ikincisi ise fiildir” (er-Râjhi,2010:199). Bunun yanında tamamlayıcı unsurlar da vardır. Bunlar mef’ûl, hâl, temyiz ve müstesna olmak üzere dörde ayrılmaktadırlar.

1.5.4.2.1. Fâil

“Kendisinden önce gelen ma’lûm ve tam fiil veya şibh-i fiilin isnat edildiği sarih ve müevvel merfû’ isimdir (Uzun, 1997: 35). Fiili yapana fâil denir” (er-Râjhi,2010:173).

Fâilin özellikleri şöyledir:

1- Fâil mahallen, lâfzen ve manen de olsa her zaman merfû’dur. (el-Ğalâyînî, 1993: II)

2- Fâil, müsnedden yani fiilden sonra gelmek zorundadır. (İbn ‘Akîl,1995: I, 465)

3- Fâil cümlelerin vazgeçilmez temel öğelerinden biri olduğu için cümlede bulunması zorunludur, yani hafzedilmemesi gereklidir (el-Ğalâyînî, 1993: II, 240). Bununla birlikte fâilin düşürüldüğü yerler olduğu görüşü de vardır (Bkz.: İbn Hişâm,1984 :II,88).

4- Fâil müsenna ve cem’ olsa bile fiil her zaman müfret olur. (Abdullatîf ve diğerleri,1994:131)

5- Fâilde esas olan fiilden sonra ve mef’ûlden önce gelmektir. Başka bir ifadeyle, fiil cümlesinde fâilin yeri fiil ile mef’ûl arasındadır (İbn ‘Akîl, 1995: I, 484)

6- Bir fiil cümlesinde birden fazla fâil bulunmaz; sadece fâilin ma’tûfun aleyhi olarak i’râb edilirler (er-Râcihî, 2010: 176)

Örneğin, قَامَ زَيْدٌ وَعَمْرُوهُ وَمُحَمَّدٌ (Zeyd, Amr, Ali ve Muhammet ayağa kalktı) cümlesinde tek fâil زَيْدٌ kelimesidir, diğerleri ise fâil olan kelimeye atfedilmiştir.

7- Fâil ile fiil arasında nitelik (müzekkerlik-müenneslik) bakımından uyum olmak zorundadır. Bunların belli başlıları var; fakat bu olgu Türkçede bulunmamasından dolayı bu çalışmada zikredilmeyecektir.

8- Fâil, cümle içerisinde şu şekillerde gelir:

a. Sarih (açık) bir isim olarak (Mübarek, 1992: 134).

Örnek

عادَ مُحَمَّدٌ *Muhammed döndü*

b. Gizli bir zamir olarak (el-Ğalâyînî, 1993: II, 248).

Örnek

أخوك سيسافر غدًا (Kardeşin yola çıkacak) cümlesinde fâil, gizli zamir هو 'dir.

c. Açık zamir olarak (el-Antâkî, ty.: 26).

Örnek

ما قام إلا أنا Sadece ben ayağa kalktum

d. Müevvel mastar olarak (el-Ğalâyînî, 1968: II, 249).

Örnek

يعجبني إجتهادك (Çalışman hoşuma gidiyor) cümlesi يعجبني أن تجتهد anla-mundadır.

e. Zâid بـ'dan sonra lafzen mecrur, mahallen merfû' olarak (el-Antâkî, ty.: 26).

Örnek

كفى بالله شهيدًا Şahit olarak Allah yeter

f. Zâid من'den sonra lafzen mecrur, mahallen merfû' olarak (el-Antâkî, ty.: 26).

Örnek

هل جاء من أحد؟ (Kimse geldi mi?) cümlesi هل جاء أحد؟ şeklinde-dir.

g- Şeklî izafet ile lafzen mecrur, mahallen merfû' olarak (el-Antâkî, ty.: 26).

Örnek

سرني محافظتك على النظام Düzene dikkat etmen beni mutlu ediyor.

ğ- Taaccüp terki bindeki zâid بـ harfi ile lafzen mecrur, mahallen merfû' olarak (el-Antâkî, ty.: 26).

Örnek

أكرم بسعيدٍ Sait ne de cömerttir

1.5.4.2.2. Fiil

“Fiil, zamana bağlı olarak kendi başına anlamı olan kelimedir. Bazı isim cümlelerinde ve fiil cümlelerinin tamamında cümleyi oluşturan iki temel unsurdan biridir” (Feyyaz,1995: 39).

“Arapça’da fiil, biçim, binâ, cins (şahıs), sayı, i’râb ve amel (etkinliği) yönüyle ele alınmıştır. Klasik gramer kitaplarında zaman yönünden çok amel etme yönü öne çıkarılmış ve buna vurgu yapılmıştır” (Sevinç,2007: 98).

Fiil özellikleri şöyledir:

- a. Fiil, zamanı bakımından mâzi, müzâri ve emir olmak üzere üçe ayrılmaktadır.
- b. Fiil, anlamı bakımından lâzım ve müteaddi ikiye ayrılmaktadır. Lâzım olan fiil, etkisi fâilini aşmayan fiildir. Müteaddi fiil ise etkisi mef’ûlüne fâilini aşan fiildir.
- c. Fiil, fâili olup olmamasına göre iki çeşide ayrılır. Birincisi malûm, ikincisi ise meçhuldür (el-Ğalâyînî,1993: 33).

1.5.4.2.3. Nâib-i Fâil

“Meçhul veya meçhul fiil hükmündeki fiilden (şibih fiil) sonra gelen müsnedun ileyhtir, isimdir” (el-Ğalâyînî, 1993: II,250). “Meçhul fiilden sonra gelen ve fâil hazfedildikten sonra fâilin yerine geçen sarih ve müevvel isme denir” (Mübarek, 1992: 139). “Fâilin düşüp onun yerine geçen Mef’ûldür” (el-Curcânî, 1978: 312).

Örnek

يُكْرَمُ الْمُجْتَهِدُ   Çalışkan kimse taltif edilir

“Cümlede fâil düşürüldükten sonra nâib-i fâil, fâilin yerine geçer ve fâilin hükümlerine (özelliklerine) tabi olur” (İbn ‘Akîl, 1995: I, 499) Cümlede fâilin hazfedilip yerine nâib-i fâilin geçmesinin lafzî ve manevi sebepleri vardır:

a- Lafzi Sebepler

1. Cümlede îcâz (sözü kısa tutmak) kastedildiğinde (İbn ‘Akîl, 1995:1, 499)
2. Nesirde secinin düzgün olması ve korunması için
3. Manzum sözde nazmın (veznin) düzgün olması için (İbn ‘Akîl, 1995: I, 499)

b- Manevi Sebepler

1. Fâilin muhatap tarafından bilinip değinilmesine ihtiyaç olmadığına (İbn ‘Akîl,1995: I, 499)
2. Fâil, muhatap tarafından bilinmiyor ve belirlenemiyorsa (el-Ğalâyînî, 1993: II, 251).

3. Cümledeki karışıklığı, belirsizliği gizlemek için (el-Ğalâîî, 1993: II, 251)
4. Fâilden veya fâilin yaptığı işten korkulduğunda (İbn Mâlik, 1990: II, 126)
5. Fâil tahkir edilmek isteniyorsa (Mübarek, 1992: 139).
6. Fâil yüceltilmek ve fâilin onuru muhafaza edilmek isteniyorsa (el-Ğalâîî, 1993: II, 251)
7. Fâilin zikredilmesi bir anlam ifade etmiyorsa yani fâilin zikredilmesi önemli değilse (el-Ğalâîî, 1993: II, 251)

Cümlede fâilin düşmesiyle onun yerine geçen unsurlar şöyledir:

1. Mef'ûlün bih (İbn-Akîl,1995:I,507).

Örnek

يُكْرَمُ الْمُجْتَهِدَ   Çalışkan kimse övülür.

“Malum fiil birden fazla mef'ûl bih (sarih) alıyorsa, fiil meçhul yapılnca, birinci mef'ûl, merfû olarak nâib-i fâil olur; ikinci mef'ûl ise mef'ûl olarak mansûb kalır” (Çörtü,2010: 98).

Örnek

كَسَوْتُ الْفَقِيرَ ثَوْبًا → كَسِيَ الْفَقِيرُ ثَوْبًا   Fakire elbise giydirdim. → Fakir elbise giydi.

1. Câr-mecrûr

Örnek

يُعْتَمَدُ عَلَى الْمُسْلِمَةِ   Müslüman kadına itimat edilir.

2. Masdar (mef'ûlü mutlak)

Örnek

قِيلَ قَوْلٌ جَمِيلٌ   Güzel bir söz söylendi

3. Zarf (İbn-Akîl,1995:I,507).

Örnek

أُنْتَظِرَ وَقْتُ طَوِيلٌ   Uzun bir süre beklendi

جُلِسَ مَكَانَ رَحْبٍ   Geniş bir yere oturuldu

1.5.4.2.4. Mef'ûl

“Cümlede fiilin tarzını, yöneldiği şahsı veya nesneyi, sebebini, yerini, zamanını ve fâile fiilde eşlik ettiğini bildiren kelimeler Mef'ûl genel adıyla anılmaktadır” (Sevinç, 2007: 101).

1.5.4.2.4.1. Mef'ûlün Bih

“Fâilin yaptığı işin (fiil) üzerinde meydana geleni olumlu veya olumsuz olarak gösteren ve bundan dolayı fiilin şeklini değiştirmeyen mansup isme denir. Fâilin yaptığı işin (fiil), harf-i cer olarak veya almayarak, üzerinde meydana geldiği öge” (el-Curcânî, 1978: 312).

Mef'ûlün bihin özellikleri şöyledir:

1- Mansuptur (el-Ğalâyînî, 1993: III, 5)

2- Mef'ûlün bih lâfzî ve manevi sebeplerden dolayı hazfedilebilir [cevâzen hazfî] (Mübarek, 1992: 189).

2a. Lâfzî Sebepler

a. Soru cümlesinin cevabında (el-Ğalâyînî, 19: III, 5)

b. Ayetlerdeki fasılalarda (Mübarek, 1992: 189)

c. Karine ile sözü kısaltmada yani îcâzda (İbn Mâlik, 1990: II, 124).

Örneğin, *فإن لم تفعلوا شيئاً* (Yapmadıysanız helak olmuştunuz) cümlesi *فإن لم تفعلوا شيئاً* (Bir şey yapmadıysanız helak olmuştunuz) anlamındadır.

2b. Manevi Sebepler

a. Küçük düşürme (tahkir) olduğunda (Mübarek, 1992: 189).

Örnek

كتب الله لأغلبن الكافرين → كتب الله لأغلبن (Mücadele, 21)

Allah, mutlaka galip geleceğiz diye yazdı

b. Edepten dolayı söylenmesi uygun olmayan şeyler olduğunda (ed-Dakr, ty.: 356).

Örnek

Hiz. Ayşe'nin “ *فما رأيتُ مئى، ولا رأيتُ منه* ” (O, benimkini görmedi, ben de onunkini görmedim) cümlesinde “*عورة*” (cinsel organ) kelimesi düşürülmüştür.

Mef'ûlün bihi şu durumlarda hazfetmekten uzak durmak gerektir:

c. Mef'ûlün bih hasredilmişse (İbn 'Akîl, 1995: I, 544).

Örnek

ما أدبْتُ إلا إبراهيمَ *Yalnızca İbrahim'i cezalandırdım.*

d. Soru cümlesinin cevabında gerekli ise (İbn 'Akîl, 1995:1, 544).

Örneğin, *من أكرمت؟* (*Kime ikramda bulundun?*) sorusunda istenilen cevap *عليًا* dir. Bundan dolayı düşürülmemelidir.

3- Bir cümlede birden fazla Mef'ûlün bih olabilir. Bunun için cümlenin fiilinin birden fazla mef'ûl alan müteaddi fiil olması gerekir (el-Ğalâyînî, 1993: III, 3).

4- Mef'ûlün bih cümle içerisinde üç konumda bulunur: Fâilden sonra, fâilden önce, fiil ve fâilden önce (Abdullatîf vd. , 1994: 143).

a. Fâilden sonra (fiil- fâil-mef'ûl)

Arapça fiil cümlesinin temel yapısı fiil- fâil-mef'ûlün bih şeklindedir. Bu sözdiziminin bu şekilde olması gereken durumlar şöyledir:

1. Fâil me mef'ûlün irabı gizli olup fâil ile mef'ûlü birbirinden ayırt edecek bir karine yoksa ve bundan dolayı da her ikisinin karıştırılacağı endişesi varsa (el-Esterâbâdî, 1892:I,190).

Örnek

ضرب موسى عيسى *Musa, İsa'ya vurdu.*

2. Fâil muttasıl zamir, mef'ûl ise sarîh bir isim ise (İbn 'Akîl, 1995:I,488).

Örnek

ضربتُ زيدًا *Zeyd'e vurdum.*

1. Fâil ve mef'ûl muttasıl zamir ise (el-Esterâbâdî, 1892:I,191).

Örnek

ضربتُها *Ona vurdum.*

2. Mef'ûl *إلا* veya *إنما* edatlarından sonra gelmişse (Abdullatîf vd. , 1994:145).

Örnek

ما علم علي إلا أخاه *Ali, yalnız kardeşine öğretti.*

1. Fâilden önce (fiil-mef'ûl-fâil)

2. Mef'ûl muttasıl zamir, fâil ise sarîh isim ise (ed-Dakr, ty.: 265).

Örnek

زَارَنِي صَدِيقٌ *Beni bir dost ziyaret etti.*

3. Fâil, mef'ûla ait bir zamir taşıyorsa (Feyyaz,1995:123).

Örnek

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعذرتُهُمْ (Mü'min, 52)

Zalimlerin bahaneleri yarar sağlamadığı gün.

1. Fâil İْنَا veya إِنَّمَا edatlarından sonra gelirse (el-Ğalâyîni,1993:III,7).

Örnek

لَا يَزِيدُ المحبَّةَ إِلَّا المعروفُ *Muhabbeti yalnızca iyi şeyler çoğaltır.*

2. Fiil ve fâilden önce (mef'ûl-fiil-fâil)

3. Mef'ûl başta gelmesi gereken kelime ise veya böyle bir kelimeye muzaf olmuş ise (İbn 'Akîl, 1995:I,485).

Örnek

كُتِبَ مِنِّي كِتَابٌ *Kimin kitabı aldın?*

1. Mef'ûl, munfasıl zamir ise (Feyyaz,1995:122).

Örnek

إِنِّي أَنَا نَعْبُدُ *(Fatiha,5) Yalnızca sana kulluk ederiz.*

2. Mef'ûlün önünde أَمَا, kendinden sonra gelen fiilin önünde de فاء harf' ya da mef'ûlden sonra gelen fiilin başında فاء harf'i varsa (Mubârek, 1992:189).

Örnek

فَأَمَّا اليتيمَ فلا تقهرْ (Duha, 9) *Yetimi hor görme!*

5- Mef'ûl, cümle içerisinde şu şekillerde gelir:

a. Sarîh isim olarak (el-Ğalâyîni, 1993: III, 4).

Örnek

أَكَلَ الطِفْلُ التفاحةَ *Çocuk, elmayı yedi.*

b. Muttasıl zamir olarak (el-Ğalâyîni, 1993: III, 4).

Örnek

أرشدني الأستاذُ *Hoca, bana yol gösterdi.*

c. Munfasıl zamir olarak (ed-Dakr, ty.:355).

Örnek

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ (Fatıha,5) *Yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz.*

d. Müevvel mastar olarak (el-Ğalâyînî, 1993: III, 4).

Örnek

عَلِمْتُ أَنَّكَ مَجْتَهِدٌ *Çalışkan olduğunu öğrendim.*

e. Cümle olarak (el-Antâkî, ty.:65).

Örnek

قَالَ: أَنِّي عَبْدُ اللَّهِ *Dedi ki: ben Abdullah.*

6- Mef'ûlün bih, sarıh ve gayr-ı sarıh olarak ikiye ayrılır. Sarıh mef'ûlün bih, müteaddi bir fiilin harf-i cersiz aldığı Mef'ûldür (Uzun, 1997: 85). *كَتَبَ التَّلْمِيزُ الدَّرْسَ (Öğrenci, dersi yazdı)* cümlesinde كتب fiili müteaddi bir fiil olduğu için mef'ûlün bihini doğrudan almıştır. Gayr-ı sarıh mef'ûl ise, fiillerin harf-i cer ile aldığı mef'ûldür (el-Hâşimî,1984:189).

Örnek

مَرَرْتُ بِصَدِيقِي *Arkadaşıma uğradım.*

7- Fiil cümlesinde mef'ûlün bihin âmîlinin yani fiilinin hazfedilmesinin zorunlu (vâcib) olduğu durumlar vardır. Bunlar şunlardır:

a. Atasözlerinde (el-Ğalâyînî, 1993: III, 6).

b. Tahzir üslubunda (el-Ğalâyînî, 1993: III).

1.5.4.2.4.2. Mef'ûlün Fih (Zarf)

“Fiilin yapıldığı yeri ve zamanı bildiren kelimedir” (Uzun, 1997: 85).

Mef'ûlün fihin özellikleri şöyledir:

1- Mansuptur (Abdullatîf vd. , 1994: 150)

Örnek

سَافَرْتُ لَيْلَةً *Geceleyin yola çıktım.*

Mef'ûlün fih ayrıca mecrûr ve mebni de olabilir.

Örnek

استيقظَ الطفلُ في الصباح   Çocuk sabahleyin uyandı.

2- Arapça'da cümle içerisinde yer değiştirme bakımından en esnek olan mef'ûl, mef'ûlün fihtir (Bkz. Abdullatîf vd., 2003: 153).

1.5.4.2.4.3. Mef'ûlün Lieclih /Leh / Min Eclih

“Fiilin yapılış sebebini bildiren kelimeye denir” (el-Curcânî, 1978: 312).

Mef'ûlün lieclih'in özellikleri şöyledir:

1- Mef'ûlün lieclih cümle içerisinde üç şekilde bulunur:

a. ال 'sız olarak ve muzaf olmayarak kullanıldığında çoğu zaman mansuptur (el-Ğalâyînî, 1993: III, 43).

Örnek

زُيِّنَتْ المدينةُ إكرامًا للقادم   Şehir, gelecek olan kimseye hürmetten dolayı süslendi.

b. ال ile marife olmuş ise çoğunlukla harf-i cer ile mecrur olur (el-Ğalâyînî, 1993: III, 44).

Örnek

سافرتُ للرغبةِ في العلم   İlim edinmek için yola çıktım.

c- Muzaf olarak gelirse hem mansup olarak hem de ta'lil ifade eden harf-i cer ile mecrur olur (Hasan, ty. : II, 226).

Örnek

تركتُ المنكرَ خشيةً لله / لخشيةِ الله / من خشيةِ الله   Kötü şeyleri Allah'tan korkudan bıraktım.

2- Mef'ûlün lieclih'in mansup olması için şu şartları taşıması gerekmektedir (Mübarek, 1992: 210).

- Nekre ve kalbi mastar olmalıdır,
- Fiilin yapılış sebebini bildirmelidir,
- Mastarın fâiliyle fiilin fâili aynı olmalıdır,
- Fiil ile mastar arasında uyum olmalıdır.
- Fiil kendi mastarı dışında bir mastar olmalıdır.

3- Mef'ûlün lieclihte esas olan, fiilden sonra gelmesidir. Bununla birlikte, gerek mansup gerekse de harf-i cer ile mecurur olarak âmilinden yani fiilinden önce gelebilir (İbn Cinnî, 2001:II, 159).

Örnek

رغبةً في العلم أتيتُ *İlim öğrenme aşkıyla geldim.*

للتجارة سافرتُ *Ticaret için yola çıktım.*

1.5.4.2.4.4. Mef'ûlün Ma'ah

”مع anlamındaki واو harfinden sonra gelen ve birliktelik, beraberlik ifade eden mef'ûldür” (İbn 'Akîl, 1995: I, 590). “Öncesinde cümle bulunan مع anlamına gelen واو 'dan sonra gelen ve fiilin bir şeyle birlikte yapıldığına delalet eden mef'ûldür” (Uzun, 1997: 85).

Mef'ûlün ma'ahın özellikleri şöyledir:

1- Mef'ûlün ma'ah ile fiil arasında irtibatı مع anlamına gelen واو harfi sağlar. Bu itibarla, mef'ûlün ma'ahtan önce gelen واو harfi (vâv-ı ma'iyye) atıf vâvından farklıdır. Mef'ûlün maah ile atıf ve mâ'tûfun birbirine karıştırılmaması için şu iki hususa dikkat etmek gerekmektedir (Nalçakan,2008: 66).

- a. Cümlede atıf kuralına aykırı bir durumun bulunması gerekir (İbn 'Akîl, 1995: I, 594).

“Örneğin, قُمْتُ وَزَيْدًا (Zeyd ile beraber kalktım) cümlesinde زَيْدًا kelimesi mef'ûlün ma'ah durumundadır. “و” da “vâv-ı ma'iyye”dir. Zira “vav”ın atıf olması için “قُمْتُ” fiilindeki bitişik zamiri ayrı olarak tekrarlamak yani “قُمْتُ أَنَا وَزَيْدًا” (Ben ve Zeyd kalktık) demek gerekir” (Koçak,1992:155-156).

- b. Anlamın atfa uygun olmaması gerekir (Abdullatîf vd. , 1994: 154).

“Örneğin, حضرَ أحمدٌ وطلوعُ الشمسِ (Ahmet, güneşin doğuşuyla birlikte geldi) cümlesinde و' dan sonra gelen kelime atıf yapılarak حضرَ أحمدٌ وطلوعُ الشمسِ şeklinde okunursa cümle anlamsız olur. Çünkü bu takdirde cümle “ Ahmet ve güneşin doğuşu geldi” diye anlamsız bir hale girer” (Nalçakan,2008: 66).

2- Mef'ûlün ma'ah cümlelerin temel unsuru değil yan unsuru olmalıdır. Yani cümle onsuz da kurulabilmelidir (el-Ğalâiyînî, 1993: III, 68).

3- Mef'ûlün ma'ah daima mansuptur.

4- Mef'ûlün ma'ahın önünde cümle bulunmalıdır (el-Ğalâyînî, 1993: III, 69).

1.5.4.2.4.5. Mef'ûlün Mutlak

Fiilin anlamını pekiştiren, vurgulayan, hangi şekilde ve kaç kez yapıldığını açıklayan mansup mastardır.

Mef'ûlün mutlakın özellikleri şöyledir:

1- Her zaman mansuptur (el-Ğalâyînî, 1993: III, 33).

2- Mef'ûlün mutlak, te'kid anlamı bildiren mastar ise fiilden sonra gelmek zorundadır; tarz ve sayı bildiren mastar ise soru veya şart edatı olmadığı müddetçe fiilden önce veya sonra da gelebilir (el-Ğalâyînî, 1993: III, 34).

3- Bir karine varsa mef'ûlün mutlağın âmili (fiil) düşebilir. Bunun için mastarın tarz veya sayı bildiren mastar olması gereklidir (el-Ğalâyînî, 1993: III, 34).

4- Mef'ûlün mutlakta esas olan mastarının fiilinden türemesidir. Bununla birlikte, eş anlamlı mastarlardan da mef'ûlün mutlak oluşturulabilir (Koçak, 1992: 151).

1.5.4.2.5. Hâl

“Fiilin meydana geldiği anda, fâilin, mef'ûlün veya her ikisinin durumunu açıklamak için getirilen vasfa (niteliğe) hâl denir” (Uzun, 1997: 42; ed-Dakr, ty.: 162).

Hâlin özellikleri şöyledir:

1- Cümle içerisinde ism-i fâil, mübalağa ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafdil hâl olabilir (Mübarek, 1992: 220; Uzun, 1997: 42).

2- Hâlde esas olan müfret olmaktır; bununla birlikte cümle (isim veya fiil cümlesi) veya şibih cümle (zarf veya câr-mecrûr) olabilir (Uzun, 1997: 43; Mübarek, 1992: 225).

Örnek

جَاءَ خَالِدٌ رَاكِبًا   Halit koşarak geldi.

رَأَيْتُ الْهَالَاتِ بَيْنَ السَّحَابِ   Bulutların arasındayken hilali gördüm.

جَاءَ زَيْدٌ يَضْحَكُ   Zeyd gülererek geldi.

3- Mahallen veya takdiren mansuptur.

4- Cümlede hâl bir ve birden çok olabildiği gibi zülhâl de (hâl sahibi) bir ve birden çok olabilir (İbn 'Akîl, 1995:I, 651; İbn Mâlik, ty.: II, 348).

Örnek

جُئْتُ مَاشِيًا مُسْرِعًا   *Hızlı hızlı yürüyerek geldim.*

5- Hâl, genel olarak nekre; zülhâl (hâl sahibi) ise marife olarak gelmektedir (İbn 'Akîl, 1964: I, 630, 633) Bununla birlikte, hâlin marife, zülhâlin ise nekre olduğu durumlar da vardır. Bu durumda hâl, zülhâlden önce gelmeli, zülhâle sıfat veya izafet ile tahsis edilmeli, kendinden önceki cümle ya olumsuz ya da soru cümlesi şeklinde olmalıdır (Mübarek, 1992: 222; İbn Hişâm, 2007: II, 309-314).

Örnek

مَا جَاءَ أَحَدٌ إِلَّا رَاكِبًا   *Binerek gelen dışında kimse gelmedi.*

جَاءَنِي صَدِيقٌ حَمِيمٌ طَالِبًا مَعُونَتِي   *Samimi dost yardım istemek için bana geldi.*

6- Hâl ile zülhâl sayı ve cins bakımından uygun olmalıdır (Koçak, 1992: 164).

Örnek

جَاءَتِ الْبِنْتُ ضَاكِكَةً   *Kız gülererek geldi.*

دَهَبُوا مُسْرِعِينَ   *Hızlı hızlı gittiler.*

7- Esas olan hâlin hem fiilden hem de sahibinden/zülhâlden sonra gelmesidir. Bununla birlikte, hâlin vucûben ve cevâzen hem fiilden hem de sahibinden önce geldiği durumlar vardır (Bkz.: el-Ğalâyînî, 1993: III, 85-91; Mübarek, 1992: 224)

1.5.4.2.6. Temyiz

“Câmid, nekre ve mansûb bir isim olan temyîz, cümlede sayı, ağırlık, uzunluk, hacim, alan ölçüsü veya üstü kapalı anlatılan (kinayeli) lafızları veya cümledeki nispeti açıklamaktadır” (Sevinç, 2007: 108).

Örnek

مَكَّنْتُ فِي الْقَاهِرَةِ سَبْعَةَ عَشَرَ يَوْمًا   *Kahire’de on yedi gün oturdum.*

1.5.4.2.7. Müstesna

”إِلَّا” ve benzeri edatlardan sonrakinin ifade ettiği hükmü, öncekilerin hükmünden çıkarmaya (Uzun, 1997: 64) "istisna" denir. İstisna edatından sonra gelen isme

"müstesna", istisna edatından önce gelen isme de "müstesna minh" denir" (Nalçakan,2008: 68).

Örnek

عَادَ الْمُسَافِرُونَ إِلَّا أَخَاكَ *Kardeşin hariç yolcular geri döndü*

1.5.3. Arapça ve Türkçe'de Cümle Öğelerinin Karşılaştırılması

1.5.3.1. Temel Öğelerin Karşılaştırılması

a. Yüklem (müsned) bakımından

Tablo 1

Arapça ve Türkçede (Müsned) Yüklemin Karşılaştırılması

ARAPÇA	TÜRKÇE
Müsned, bir mübtedâya isnad edilen haber veya bir fiile isnad edilen fiildir.	Yüklem, ek ile veya eksiz olarak yargı yüklenmiş bir fiil ve isimdir.
Müsned, fiil cümlesinin başında yer alır; isim cümlesinde ise cümlenin sonundadır. Fakat bu dizilişin çeşitli nedenlerden değişmesi mümkündür.	Yüklem, genellikle cümlenin sonunda bulunur. Ancak bir anlamı öne çıkarma ve vurgulama ihtiyacı vb. sebepler, yüklemin yerinin değiştirilebilmektedir.
Müsnette esas olan, cümlede zikredilmesidir. Ancak bazen belli amaçlarla bulunmayabilir.	Bazı kesik cümlelerde yüklem, kelime veya kelime grubu olarak yer almaz. Bu tür cümlelerin anlamı bağlamdan anlaşılır.
İsim cümlesinin müsnedi (haberi), cümlede birden fazla bulunabilir. Ancak fiil cümlesinin müsnedi (fiil) cümlede tektir.	Bir cümlede birden fazla özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf bulunabilir. Ancak yüklem tektir. Bir söz dizisi içindeki yüklem sayısı, cümle sayısı gösterir.
Lâzım fiilli cümlelerde mef'ûl bih bulunmaz.	Yüklemi geçişsiz olan cümlede nesne bulunmaz.
Haber olan müsned, müfret isim, sıfat ve izafet terkihi ve şibh-i fiillerden oluşur.	Yüklem tek kelime olabileceği gibi isim veya fiil türünden bir kelime grubu da olabilir.
Sıralı isim cümlelerinde mübtedâ	Art arda bazı cümlelerde yüklem

---

farklı fakat haberleri aynıdır. Aynı ortak olabilir. şekilde fiil cümlelerindedir.

Arapça'da mäsned ya çekimli bir fiil ya da isim olan haber (müfret-cümle-şibhi cümle) olarak gelir	Türkçe'de yüklem ya çekimli bir fiil ya da ekfiil alarak çekime girmiş ad soylu bir sözcük, bir tamlama, bir sözcük öbeğidir.
--	---

Yukarıda görüldüğü üzere Arapça'da mäsned ve Türkçe'de yüklem genel olarak benzerlik bulunur. Fakat bazı hususlarda birbirine örtüşmektedir. Bu hususlar şöyledir:

1. Arapça'da mäsned cümlelerin başında yer alması; Türkçe'de ise cümlelerin sonunda bulunmasıdır.

2. Arapça'da isim cümlesindeki mäsned cümlede birden fazla gelebilmesi; Türkçe'de ise yüklem iki cümle çeşidinde her zaman tek olmasıdır.

3. Arapça'da isim cümlesinde mäsned (haber) cümle olarak gelmesidir. Bu durum Türkçe'de bulunmaz.

b. Özne (mäsned ileyh) bakımından

Tablo 2

Arapça ve Türkçede (Mäsned İleyh) Öznenin Karşılaştırılması

ARAPÇA	TÜRKÇE
Mäsned ileyh, isim cümlesinde mübtedâ, fiil cümlesinde ise faildir.	Özne, cümlede yapan veya olanı karşılayan ögedir.
Mäsned ileyh cümlede birden fazla gelebilir.	Ortak yüklemli cümle olan sıralı cümlelerde, birden çok özne olabilir.
Cümlede birden fazla mäsned ileyhlerden biri, diğerinin bedel açıklayıcısıdır.	Bazı cümlelerde öznelerden biri; diğerinin açıklayıcısıdır.
Mübtedâ olan mäsned ileyh bazı durumlarda cümleden düşürülür. Fail olan mäsned ileyh cümlede bulunması zorunludur.	Özne, bazı cümlelerde bir kelime veya kelime grubu olarak yer almaz. Cümlelerin öznesi, yüklem taşıdığı şahıs ekinden anlaşılır.

Mübtedâ olan müsned ileyh isim cümlesinin başında bulunur. Fail ise fiil cümlesinin sonundadır.	Özne, hem isim cümlesi hem de fiil cümlesinin sonunda yer alır.
---	---

Mübtedâ, bir kelimededen olduğu gibi bir terkipten de olabilir.	Cümlede isim işlevinde bulunan kelime grubu özne bulunabilir.
---	---

Tabloya bakıldığı zaman hem benzerlik hem de farklılık görülmektedir. Bunları şu noktalarda gösterilebilir.

1. Arapça müsned ileyh ve Türkçe'deki karşılığı özne, cümlede birden fazla gelebilir.

2. Her iki dilde cümlede birden fazla özne (müsned ileyh), bazen bir başka öznenin açıklayıcısı şeklindedir.

3. Hem Arapça'da hem de Türkçe'de özne (müsned ileyh), cümlede kelime grubu olarak gelir.

4. Türkçe'de de özne isim cümlesinin başında yer alır. Arapça'da ise müsned ileyh sadece isim cümlesinin başında bulunur. Fiil cümlesinde cümlenin sonunda bulunur.

5. Türkçe'de özne bazen cümlenin içerisinde bulunmayabilir. Arapça'daki bu durum sadece mübtedâ için geçerlidir.

c. Özne (müsned ileyh) – Yüklem (müsned) uygunluğu bakımından

Arapça'da isim cümlesinin öğeleri olan mübtedâ ile haberin sayısı (nicelik) bakımından yani müfret, tesniye ve cem' olarak her zaman birbirlerine uyması gerekmektedir. Türkçe'de ise Arapça'daki gibi tesniye sığıması yoktur; yani, Türkçe'de ikilik ifade eden kelimeler de tekildir. Yine Türkçe'de bazen çoğul olan öznenin tekil öznesi olabilmekteyken Arapça'da böyle bir uygulama yoktur (Nalçakan,2008: 77).

1.3.2.2. Yardımcı Öğelerin Karşılaştırılması

1. Nesne (mef'ûlün bih) bakımından

Tablo 3

Arapça ve Türkçede (Mef'ûlün Bih) Nesnenin Karşılaştırılması

ARAPÇA	TÜRKÇE
Failin yaptığı işin (fiil) üzerinde meydana geleni gösteren unsura mef'ûlün bih denir.	Cümlede yüklem bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen öge, nesnedir.
Harf-i tarifli olup olmamasına göre iki çeşide ayrılır. Harf-i tarifli olan mef'ûlün bih muhatapta malumdur. Harf-i tarifsiz olan ise belirtili değildir.	Nesne belirtili ve belirtisiz nesne olmak üzere ikiye ayrılır. Yükleme hâli eki taşıyan nesnelere belirtili nesnedir; bilinen bir varlığı karşılar. Belirtisiz nesne ise, yükleme hâli eki taşımayan nesnelere belirtisiz nesnedir. Genel bir varlığı, bir türü karşılar.
Bir cümlede birden fazla mef'ûlün bih olabilir.	Cümlede birden fazla nesne bir yükleme bağlanabilir.
Mef'ûlün bih lafzi ve manevi sebeplerden dolayı hazfeilebilir.	Geçişli fiilin gösterdiği hareketin nesne olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir.
Mef'ûlün bih esas olarak cümlede failden sonra gelir. Fakat bazen bu kuraldan çıkar.	Belirtili nesnenin cümle içindeki yeri değişkendir.
Mef'ûlün bih, cümle içerisinde sarif isim, munfasıl ve muttasıl zamir ve muevvel mastar olarak gelir.	İsim ve isim konumundaki kelimeler cümlede nesne olarak kullanılır.

Yukarıda görüldüğü üzere iki dildeki nesne (mef'ûlün bih)in tanımı oldukça benzerlidir. Fakat kimi durumlarda farklılık vardır. Bunları şu iki noktada toplanabilir:

1. Nesne ve mef'ûlün bihin temel olarak cümle içerisinde bulunduğu yer farklıdır.

2. Bazen Arapça cümlesinde mef'ûlün bih olan unsur, Türkçe'deki karşılığı nesne olarak değil zarf olarak gelir.

Örnek

ضربتُ زيدًا Zeyd'e vurdum.

مررتُ بصديقي Arkadaşıma uğradım.

a. Dolaylı tümleç (cer-mecrur) bakımından

“Türkçe’deki dolaylı tümleç görevi gören kelime, Arapça aynı işleve sahip harf-i cer denilen bir isimle beraber ya da zarf ve onu takip eden mecrur bir isim ile karşılanır” (Gürkan, 2001: 59). Yönelme hali eki “-a/-e” إلى harf-i ceri, bulunma hali eki “-da/-de” في harf-i ceri ve uzaklaşma/ayrılma hali eki “-dan/-den” ise من/عن harf-i ceriyle ifade edilebilir. İki dildeki bu unsur, genel olarak birbirine benzerdir. Ancak kimi durumlarda Türkçe cümlesinde kullanılan durum eki Arapça’dakinden farklıdır. Örneğin, “*Kitabım sende kalmış*” cümlesinin Arapça’ya birebir çevrildiğinde anlam bozuk olur.

b. Zarf tümleci bakımından

Türkçe’de zarf tümleci, yüklem anlamını yer, yön, zaman, durum, miktar, sebep gibi yönlerden tamamlayan tümleçlerdir. Zarf tümleci Arapça’da zarf, hal, mef’ûlün mutlak, mef’ûlün maah, mef’ûlün lieclih ve temyiz ile karşılanır. Zarf (mef’ûlün fih), fiilin yapıldığı yeri ve zamanı bildiren kelimedir. Hal, fiilin meydana geldiği anda, fâilin, mef’ûlün veya her ikisinin durumunu açıklamak için getirilen vasıf (nitelik)tir. Mef’ûlün mutlak, fiilin anlamını pekiştiren, vurgulayan, hangi şekilde ve kaç kez yapıldığını açıklayan mansup mastardır. Mef’ûlün maah, مع anlamındaki واو harfinden sonra gelen ve birliktelik, beraberlik ifade eden mef’ûldür. Mef’ûlün lieclih, fiilin yapılış sebebini bildiren kelimedir. Temyiz, cümlede sayı, ağırlık, uzunluk, hacim, alan ölçüsü veya üstü kapalı anlatılan (kinayeli) lafızları veya cümledeki nispeti açıklamaktadır. Türkçe’de zarf tümleci ile Arapça’daki karşılığı cümlede aldıkları yerlerden öte çeşitli yönlerden benzerlik vardır.

1.6. Türkçe ve Arapça’da İsim Ve Sıfat Tamlamalar (İzafet Ve Sıfat Terkibi)

1.6.1. Türkçe’de İsim Tamlamaları

Bir nesnenin, bir başka nesnenin parçası olduğunu, bir başka nesneye ait olduğunu, bir başka nesneyle tamamlandığını anlatmak için, iki isim unsurunun yan yana gelmesi gerekir. (Erkul, 2007: 7)

“Türkçe’nin tipik öge dizilişine uygun olarak, yardımcı ögenin ilk, asıl ögenin ikinci sırada geldiği, esas olarak aitlik bildiren isim+isim gruplarıdır. Konuyla ilgili kaynaklarda ilk öge tamlayan, belirten, ikinci öge de tamlanan, belirtilen olarak adlandırılır” (Demir ve Yılmaz, 2010:228). İsim tamlamasının özellikleri şöyledir:

- a. İsim tamlamasında birinci unsurun ikinci unsurla bağlantısı, zamirlerde ekli, isimlerde ise ekli veya eksizdir. Tamlamanın ikinci unsuru daima iyelik eki taşır (Karahan, 2010: 42).

Örnek

Köy yolu

Ovanın yeşili

Bizim sesimiz

- b. İsim tamlamasında asıl anlam ikinci kelimenindedir. Birinci kelime, ikinci kelimeyi belirtir ve ikinci unsura ilgi hâli eki ile bağlanır (Özkan ve Sevinçli, 2008: 17).
- c. Belirtili isim tamlamasının unsurları yer değiştirebilir. (Karahan, 2010: 43).

Örnek

Bıraktım ardını yıllarca koştuğum hevesin. (MÇ)

- d. İsim tamlamaları ilk ögenin ek alıp almamasına göre belirtili isim tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması olmak üzere iki temel grupta incelenir (Demir ve Yılmaz, 2010:228).
- e. Belirtili isim tamlamasının unsurları arasına başka unsurlar girebilir (Karahan, 2010: 43).

Örnek

Tahsilin ticarete yeri yok. (MK)

- f. “İsim tamlamaları, bazen başka bir isim tamlamasının tamlayanı ya da tamlananı durumuna geçmektedirler. Bu tamlamalar birbirini takip eden zincirleme bir tamlama gibi düşünülse de gerçekte bunlar iki unsurlu bir tamlamadır” (Özkan ve Sevinçli, 2008: 19).

*Örnek**Mustafa'nın okulunun önünde seni bekliyorum.*

f. Belirtisiz isim tamlamasının iki unsuru arasında daimi bir ilişki mevcuttur. Tamlamada iki unsur arasına başka bir unsur giremez ve unsurlar yer değiştiremez.

*Örnek**Atasözü**Buzdolabı*

g. Belirtisiz isim tamlamalarının tamlayan unsuru bir cümle olabilir (Karahan, 2010:45).

*Örnek**"Birleşme aşkın mezarıdır" iftirası. (ÖS)*

ğ. Her belirtisiz isim tamlamasını belirtili, her belirtili isim tamlamasını da belirtisiz isim tamlamasına dönüştürmek mümkün değildir. Değişikliği veya değişmezliği belirleyen tamlama unsurları arasındaki anlam ilişkisidir (Karahan, 2010: 45).

h. İsim tamlamasının tamlayan ve tamlanan unsurları kelime grubu olabilir (Karahan,2010: 47).

*Örnek**Ömer'in siyah arabasını satın aldım.*

ı. İsim tamlamaları, cümle ve kelime grupları içinde isim (özne, nesne, yer tamlayıcısı, yüklem isim) sıfat ve zarf görevlerinde bulunabilir (Özkan ve Sevinçli, 2008: 28).

i. İsim tamlamasında birden fazla tamlayan ve tamlanan unsur bulunabilir (Karahan, 2010:47).

*Örnek**Evin kapısı, penceresi**İnsanların yapamayacağını erişemeyeceğini**Yeni bir ümidin, yeni bir emelin, yeni bir tasavvurun şulesi (YKK)*

1. İsim tamlamaları söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar (Karahan,2010: 47).

Örnek

Süleymaniye Camii, bir imanın eseridir. (MKA)

Vadide yaratılış öncesinin sessizliği vardı. (TB)

Fatihin geçtiği kapı (YKB)

1.6.2. Türkçe’de Sıfat Tamlaması

“Bir sıfat ile bir isim unsurunun oluşturduğu kelime grubu “sıfat tamlaması”dır. Sıfat, tamlayan, yardımcı unsur olarak, temel unsur olan ismi vasıflandırmak veya belirtmek görevi yapar” (Erkul, 2007:6,7). Sıfat tamlamasının özellikleri şöyledir:

- a. Sıfat tamlamalarında birden çok sıfat bir adı niteleyebilir (Akbayır, 2010:115).

Örnek

Yüksek, yalçın, geçit vermez, karlı dağ.

- b. Sıfat tamlamalarında bir sıfat birden çok adı niteleyip belirtebilir (Akbayır, 2010:115).

Örnek

Özgür toplumlar, bireyler, sanatçılar...

- c. Sıfat tamlamasında ana unsur isimdir, sonda bulunur. Sıfat, yardımcı unsurdur; ismin önünde yer alarak ismi tamamlar. Yani sıfat tamlayan, isim tamlanan unsurdur (Karahan, 2010: 49).

- d. Sıfat unsuru, bir sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olabilir (Özkan ve Sevinçli; 2008: 30).

Örnek

Birikmiş su tozları. (Attila İlhan)

- e. Sıfat tamlamasında, unsurların biri veya hepsi kelime grubu olabilir (Karahan,2010: 50).

*Örnek**Ayrı ayrı renkler**Dayalı döşeli bir ev*

- f. Nesnelerin neden yapıldığını belirten tamlamalar (ipek seccade, altın saat, demir yapı) birer sıfat tamlamasıdır (Özkan ve Sevinçli, 2008: 34).
- g. Bir sıfat tamlamasına “-lı” yapım eki getirilerek sıfat öbeği oluşturulur (Akbayır, 2010:115).

*Örnek**Deri mont → deri montlu kız*

- h. “Akdeniz, karabiber” gibi birleşik kelimeler, sıfat tamlaması kuruluşundadır (Karahana, 2010: 52).
- i. Sıfat tamlaması, söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar (Karahana, 2010: 52).

*Örnek**Sabah ezanı okunurken başlayan yağmur, birdenbire sağnak halini aldı. (TB)***1.6.3. Arapça’da İsim Tamlaması (İzafet Terkibi)**

“İzafet, bir şeyi diğerine dayamak demektir. Bir ismin anlamına açıklık kazandırmak için ikinci bir ismi ona izafe etmeye (bağlamaya) izafet, oluşan sözcük öbeğine ise, Arapça’da izâfet terkibi denilmektedir. Bu sözcük öbeğinde yan yana iki ad bulunmaktadır” (Mustafa, Şâfi‘î ve Lâtif, ty. : 97). “Basit bir izafet terkibi iki kelimededen oluşur. Birincisine muzaf, ikincisine muzafun ileyh denir” (Çörtü, 2009: 15).

İzafet terkininin özellikleri şöyledir:

- a. Tamlayan belirsiz, tamlanan ise –genellikle-belirli olur. Yani muzâf belirli durumlar dışında harf-i ta‘rîf (ال) almaz.

*Örnek**قلم الطالب Öğrencinin kalemi*

- b. Herhangi bir şeyden bahsediliyorsa muzâfun ileyh olan sözcük –el takısı yerine tenvin alır.

Örnek

قَلَمُ طَالِبٍ Öğrencinin kalemi

- c. Muzâfun harekesi, cümlede bulunduğu yere göredir. Fakat muzâfun ileyhin harekesi daima mecrûrdur.

Örnek

جَاءَتْ زَوْجَةُ زَيْدٍ Zeyd'in eşi geldi

Fail

رَأَيْتُ زَوْجَةَ زَيْدٍ Zeyd'in eşini gördüm

- d. Tamlama ikiden fazla isimle de olabilir. Bu tür tamlamalara zincirleme ad tamlaması tetâbu'û-l izafe denilmektedir. Zincirleme ad tamlamasında yalnız sondaki ad yani muzâfun ileyh ال takısı ya da tenvin almaktadır (Cantürk,2007: 30-33).

Örnek

مِفْتَاحُ بَابِ الْبَيْتِ Evin kapısının anahtarı

1.6.4. Arapça'da Sıfat Terkibi

“Bir ismin, kendisinden sonra gelen lafızla nitelik ve hususiyet kazanmasıdır. Basit bir sıfat terkibi iki kelimedenden meydana gelir. Birinci (nitelenen) isme mevsuf, ikinci (niteleyen) isme ise sıfat denir” (Çörtü, 2009: 14).

Örnek

رَجُلٌ كَرِيمٌ Cömert bir adam

Sıfat terkininin özellikleri şöyledir:

- a. Sıfat, mevsufunu takip eder. Bazen araya başka kelimelerin girdiği de olur.
- b. Zamirler ve özel isimlerden başka bütün isimler sıfat olabilir. Ancak asıl sıfat olma özelliği müştak (türemiş = ism-i fail, ism-i mef'ûl, ism-i mevsûl gibi) isimlere aittir (Çörtü,2010:351-354).

Örnek

جاءني رجلٌ عاقلٌ   Bana akıllı adam geldi.   İsm-i fail
 وجدتُ القلمَ المكسورَ   Kırılmış kalemi buldum   İsm-i mef'ûl
 يثنى على الطالبِ الذي يجتهدُ   Çalışan öğrenci övülür.   İsm-i mevsûl

- c. Sıfat terkibi, hakiki ve sebebi sıfat olmak üzere iki çeşittir. Hakiki sıfat, öneki ismi niteler ve ona her bakımdan uyar. Sebebi sıfat ise, harekesi kendinden önceki isme uyar ancak kendisi hakiki sıfatın tersine o ismi değil kendisinden sonra gelen ismi vasıflar. Sebebi sıfat daima müfret olur ve mevsufuna marifelik-nekrelik ve irab (hareke) bakımından uyar. Kendisinden sonraki kelimeye de müzekkerlik ve müenneslik bakımından uyar.

- d. Sıfat birden fazla gelebilir.

Örnek

رأيتُ الرجلَ العَلمَ الفاضلَ   Alim ve fazıl olan adamı gördüm.
 كلمتُ طالبًا مجتهدًا وشجاعًا   Çalışkan ve cesur bir öğrenci ile konuştum.

- e. Cemî gayr-i akıl (hayvan ve eşya) mevsufun sıfatı umumiyetle müfret müennes gelir.

Örnek

قطفتُ الأزهارَ الجميلةَ   Güzel çiçekleri kopardım.

- f. Sıfat müştaksa, mevsuf hazfedilebilir, sıfat onun yerine geçer (Çörtü,2010:354-356).

Örnek

عاقلٌ (رجلٌ عاقلٌ)   Akıllı (akıllı adam)
 نمتُ طويلًا   Uzun uyudum.

1.6.5. Türkçe ve Arapçada İsim ve Sıfat Tamlamalarının Karşılaştırılması

- a. İsim tamlaması bakımından

Türkçe ile Arapçanın arasındaki temel fark iki dildeki isim tamlamasının unsurlarının dizilişi farklı olmasıdır. Çünkü Türkçede tamlanan tamlayandan önce gelir.

Arapçada ise bunun tam tersidir. Bu farklılık dışında genel olarak birbirine benziyor denilebilir.

b. Sıfat tamlaması bakımından

Uysurların dizilişinde farklılık, isim tamlamasında olduğu gibi sıfat tamlamasında da bulunmaktadır. Bunun yanında sıfat tamlaması bakımında iki dilin arasında görünen fark, Arapçadaki tensiye (ikilik) ve çokluk bakımından bulunan uyumluluktur.

رأيتُ في المصنع المهندساتِ النشيطاتِ   Fabrikada faal bayan mühendisler gördüm.

1.7. Türkçe ve Arapça'da Cümle ve Cümle Çeşitleri

1.7.1. Türkçe'de Cümle

Cümle, en dar anlamıyla bir yargı grubudur. İçinde bir yargının bulunmadığı kelime toplulukları cümle oluşturmaz. Bir düşünceyi bir duyguyu bir hareketi bir olayı bir isteği tam bir hüküm halinde ifade eden kelime veya kelime dizisine cümle denir. Başka bir ifadeyle cümle, sözü dinleyende soruya yer bırakmayacak biçimde tam olarak haber ya da dilek yoluyla bildiren kelimeler dizisidir (Özkan ve Sevinçli, 2008: 91).

1.7.2. Türkçe'de Cümle çeşitleri

Türkçe'de cümle, değişik açılardan ele alınarak birtakım başlıklar altında incelenmiştir. Bunlar yüklemi, anlamı, öğelerin dizilişi ve yapısına göre olmak üzere dört gruba ayrılmıştır.

1.7.2.1. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

"Yüklemin türüne göre cümleler ikiye ayrılır. Çekimli bir fiil yüklemi olan cümleler fiil cümleleridir. Ekfiil almış isim veya isim soylu yüklemi olan cümleler ise isim cümleleridir. "Yüklemin isim veya fiil oluşu, sadece anlamı değil cümle öğelerinin türünü ve cümle içindeki yerini de etkiler" (Karahana, 2010: 96).

1.7.2.1.1. Fiil Cümlesi

"Yüklemi çekimli bir fiil olan cümle fiil cümlesidir. Fiil cümleleri, bildirme veya istek kipleri kurulum, öznenin ne yaptığını bildirir" (Erkul, 2007: 55).

Örnek

Ömer'in gitmesine üzüldüm.

Sormadan bu işi yapısın.

Fiil cümlesinin özellikleri şöyledir:

- a. Geçişli fiil cümlelerinde, cümle öğelerinin hepsi bulunabilir.
- b. Geçişsiz fiil cümlelerinde nesne bulunmaz.
- c. Geçişsiz-edilgen fiilli cümlelerde özne yoktur (Karahan,2010: 96).

1.7.2.1.2. İsim cümleleri

Yüklemi isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu olan ek fiil imek ile çekime giren cümleye isim cümlesi denir. İsimler sıfatlar zamirler mastarlar edatlar zarflar isim hükümünde olan kelime grupları isim cümlesinin yüklemi olabilir. İsim cümlelerinde hüküm bildirişi ekfiil ile sağlanır. Ek fiilin sadece dört çekimli şekli ‘şimdiki zaman görülen geçmiş zaman öğrenilen geçmiş zaman ve şart’ bulunmaktadır (Özkan ve Sevinçli, 2008: 127).

Örnek

Hasanın taktığı şapka güzeldi.

Bu manzara harikadır.

İsim cümlesinin özellikleri şöyledir:

- a. İsim cümleleri, genellikle iki öğeden, özne ve yüklemden meydana gelir.
- b. İsim cümlelerinde zarf ve bulunma hali eki yer tamlayıcıları da sık kullanılır.
- c. Yapısında bulunma hali ekli yer tamlayıcısı bulunan isim cümlelerinde özne, genellikle yüklem önünde bulunur.
- d. İsim cümlelerinde genellikle nesne bulunmaz. Buna rağmen yüklemi "borçlu" kelimesi olan cümleler, şu örnekte olduğu gibi nesne almaktadır:

İstanbul peyzajındaki asil hüznü biz bu iki ağaçla çam ve fıstık çamlarına borçluyuz.

- e. İsim cümlelerinde yönelme ve uzaklaşma hali ekli yer tamlayıcıları da seyrek bulunur.

En çok kullanılan isim cümleleri, çeşitli kiplerdeki "var", "yok" isimlerinin yüklem olduğu cümlelerdir (Karahan,2010: 97-98-99).

1.7.2.2. Anlamlarına Göre Cümleler

Cümleler taşıdıkları anlamları öncelikle yargının gerçekleşip gerçekleşmemesine göre incelenir. Çünkü cümle herhangi bir anlam özelliğine sahip olursa olsun, ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşır. Bunun yanı sıra söyleniş amacına göre de incelenir. İstek, emir ve ünlem vb. amaçlar cümleyi anlam kazandırır (Eker,2010:423).

Cümleler anlamlarına göre yukarıda bahsettiğim iki gruba ayırarak şöyle sıralayabiliriz:

1.7.2.2.1. Olumlu Cümleler

“Olumlu cümle, esas olarak, yüklemi olumlu bir yargı bildiren yani yüklemnin ifade ettiği işin yapıldığını gösteren cümledir” (Eker,2010:423).

Örnek

Herkes yurtsever olmalıdır.

Çalışan her zaman kazanır.

“Bazı cümleler, yapılarında olumsuzluk bildiren gramatikal unsurlar taşımalarına rağmen anlamca olumludurlar” (Karahan,2010:103).

Örnek

Ben ne yaptığımı bilmez miyim? (bilirim)

Bu durum aklıma gelmemiş değildi. (gelmişti)

1.7.2.2.2. Olumsuz Cümleler

“Yüklemnin bildirdiği eylemin ya da yargının yapılmadığını, yapılmayacağını bildiren cümlelere “olumsuz cümle” denir. Cümlede olumsuzluk anlamı, ‘-ma,-me’ olumsuzluk ekiyle, ‘yok, değil, hayır, ne... ne’ sözcükleriyle, ‘-siz’ ekiyle sağlanır” (Akbayır,2010:132). Olumsuz cümleler olumsuz isim cümlesi ve olumsuz fiil cümlesi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1.7.2.2.2.1. Olumsuz İsim Cümlesi

“Bir niteliğin, bir nesnenin var olmadığını, bulunmadığını anlatan cümlelere olumsuz isim cümlesi denir. "Değil" edatı, "yok" ismi, "ne... ne..." bağlacı, "-siz" eki isim cümlesinin anlamını olumsuz yapanlar unsurlardır” (Aktan,2009: 10).

Örnek

Bu öğrenci çok başarılı değildir.

Bu kurumda yeterince memur yok.

1.7.2.2.2.2. Olumsuz Fiil Cümlesi

“Yüklemi fiil olan bir cümlede fiilin –mA olumsuzluk eki alarak çekime girmesiyle, bir oluşun ya da kılışın olmadığını, olmayacağını, yapılamayacağını bildiren cümledir. Olumsuzluk kavramı ara sıra "değil" ve "yok" kelimeleriyle de sağlanır. Ne... ne bağlayıcı ile da olumsuz fiil cümlesi kurulabilir” (Aktan,2009:121).

*Örnek**Bu kentte dost olunacak insan pek bulunmaz.**Ne kitap verir, ne kalem.**Senin duygularını anlamış değilim.*

“Bazı cümleler şekilce olumlu olduğu halde anlamca olumsuzdurlar. Bunlar daha çok ‘ne... ne’ bağlacı ile kurulan cümlelerdir” (Özkan ve Sevinçli, 2008: 144).

*Örnek**Ne yanar kimse bana ateş-i dilden özge**Ne açar kimse kapım bad-ı sabadan gayri (Fuzuli)**Sınavda ne çıkacağı nereden bileceksin? (bilmezsin)**Sana verebilecek param mı var? (yok)*

Anlamlarına göre cümlelerin olumluluk ve olumsuzluk temel özelliğinden çıkmaksızın ve buna ek olarak soru, emir, ünlem, koşul ve istek anlamlarına göre şöyle sıralayabiliriz:

1.7.2.2.3. Soru Cümlesi

“Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümleler, soru cümlelerdir. Soru eki -mI ile soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları ve soru edatları bir cümleye soru anlamı kazandıran unsurlardır. Konuşma dilinde vurgu yoluyla da soru cümlesi yapılmaktadır” (Karahana,2010:107).

*Örnek**Yalın ayaklarınla koştu mu tarla tarla?**Hangi şehirde oturuyorsun?**Yirmi lira var bende. Sende?*

“Soru cümleleri anlam olarak ikiye ayrılır. Birincisi gerçek soru cümleleri “bilgi almak, bir şey öğrenmek için sorulan, cevap gerektiren soru cümleleri”, ikincisi ise sözde soru cümleleri “cevap gerektirmeyen soru cümleleridir” (Demir, 2006: 227, 230).

“Soru yoluyla cümleye “ihtimal, yalanlama, küçümseme, beklenmezlik, beğenme, övme, şaşma, rica, yakınma üzüntü, kınama vb.” çok değişik anlamlar yüklenebilmektedir. Bunlar, dili kullananın amacı doğrultusunda şekillenir ve metin bağlamı içinde ortaya çıkar” (Doğan ve Özkan, 2010: 284).

“Soru eki –mI ile kurulan cümleler genellikle onay veya ret cümleleridir. Soru kelimeleriyle kurulan cümleler ise yüklemi tamamlayan öğeler veya bu öğelerle ilgili bir ayrıntı hakkında bilgi almayı amaçlamaktadır” (Karahana,2010:107-108).

1.7.2.2.4. Emir Cümlesi

Emir tümcesi (imperative sentence), yapılması istenen ya da istenmeyen eylemleri ifade eden ve genellikle yüklemi emir kipiyle oluşturulan tümce türüdür. Emir biçimindeki tümceler emir, komut, dilek, tavsiye, öğüt, güven hatta yalvarma ifade edebilir. Gramer olarak emir tümcesi görünümündeki herhangi bir tümce, anlam bakımından emir niteliği taşıyamaz. Kimi zaman da gramerce emir tümcesi olmayan tümce emir niteliği taşıyabilir (Eker,2010:427).

Örnek

<i>Sola dön!</i>	Emir
<i>Lütfen dışarı çıkınız!</i>	Emir
<i>Korkma! sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak.</i>	Güven
<i>Sağlıklı yaşam için hayvansal gıdaları azaltın.</i>	Tavsiye
<i>Ya Allah günahlarımı bağışla.</i>	Yalvarma
<i>Ödevleriniz yarın teslim edilmiş olacaktır!</i>	Komut

1.7.2.2.5. Ünlem Cümleleri

Ünlem cümleleri his ve heyecanları, sevinç, keder, ıstırap, nefret, hayret gibi ruh hallerini ve tabiat seslerini ifade eden cümlelerdir. Ünlem niteliği taşıyan bütün kelimeler ünlem cümlesi kurabilirler. Bu tür cümlelerdeki ünlemleri cümle dışı unsur olarak ayırdıktan sonra diğer cümleler gibi çözümlemesi yapılabilir (Çatıkkaş, 2001: 291).

Örnek

Başına bunları da getirdin ya!
Biraz da sen çalış oğlum, biraz da sen çabala! (Tevfik Fikret)
Eyvah! Ne yer, ne yâr kaldı. (A. Hamid)

“Ünlemler, yargı bildirme açısından ikiye ayrılır. Biri yargısız ünlem cümlesi (*Eyvah!*), diğeri ise yargılı ünlem cümlesi (*Çok korkuyorum!*)dir. Ünlem cümleleri mutluluk, yadsıma, üzüme, özlem, beğenme, hüzn gibi farklı anlamlar içerebilir” (Akbaşı, 2010:43; Ulaş, 2003:38).

1.7.2.2.6. Şart Cümlesi

“Şart cümlesi, eylemin gerçekleşmesini bir şarta bağlayan cümledir” (Demir:2006:222).
 “Şart cümlesi şart ifade eden bir cümle ile, ondan sonra gelen bir esas cümleden ibarettir. Şart cümlesinin esası şart kipinin şart ifadesine dayanır. şart için bazen cümle başlarına şayet ve eğer gibi kelimeler getirilebilir” (Çatıkaş, 2001: 221).

Örnek

Eğer sınavı kazanırsan tatile gidersin.

Şayet erken gelersen yola çıkarız.

Çobanın gönlü olursa tekeden yağ çıkarır. (atasözü)

1.7.2.2.7. İstek Cümlesi

“Gerçekleşmesi mümkün olan veya olmayan dileği, arzuyu, isteği bildiren cümlelere istek cümlesi denir. İstek cümlesi istek ve dilek-şart kipleriyle yapılır; bu kiplerle birlikte "bari- tek- n'olaydı- keşke" kelimeleri de kullanılabilir” (Türkçeciler,2007).

Örnek

Çıkıp biraz dolaşalım.

Dirilip kalksa da yapılanları bir görse

Bari doğru cevap verseydi.

Her yere gitmeye razıyım, tek onu bulayım.

N'olaydı bugünleri görmeyeydim.

Keşke deprem olmasaydı.

1.7.2.3. Öğelerinin Dizilişine Göre Cümleler

“Yüklem, genellikle cümlenin sonunda yer alır. Bu, Türkçe söz diziminin karakteristik özelliğidir. Ancak diğer cümle öğeleri gibi yüklem de söz dizimi içindeki yeri çeşitli sebeplerle değişebilmektedir. Cümlelerin kurallı (düz) veya devrik oluşlarında ölçü, diğer öğelerin değil yüklem yeridir” (Karahan, 2010:100). Yüklem sonda bulunup bulunmamasına göre cümleler, kurallı ve devrik cümle olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1.7.2.3.1. Kurallı Cümleler

“Yüklemi sonda bulunan cümlelerdir” (Akbayır,2010:133).

Örnek

Bu kitapları okuyacaksın.

Gözlerimi açtığımda, başıma bir kalabalık toplanmıştır. (Nazlı Eray)

1.7.2.3.2. Devrik Cümleler

“Yüklemi sonda bulunmayan cümleye devrik cümle denir. Yüklem başta ya da ortada olmasındaki gaye yargıya bir duygu değeri kazandırmak, anlatımda bir sıklık sağlamaktır. Daha çok şiir dilinde karşılaşılan cümle türüdür. Ancak atasözlerinde, günlük konuşmalarda, sohbet yazılarında da devrik cümlelere rastlanır” (Özkan ve Sevinçli, 2008).

Örnek

Beğendin mi yaptığını?

Sakla samanı, gelir zamanı. (atasözü)

Gülme komşuna, gelir başına. (atasözü)

Meçhule giden bu gemi kalkar bu limandan.

1.7.2.3.2.1. Devrik Cümlede Öğelerin Yeri

“Devrik cümlelerde öğelerin yeri çok değişken olmakla birlikte belli başlı durumlar şöyledir” (Demir,2006:237-238):

- a. Özne yüklemden sonra gelebilir. Bu duruma özellikle dikkati yargıya çekmek için başvurulur.

Örnek

Dalları bastı kiraz. (Halk türküsü)

- b. Nesne yüklemden sonra gelebilir.

Örnek

Şuradan alıver iki ekmek.

- c. Dolaylı tümleç yüklemden sonra gelebilir.

Örnek

Seni kimsecikler bulamaz bu adada. (Yaşar Kemal)

- d. Zarf tümleci yüklemden sonra gelebilir.

Örnek

Orasını bırakalım şimdi. (Nurullah Ataç)

- e. Bileşik cümlelerde yancümlecik yüklemden sonra gelebilir.

Örnek

Hiç kimse bakmayacak uyarımasam.

Bunlara ilaveten eksiltili (kesik) cümle ve ayraçlı (parantezli) cümlelerden de bahsedilmektedir.

1.7.2.3.3. Eksiltili (Kesik) Cümleler

“Türkçe’de türlü nedenlerle cümlenin öğelerinden biri, genellikle yüklem kullanılmadığı görülür. Bu tür cümlelere eksiltili (kesik) cümle denir” (Atabay, Özel ve Çam,2007:116).

Örnek

Kaç yaşındasın oğlum?

On üç...

Ne zamandan beri buradasın?

Akşamdan beri...

Eksiltili cümlelerin kullanıldığı durumlar şöyledir:

- Konuşma dilinde eksiltili (kesik) cümle örnekleri pek çoktur. Özellikle karşılıklı konuşmalarda yanıtlar çoğunlukla bu biçimdedir (Atabay vd. ,2007:116).
- Bazı birleşik olması gereken tümcelerde ki bağlacından sonra temel tümce kullanılmaz, böylece anlatımın bir tümcesi kesilmiş olur. Bu kesiliş, tümceye şiddet, kuvvet anlamı katar (Eker, 2010: 422).

Örnek

Seni öyle çok seviyorum ki...

- Dilek-koşul kipiyle kurulu bileşik cümlelerde, kimi zaman yancümleler, temel cümle kullanılmadan kesik cümle biçiminde kullanılabilir. Bu tür anlatımlar, çoğu kez bir özlemi, bir isteği dile getirir (Atabay vd. ,2007:116).

Örnek

"Gözlerim yoruluyor iş çıkmıyor elimden, sen yardım edersen... Çünkü bir başkasını istemem yanımda". (Baran)

d. Ata sözlerde kullanılır.

Örnek

Mermer iyi taştan, iyilik iki baştan (olur)

Duvarı nem, insanı gam (yıkır)

e. Deyimlerde kullanılır.

Örnek

Aydan arı, gündenduru (ol.)

İki gözü iki çeşme (ağlıyor.)

f. Söze duygusallık kazandıran yazınsal metinlerde (Akbayır,2010:134).

Örnek

"Kar taneleri düşüyor yüzüme, arada bir de annemin gözyaşları ..."

"Alnımda kızgın bir demir yangını... "

1.7.2.3.4. Ayraçlı (Parantezli) Cümle

1.7.2.3.4.1. Arasöz

"Bu cümle türünde bir yargı ifade edilmez. Cümlenin herhangi bir ögesinin açıklamasıdır. Cümlenin bir ögesidir. Çıkartıldığında cümlenin anlamı bozulmaz" (Akbayır, 2010: 45).

Örnek

Alper, sınavda birinci olan öğrenci, herkesle anlaşır. (arasöz)

1.7.2.3.4.2. Aracümle

"Bu cümle ise yargı bildirir. İçinde bulunduğu cümlenin herhangi bir ögesi değildir. Çıkartıldığında cümlenin anlamı bozulmaz. Arasöz ya da aracümle iki virgül (, ... ,) ya da iki kısa çizgi (- -) arasında bulunur. Aracümle, cümlenin bir ögesi olmayan arasöz biçiminde de adlandırılır" (Akbayır,2010: 45).

Örnek

Bu okulun, sanırım en çalışkanı sensin. (ara cümle)

1.7.2.4. Yapılarına Göre Cümleler

“Bir cümlenin varlığı, bir yüklem varlığıyla gerçekleşir. Cümleleri yapısına göre incelemek de, cümleyi, yüklem bir ya da birden çok oluşuna göre değerlendirmektedir. Yapılarına göre, yani yüklem sayısına göre, basit ve birleşik olmak üzere iki tür cümle vardır” (Karaağaç,2011:197).

1.7.2.4.1. Basit Cümle

Kuruluşunda tek yüklem bulunan, tek yargı bildiren cümledir. Basit cümlede tek bir yargı bulunur, bu yargıyı sonuca bağlayan tek yüklem vardır. Bu yüklem de ya çekimli bir fiildir veya ekfiil almış isim ya da isim gibi kullanılan bir kelime grubudur. Bu cümle yapıları yalın bir anlatım bildirir ve bağımsız yargılar ortaya koyarlar (Özkan ve Sevinçli, 2008: 159).

Örnek

Bugün hava çok soğuktur.

Bu yıl ağaçlar erken çiçek açtı.

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. (atasözü)

Basit cümlenin özellikleri şöyledir:

- Basit bir cümlede yüklem dışında fiilimsi bulunmaz. Fakat bu düşünceye katılmayan araştırmacılar da vardır. Çünkü fiilimsinin yargı bildirmedüğinden bulunduğu cümle basit cümle olarak kabul edilmektedir.
- Basit bir cümlede yan cümle ve iç cümle yoktur.
- Basit cümlelerin tek bir yüklemi vardır.
- Basit cümle kendinden önceki veya sonraki bir cümleye virgülle, noktalı virgülle veya bir bağlaçla bağlı değildir.
- Basit cümlede bir yargı bulunur. Bu yargı bir düşünce, bir duygu, bir istek vb olabilir.
- Basit cümle kurallı ya da devrik cümle biçiminde olabilir (Ulaş,2003: 39).

1.7.2.4.2. Birleşik Cümle

“Bir temel cümle ile buna bağlı bir ya da daha çok yan cümleden oluşur” (Delice, 2003:142; Ulaş,2003: 40). “Türkçede cümleler gruplandırılırken üzerinde en çok tartışılan konu birleşik cümle meselesidir” (Aydın,2007:127).

“Türkçede umumiyetle basit cümleler, yani tek yüklemliler müstakil cümleler kullanılır” (Ergin,2002: 379).

Anlamı bütün boyutlarıyla yansıtmada tek bir cümlenin yeterli olmadığı durumlarda, cümlelerden meydana gelen dil birliklerine başvurulur. Bu birlikler, çok boyutlu bir anlatım için yan yana gelen cümlelerin bağlama edatlarıyla, ortak cümle öğeleriyle, ortak kip/şahıs ekleriyle ya da çeşitli anlam ilişkileriyle birbirlerine bağlanmalarından oluşurlar (Karahana,2010: 9).

“Bu tür cümlelerde birden çok yargı vardır. Yargılardan biri esas cümlenin yargısıdır” (Zülfikar ve diğerleri,2001:192). “Buna "temel cümle" denir” (Akbayır, 2010:135).

Diğerleri ise, bu esas cümleyi çeşitli yönlerden tamamlar ve açıklığa kavuştururlar. Yan yargılar esas yargının anlam yönünden tamlayıcılarıdır. Yan cümleler esas cümlenin anlamını tamamlayan, kuruluş bakımından başlı başına bir cümle değerinde bulunan, zaman bildiren, bir şahsa bağlanan, yargısı olan şekillerdir (Zülfikar ve diğerleri,2001:192-193).

Şartlı cümle ve ki'li cümlenin birleşik cümle oldukları genel olarak kabul edilmektedir. Ancak isim fiil, sıfatfiil, zarffiil eki almış fiillerin bağımlı cümle mi kurdukları yoksa sadece bir cümle ögesi mi oldukları konusu Türkçe kaynaklarda tartışmalıdır. Bir görüşe göre, bu eklerle kurulmuş birlikler, Türkçe’de herhangi bir sıfat veya zarftan farklı kullanılmadıkları için bağımsız cümle kuramazlar; sıfat ve zarf nasıl inceleniyorsa o şekilde incelenmeleri gerekir. Buna göre *Koşarak geldi, Kalkıp gitti, Beraber büyüdüğüm arkadaşım asker* gibi cümleler basit cümlelerdir. Diğer görüşe göreyse, bunlar bağlı buldukları ana yüklemle birlikte birleşik cümle kurarlar (Demir ve Yılmaz,2010:247-248).

Bu çalışmada ikinci görüş tercih edilerek isimfiil, sıfatfiil, zarffiil eklerle kurulmuş birlikler bağımsız cümle olarak benimsenecektir.

Yan cümlelerin ortak özellikleri yüklemelerinin çekimli oluşudur. Esas cümlenin anlamını çeşitli yönlerden tamamladıkları için yan cümle adını almışlardır. Birleşik cümlelerde esas cümle yapı bakımından önemli bir değişiklik göstermezken yan cümlenin türleri ve özellikleri çeşitlidir. Bu bakımdan yan cümleler çeşitlere ayrılır (Zülfikar ve diğerleri, 2001: 193).

“Türkçede birleşik cümleler genel olarak yan cümleli birleşik cümleler ve sıralı ve bağlaçlı birleşik cümleler olmak üzere iki grup altında incelenmektedir” (Bkz. Akbayır, 2010: 135).

1.7.2.4.2.1. Yan Cümleli Birleşik Cümleler

Bu tür birleşik cümleler, eylemsiler, dilek-şart eki ki bağlacı, gibi ve için edatları ve değil olumsuzluk koşacı ile kurulan yan cümleler ve temel cümleden oluşur.

a. Eylemsilerle kurulan bileşik cümleler

“Bünyesine aldığı fiilimsiyle cümlenin herhangi bir unsurunu yahut cümle içinde bir kelime türüne dönüştürülmüş cümleleri yan cümle ve iç cümle yapısında yargıları barındıran birleşik cümle türüdür” (Delice,2003:143; Ulaş,2003: 40). “Fiilimsilerin oluşturduğu söz grupları yan cümlecik olur. Yan cümlecik de temel cümlecikğin herhangi bir ögesidir. Bu tür birleşik cümlelerde ne kadar fiilimsi varsa o kadar yan cümlecik vardır” (Ulaş, 2003: 41).

1. Ortaçlı yan cümle

İnsanın böyle yıkılmışını / görmemiştim.

y.c. t.c.

Yan cümle temel cümlenin nesnesidir.

Görünen köy / kılavuz istemez.

y.c. t.c.

Yan cümle temel cümlenin öznesidir.

2. Ulaçlı yan cümle

Ağlarım / hatıra geldikçe / gülüştüklerimiz.

t.c. y.c.

Yan cümle temel cümlenin zarf tümlecidir.

3. Adeylemli yan cümle

İleriye gitmek beklemekten iyidir.

1.y.c. 2.y.c. t.c.

Birinci yan cümle özne, ikinci yan cümle dolaylı tümleçtir.

b. Şartlı birleşik cümle

“Yan cümlesi dilek şart kipi ve ek fiilin şartıyla çekimleniş birleşik cümledir” (Ulaş, 2003: 42).

Havaya bakarsam / hava alırım.

y.c. t.c.

Toprağa bakarsam / dua alırım.

y.c. t.c.

c. Kaynaşık (iç içe birleşik) cümle

“Bir başkasına ait bir söz veya öznenin kendisine ait bir başka söz, tırnak işaretiyle ya da tırnak işareti kullanılmadan aktarılır” (Akbayır, 2010: 47).

Odacıya “çay getir” dedim.

d. Ki’ li Birleşik Cümle (İlgi Cümlesi)

“İki cümlenin “ki” bağlayıcıyla birbirine bağlanmasıyla oluşan cümlelere denir” (Ulaş, 2003: 43; Eker, 2003:383).

Ki bağlama edatı, cümleler arasında bağlantıyı sağlayan edatların en işlek olanlarından biridir. *Ki*, bir cümleyi bir cümleye/cümle topluluğuna, bir cümle topluluğunu da bir başka cümleye/cümle topluluğuna bağlayarak bunlar arasında *açıklama, sıralama, karşılaştırma, sebep, sonuç, amaç* gibi anlamlar çerçevesinde ilişkiler kurar (Karahana,2010: 85).

Ki’li birleşik cümlede asıl cümle, ki'den önce, yardımcı cümle ise ki'den sonra gelir. Ancak bu sıra Türkçeye yabancı ve aykırıdır. “Ki”, kendisinden sonra gelen yardımcı cümleyi kendisinden önce gelen unsura bağlar. Kendisinden önce gelen unsur asıl unsur olup, sonraki yardımcı cümle onun izahını teşkil eder (Ergin, 2011:381).

Örnek

Eminim ki sınıfı geçecek. (Sınıfını geçeceğine eminim)

t.c. y.c.

Anlaşıyor ki o yarın gelecek. (Onun yarın geleceği anlaşılıyor)

t.c. y.c.

e. Edatlı birleşik cümle

“İlgeç (edat), bir eylem veya eylemsiyle kullanıldığında bileşik cümle oluşturur” (Akbayır, 2010:138).

Örnek

Her şeyi biliyormuş gibi / bakıyor.

y.c.

t.c.

f. “Değil” Olumsuzluk Koşacıyla Kurulan Birleşik Cümle

Örnek

İnsanı sözleriyle değil / hareketleriyle ölç. (İnsanları sözleriyle ölçme, hareketleriyle ölç.)

1.7.2.4.2.2. Sıralı Birleşik Cümleler

“Sıralı cümle, birbirlerine anlam ilgisiyle bağlanan biçimce bağımsız cümlelerden oluşmuş söz dizine sıralı cümledir. Sıralı cümlede en az iki yüklem bulunmalıdır” (Akbayır,2010:138).

Sıralı cümleler ortak öğeleri olup olmamasına göre iki gruba ayrılmaktadır.

a. Bağımlı sıralı cümle

“Bu tür cümleler öğelerinden birinin ortaklığıyla birbirlerine bağlanmıştır” (Akbayır,2010:139).

Örnek

Ağacı kurt, insanı dert yer.

Demir nemden insan gamdan çürür.

Bahçedeki meyveleri topla ve depoya taşı.

b. Bağımsız Sıralı cümle

“Bağımsız sıralı cümlede özne, tümleç ve yüklem ortak olmayabilir” (Zülfikar ve diğerleri, 2001:195; Ulaş,2003: 43). “Bu tür cümlelerde neden-sonuç ilişkisi yoktur. Bağımsız sıralı cümleler, yan cümleli bileşik cümlelerde olduğu gibi birbirlerinin ögesi olamazlar” (Akbayır, 2010:138).

Örnek

Kapı güm güm vuruldu, kokudan ne yapacağını şaşırıldı.

Tarih bilinci, geçmişi; tarih bilgisi sadece yaşananları anımsatır.

“Sıralı cümlelerde anlamsal bağlantının birçok türü görülebilir” (Bilgin,2006:536). Bu tür cümlelerin çok sayıda çeşitleri vardır. Fakat aşağıda bu tür cümlelerin en önemlisi değinilecektir.

a. Pekiştirmeli cümle

“Yargıların pekiştirildiği, güçlendirildiği cümlelerdir” (Bilgin,2006:536).

Örnek

Alacağız, seçimleri mutlaka alacağız.

Burnu büyümüş, dağ gibi olmuş.

b. Neden cümlesi

“Yargılar arasında nedensellik bağıntısı kuran cümlelerdir” (Bilgin,2006:537).

Örnek

“Atamam kendimi denize, dünya güzel.” (Orhan Veli)

c. Açıklama cümlesi

“Bir yargıyı ardından gelen yargının açıkladığı cümlelerdir” (Bilgin,2006:537).

Örnek

Yüzünden düşen bin parça, anlaşılan üzgünsün.

1.7.2.4.2.3. Bağlı Cümleler

Bağlı cümleler birbirlerine bağlantıları bakımından iki gruptur.

a. Bağlaçlı Cümle

“Birden çok bağımsız cümle bağlaçlar aracılığıyla birbirine bağlanır” (Demir, 2006: 256).

Örnek

Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli. (Deyim)

Onu öldürmeliyim ki insan içine çıkabilmeli, insan yüzüne bakabilmeliyim.

(YK)

- b. Bağımsız Cümle
- c. “Bu cümlelerde bağımsız cümleler, türlü biçimlerde birbirlerine bağlanırlar” (Demir, 2006: 257).

Örnek

Düşün, taşın, bir karara var.

Gün bitti, ağaçta neşe söndü. (AH)

1.7.2. Arapçada Cümle ve Kuruluş Yolları

Nahiv bilimi, Arapçada cümle kuruluş usulleri ve i’rab kurallarını incelemektedir. İlk nahivciler nahvin ikinci bölümüne daha fazla özen göstermişler ve birinci bölümünün incelenmesini açık bir şekilde ilgilenmemişlerdir. Ancak cümle yapısı, çeşitleri ve kuruluş yollarını ilgi göstermiş olan birkaç nahivcilere rastlanmak mümkündür. Bunlardan biri cümle hakkında bir risale yazmış olan İbn Om Gasim Amuradi’dir. Bunun sonraki olan İbn Hişam el-Ansari ‘Muğnil-Lebib’ eserinde cümle için bir bölüm ayırmıştır. Aynı zamanda cümlelerle ilgili Şihabel-Din el-İnnabi ‘el-hulal fi alkalam ala alcumal’ adlı bir eser yazmıştır. Bunlardan başka, cümle ile ilgili sadece modern nahivcilerin yazdıkları ve gösterdikleri özeni görürüz (es-Samerrâî,2007: 70).

Arapçada cümle kavramından söz etmeden önce kelam kavramından bahsetmek önemli buldum. Bunun sebebi kelamın cümlelerin tanımını tespit etmekte doğrudan doğruya ilişkisidir.

1.7.2.1. Kelam (الكلام)

“Kelam anlamından bahsetmek için (lafız-kavl) kavramların anlamlarını beyan etmek icap etmektedir. Lafız, anlamlı veya anlamsız olsun insanın ağzından çıkan, insanın telaffuz ettiği her türlü söz ve ses denir” (el-Esterabadi,1892:I,21). “Kavl ise sadece anlamlı sözdür. Kelam, nahvçılarda ‘aralarında isnad bulunmak kaydıyla iki veya daha fazla kelimedden meydana gelen, hem söyleyence hem de dinleyence yeterli görülen anlamlı söz’dür” (el-Haşimi,1984:9).

“Kelam denilebilecek sözde bu özelliklerin bulunması gerekmektedir” (Feyyaz,1995: 15-17).

a. Lafız cinsinden olması gerektiğidir. Çünkü nahvın, hem dudağın telaffuz etmeden insanın muhayyilesinde gidip gelen duygusal kelimeler hem de yazı ve işaret cinsinden olan kelimeler ile ilişkisi yoktur.

b. Bu lafzın anlamlı olması gerekmektedir.

c. Konuşanın kimsenin sözünü dinleyen başka bir şeye ihtiyaç duymaksızın susmanın gerekmesidir.

1.7.2.2. Cümle (الجملة)

”جُمْلٌ kelimesinin müfredi olan cümle, en az iki kelimedenden ve isnad terkiibinden oluşan kavildir (İbn Manzûr,1996:685, el-Fazlî,1980:17). Mana ifade edecek kadar kelimedenden meydana gelen bir emir, bir dilek, bir duygu, bir olay, bir hüküm bildiren terkiiptir” (Çörtü,2009: 13). “Cümle, üç temel unsurdan oluşmaktadır. Bunlar musned ileyh (yüklem), müsned (özne) ve isnad (hüküm)dür. Bunun yanı sıra tamamlayıcı unsurlar vardır. Müsned ileyh isim ve isim cinsinden ya da fiil ve fiil cinsinden olmaktadır” (İbn Manzûr, 1996: 686).

Örnek

زَيْدٌ قَامَ   Zeyd kalktı.

دَهَبَ عُمَرُ   Ömer gitti.

Arapçada cümle ya tam bir cümle ya da nakıs bir cümledir. Tam cümle, konuşanın kimsenin sözünü dinleyen başka bir şeye ihtiyaç duymaksızın susmanın gerekmesi olan tam ifadeli cümle (kelam)dır. Nakıs cümle ise, susmanın gerekmemesi olan eksik ifadeli cümledir.

Örnek

Bu manzara harikadır. (tam cümle)

Eğer kardeşim gelirse... (nakıs cümle)

1.7.2.3. Cümle ile Kelam Arasındaki Münasebet

Nahivciler cümleyi cümle adı altında ya da kelam adı altında tarif etmişler ve bir kısmında ikisini de eş aynı anlamda olduğunu ifade etmişlerdir. İbn Cinnî ‘el-Hasais’ kitabında kelamı ‘müstakil, bağımsız ve anlamlı her türlü lafızdır ve nahivciler ona cümle derler’ olarak tarif etmiştir. Ez-Zemahşeri ‘al-Mufassal’ eserinde ise kelama alakalı ‘iki kelimedenden oluşan her isnadi terkiibe kelam denir’

ifadeyi kullanmıştır. Fakat nahivcilerin çoğu cümle ile kelamın aynı şey olmadığını görmektedir. Çünkü kelamın şartı tam ifade olmasıdır, ancak cümlede bu şart aranmaz. Cümlede tam ifadeli olsun veya olmasın sadece isnad şeklinde bulunmasını gerekmektedir. o zaman her kelam cümledir, ancak her cümle değildir. Sözelimi, "زيدٌ قائمٌ"örneğin tam ifadeli olduğu için hem kelam hem de cümledir. Lakin "إن" "يكرمني" örneğinde eksik ifadeli olduğundan sadece cümle sayılır. Dolayısıyla cümle, kelamdan daha geneldir (es-Semerrâî,2007: 11).

Öyleyse şart cümlesi, sıra cümlesi, haber cümlesi, sıfat cümlesi gibi cümleler müstakil olmadıkları için kelam değildir.

1.7.2.4. Arapça'da Cümle Kuruluşunun Yolları

Arapça'da cümle yukarıda bahsettiğimiz gibi nahivcilere göre iki temel unsurdan oluşmaktadır. Bunlar müsnedileyh ve müsned'tir. Müsnedileyh isimden hariç olmaz. Musned ise, isim ve fiil olmaktadır. Fiil aslında her zaman müsned vaziyettedir. Binaenaleyh cümle, ya (isim-isim)den ya da (fiil-isim)den oluşmaktadır. Örneğin "أخوك قادم" ve "يقدم أخوك" . müsnedi isim olan cümlede, esasta müsned cümlenin başında yer alır (es- Semerrâî,2007: 34-35).

Malum ki, Arapça cümleleri genel olarak iki türdür, fiil cümleleri ve isim cümleleridir. Öyleyse, Arapça'da cümlenin kuruluş yolları bu tasnife göre de ele alınmaktadır. Fiil cümlesinde temel unsurları fiil (müsned) ve fail (müsnedileyh)tir. Bu tür cümlelerde müsned cümlenin başında yer alır, müsnedileyh hemen sonrasındadır. İsim cümlesinin temel unsurları ise mübteda (müsnedileyh) ve haber (müsned)tir. Mübtedanın yeri cümlenin başındadır, haber ise mübtedanın akabindedir. Tamamlayıcı unsurlar ise cümlenin sonunda yer almaktadır. Bu iki tür cümlesinde unsurların dizilişi her zaman böyledir. Ancak bu kurallar, belli ve sınırlı sebeplerle değişebilir. Arapçada cümle kuruluşunun yolları genel ve özet olarak ele aldık. Yoksa bu husustan söz etmek çok uzanmaktadır.

Arapçada cümleler isim ve fiil cümlesi olmak üzere farklı yönlerden de incelendiğini görmekteyiz. Bu çalışmada benzeri çalışmalardan faydalanacak ve mümkün olduğu kadar bu farklı tasniflerin hepsini düzeni bozmadan ve kuşatıcı bir bakışla ortak bir kalıpta toplanacaktır.

1.7.2.5. Arapçada Cümle Türleri

1.7.2.5.1. Cümlenin başladığı kelime Türüne Göre Cümleler

Cümlenin başladığı kelime türüne göre ikiye ayrılmaktadır. Birincisi, isimle başlayan isim cümlesidir. İkincisi ise fiil ile başlayan fiil cümlesidir. Bu tasnif gelişigüzel şekilde yapılmamıştır. Zira İlk nahivciler bu tasnif yapılırken isnad meselesi ve ‘önem verilen ve öne çıkartılmak istenilen kelime başta bulunur’ düşüncesini göz önünde bulundurmışlardır. “Fakat günümüz gramercileri geleneksel gramer anlayışının aksine isim cümlesinin tanımına farklı bir yorum getirmektedir. Onlara göre hem öznesi hem yüklemi isim olan isim olan cümle, isim cümlesidir. Bir cümle, isimle başlasa dahi yüklemi fiil ise, fiil cümlesidir. Bir cümlenin isim cümlesi sayılabilmesi için yüklemi fiil olmamalıdır” (Sevinç,2007: 145-146).

“Diğer yandan bazı gramerciler iki cümle çeşidi daha eklemişlerdir. Mesela, İbn Hişâm’a göre aşağıdaki örneklerdeki زيدٌ kelimesi fail kabul edildiği takdirde bunlar zarf cümlesidir” (bkz. İbn Hişâm2007:433).

Örnek

أعندك زيدٌ؟ Yanındaki Zeyd midir?

أفي الدار زيدٌ؟ Evdeki Zeyd mi?

Buna göre عندك ve في الدار kelimeleri kaldırılmış olan استقر vb. genel oluş bildiren fiilin yerine geçtiği için fiilin görevini üstlenmiştir. Bu sebeple İbn Hişâm, cümleyi isim, fiil ve zarf cümlesi olmak üzere üçe ayırmıştır.

Günümüz dilbilimcilerinden Temmam Hasan ise geçmişte isim veya fiil cümlesi olması konusunda tartışmalı olan أقائمُ الزيدان gibi sıfatla başlayan cümleleri sıfat cümlesi olarak adlandırılmaktadır. Yapılan bu tasniflerle karşımıza dört cümle çeşidi çıkmaktadır (Sevinç,2007:145).

1. İsim cümlesi	mübteda+haber	زيدٌ قائمٌ
2. Fiil cümlesi	fail+fiil	حضرَ عليٌّ
3. Zarf cümlesi	zarf+mübteda	أعندك زيدٌ؟
4. Sıfat cümlesi	sıfat+fail	أقائمُ الزيدانِ؟

Ancak tartışmalı olanları bir kenara bırakılarak yukarıda da belirtildiği gibi cümle, isim ve fiil cümlesi olarak iki cümle türü halinde ele alınacaktır.

1.7.2.5.1.1. İsim cümlesi

“İsim cümlesi, hakikaten veya hükmen mübteda (özne) denilen bir isimle başlayan ve bu ismi tamamlayan haber (yüklem)den oluşan isnad terkididir” (el-Hâşimî, 1984: 364). “Mübteda ve haberden meydana gelen ve tam mana ifade eden cümledir” (Uzun,1997: 52-53).

Örnek

الحق غالب   Hak galiptir.

إن الله عليم حكيم   Şüphesiz Allah alim ve hakimdir.

“İsim cümlesinde isimden önce bulunan harfler cümlenin temel niteliğini değiştirmez” (İbn Hişâm,2007: 434).

Örnek

أقائم زيد   Zeyd ayakta mı?

لعل أباك منطلق   Belki baban gidicidir.

İbn Hişâm'a göre isim fiille başlayan cümleler de isim cümlesidir.

Örnek

هيهات العقيق   Akik ne kadar uzak!

“Buna göre هيهات kelimesi isim grubundan olduğu için mübteda olmak üzere mahallen merfû, ondan sonraki kısım ise haber mevkiinde olan faildir. Ancak bazı gramercilere göre isim fiil, lafız olarak isim olsa da fiil anlamı taşıdığı için başında bulunduğu cümle, fiil cümlesi sayılmaktadır” (Sevinç, 2007: 145).

“ (أفعال المقارنة والرجاء والشروع) ve (كان وأخواتها) ile başlayan cümleler isim cümlesi içerisinde yer alır. Çünkü fiillerin fail ile iktifa etmemesinden dolayı tam ve gerçek fiiller sayılmamaktadır ve aynı zamanda mübteda ve haber de alır. Öyleyse bunlarla başlayan cümleler isim cümlelerden başka değildir” (Muğâlise,1997: 20).

1.7.2.5.1.2. Fiil cümlesi

“Fiil ile başlayan cümleye fiil cümlesi denir” (İbn Hişâm,2007:433). “Fiil ile failden veya fiil ve naib-i-failden veya nakıs fiil ile nakıs fiilin isim ve haberinden oluşan” (el-Ğalâyinî,1993:201), “amil bir fiile ile başlayan yani tam bir şekil veya tam bir olayı tam olarak ifade eden” (Mübarek, 1992: 291), “fiille başlayan ve anlamlı bir kelam olabilmesi için bulunması gereken iki temel öğeye sahip olan” (Feyyaz,1995:108), “nakıs bir fiille başlamayan” (er-Racihi, 2000: 173) cümleye fiil cümlesi denir.

Örnek

قَامَ زَيْدٌ	Zeyd kalktı.
ضُرِبَ اللَّصُّ	Hırsız dövülmüş.
كَانَ زَيْدٌ قَائِمًا	Zeyd ayakta idi.
قُم	Kalk.

1.7.2.5.2. Yapısı Bakımından Cümle Çeşitleri

“Arapça’da cümlelerin içerdiği isnadî terkiplerin ilişkileri ve sayısı bakımından basit ve mürekkebe cümle olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Basit cümle tek isnadî terkip içeren cümledir. Mürekkebe ise iki ve ikiden fazla isnadî terkip içeren cümledir” (es-Seyyîd,2003: 27).

“Arapça dilbilgisi kitaplarında birleşik cümle, الجملة الكبرى “el-cumletu’l-kubra” terimiyle karşılanmaktadır. Birleşik cümle içerisinde yer alan cümleye ise الجملة الصغرى “el-cumletul-suğra” denilmekte, basit cümle ise لا صغرى ولا كبرى “la suğra vela kubra” şeklinde tanımlanmaktadır” (Kabâve,1989: 25).

1.7.2.5.2.1. Basit Cümle

“Bir olay bir haber üzerine kurulan” (Muğâlise,1997: 20), “Başka bir cümle ile isandî bir ilişkide bulunmayan cümledir” (Kabâve,1989: 26). “İster fiil, isterse isim ile başlasın bir tek yargı içeren cümle çeşidine basit cümle (الجملة البسيطة) denir” (el-Hâşimî, 1984:364). “Basit cümle iki kısımda incelenir. Bunlardan biri fiil cümlesi diğeri ise isim cümlesidir” (el-Hâşimî,1984: 71).

Örnek

اتسعت الطريق	Yol genişlemişti
--------------	------------------

هذه المدينة رائعة   Bu şehir harikadır

“Basit cümle iki temel unsurun yanı sıra diğer yardımcı unsurları da bünyesinde barındırabilir” (Aydın,2007: 58). Abbade’ye (2002) göre bir cümle temel unsurların (mübtedâ-haber veya fiil-fail vs.) dışındaki öğelerden birini aldığı anda (mef’ul gibi) farklı bir isim altında incelenir. “Uzun cümle” (الجملة الممتدة) diye isimlendirilen bu cümle çeşidi aslında içerdiği yargı bakımından basit cümleden farklı değildir. Örneğin أَكْرَمَ مُحَمَّدٌ الضيفَ (Muhammed misafire ikramda bulundu) cümlesi mef’ûlunbih (الضيف) almıştır ve bu kategoriye dahil edilmektedir. Ancak gramercilerin geneline göre bu cümle çeşidi bir tek yargı içerdiğinden dolayı basit cümle (الجملة البسيطة) olarak değerlendirilir.

1.7.2.5.2.1. Mürekkebe (Birleşik) Cümle

Mürekkebe (birleşik) cümle, bünyesinde iki veya daha fazla cümle barındırır. Basit cümlede öğeleri birbirine bağlayan isnâd veya hüküm tek olmasına karşın birleşik cümlede birden çok isnâd bulunmaktadır. Bunlardan biri ana cümlenin isnâdı, ikincisi ise yan cümleyi ana cümleye bağlayan isnâddır. Ana cümle tek başına bir hüküm ifade etmesine rağmen yan cümleler anlamları bakımından ana cümleye bağlı olmaktadır. İki cümle arasındaki ilişki bazı edatların kullanılmasıyla gerçekleşmektedir (Abbade, 2002: 139).

“Arapçada temel cümle fiil cümlesiye birleşik fiil cümlesi, isim cümlesiye birleşik isim cümlesi diye isimlendirilir” (İşler ve Yıldız, 2002:124)

Arapçada birleşik cümlesinde yan cümleler, cümlenin bir ögesi olup olmamalarına göre iki başlık altında incelenir ve bu i’rab yoluyla belirlenir. Arapça nahivcileri, bunu i’râbta mahalli olan ve i’râbta mahalli olmayan olarak isimlendirmişler.

“Kelimeler, cümle içerisinde ref’, nasb, cer ve cezm hallerinin birinde bulunur ve yapısına göre i’rabı hareke veya harf ile olur. Cümle, müfred bir ismin yerine geçtiğinde o ismin hükmünü ve i’rabını alır” (el-Ğalâyînî,1993:III,287). “Ancak cümleye i’rabı verme imkânı olmadığından açıktan kelimenin aldığı i’rabı alamaz. Bu yüzden i’rabı mahalline verilir” (Kabâve,1989:135).

Mesela, cümle fail, mübteda, haber vb. mevkiinde mahallen merfu’, mef’ulün bih, hal müstesna vb. mekilerde mahallen mansub, izafetle mecrur olması halinde

mahallen mecrur, şart edatının cevabı olması durumunda da mahallen meczum olur. Bu vb. pozisyonların birinde değilse mahallen i'rabı olmaz (Sevinç, 2007: 325).

Nitekim Arapça'da cümleler i'rabı bakımında (i'rabda mahalli olan ve olmayan) olarak ikiye ayrılmaktadır.

1. İ'râbta mahalli olan cümleler

a. Mübtedâ olan cümle

“Yan cümle, mübtedâ konumunda olduğunda, ya başında masdar harfi bulunan cümlecik olarak gelir ya da masdarla tevil edilen isim veya fiil cümlesi olarak gelir” (Kabâve, 1989:144).

Örnek

أَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ

Oruç tutmanız sizin için hayırlıdır.

يَمْشِي خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَرْكَبَ سَيَّارَتَكُمْ

Yürümesi, sizin arabanıza binmesinden daha

iyidir.

b. Haber olan cümle

“Arapça'da yan cümle birleşik cümle içerisinde haber konumunda geldiğinde asıl cümlenin temel unsuru olan mübtedâyâ zamirle bağlanır, ya mübtedâ haberde tekrarlanır yahut da mübtedâyâ işaret eden bir ism-i işaret olur” (Hasan, ty., I:424).

Örnek

أَحْمَدُ بَيْتُهُ كَبِيرٌ

Ahmed'in evi büyüktür. (Haber: isim cümlesidir)

السُّوقُ الْمُشْتَرَكَةُ أُقِيمَتْ فِي أَوْرُوبَا

Ortak Pazar, Avrupa'da kuruldu. (Haber: fiil

cümlesidir)

c. Fâil olan cümle

“Birleşik cümle içinde fail olarak bulunan yan cümle ya doğrudan cümle olarak yer alır ya da başına aldığı masdar harfi ile cümleye katılır” (Hasan, ty., I:373).

Örnek

تَنَبَّأَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ

Onlara nasıl yaptığımız, size belli olmuştur.

بَلَّغَنِي أَنْكَ دَاهِبٌ

Gideceğin bana ulaştı.

يَحْزُنُّنَنِي أَنْ لَا تَجْتَهِدُ

Çalışmaman beni üzer.

d. Naib-i fâil olan cümle

“Naib-i failin, fiilin meçhul olması sûretiyle, yan cümle olarak olur”
(Çörtü,2009: 90).

Örnek

قِيلَ أَنَّ الْإِجْتِمَاعَ أُجِّلَ الْيَوْمَ   Bugün toplantının ertelendiği söylendi.

g. Mef'ûl olan cümle

“Birleşik cümlede yer alan yan cümle tümleş (mef'ûl) konumunda bulunabilir. Bu mef'ûl bazen mef'ûlünbih, bazen mef'ûlünleht ve bazen de mef'ûlünfih olarak gelir. Kimi zaman doğrudan gelebilir, kimi zaman ise müevvel masdar şeklinde gelir” (Hasan, ty., I:371).

Örnek

سَأَلَ شُرْطِيُّ الْمُرُورِ: أَيْنَ رُحْصَةُ الْقِيَادَةِ؟   Trafik polisi: Ehliyetin nerde? diye sordu.

m. bih

يُسَافِرُ الطُّلُبَةُ إِلَى أوروْبَا لِكَيْ يَطْلُبُوا الْعِلْمَ   Öğrenciler Avrupa'ya ilim öğrenmek için giderler.

m.leh

لَنْ أَتَوَسَّلَ لِأَحَدٍ مَا دُمْتُ حَيًّا   Sağolduğum sürece kimseye yalvarmayacağım

m.fih

h. Hâl cümlesi

“Hâl unsurunun yerine geçen Fiil cümlesi, isim cümlesi ve şibh-i cümleye hâl cümlesi denir” (el-Ğalâyînî,1993, III: 100).

Örnek

جَاءَ زَيْدٌ رَاكِضًا → جَاءَ زَيْدٌ يَرْكُضُ   Zeyd koşarak geldi.

حَضَرْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا وَاثِقٌ فِيكَ   Sana güvenerek yanına geldim.

عَادَ الرَّجُلُ إِلَى بَيْتِهِ وَهُوَ مُتْعَبٌ   Adam yorgun olarak evine döndü.

رَأَيْتُ الْهَلَالَ بَيْنَ السَّحَابِ   Bulutların arasındayken ayı gördüm.

ذَهَبَ الْعَامِلُ إِلَى الْمَصْنَعِ وَلَمْ يَأْكُلْ شَيْئًا   İşçi fabrikaya hiçbir şey yemeden gitti.

لَمْ تُؤَدِّنِي وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ أَيُّكُمْ *Benim, Allah'ın peygamberi olduğunu bildiğiniz halde, niçin eziyet ediyorsunuz!* (Saffat, 5)

i. Sıfat cümlesi

“Arapçada birleşik bir cümle içerisinde yer alan bir yan cümle nekre bir ismi açıklıyorsa bu cümle sıfat konumundadır. Yan cümle hem isim cümlesi hem de fiil cümlesi olabilir. Sıfat olarak gelen cümlede mevsufa ait bir zamir bulunur” (İbn Akîl,1995 II:197).

Örnek

أَنَّفَرَّةً مَدِينَةً عَظِيمَةً تُضَارِعُ كَثِيرًا مِنَ الْمُدُنِ الْأُورَبِيَّةِ

Ankara, Avrupa şehirlerinde birçoğuna benzeyen büyük bir şehirdir.

وَصَلَ مُسَافِرُونَ فِي الْبَاخِرَةِ إِلَى مِينَاءِ إِزْمِيرٍ فِي الْوَقْتِ الْمُحَدَّدِ

Gemideki yolcular İzmir limanına zamanında vardılar.

الطَّبِيبُ وَصَفَ الدَّوَاءَ لِطِفْلَةٍ هِيَ مَرِيضَةٌ

Doktor, hasta olan küçük kıza reçete yazdı.

سَمِعْتُ مَعْنِيًا صَوْتَهُ جَمِيلٌ

Sesi güzel bir şarkıcı duydum.

j. Muzâfun ileyh olan cümle

“Bir kelimeye muzâf olup, husûsîlik kazandıran cümledir. *إِذَا، حَيْثُ* cümleye muzâf olan kelimeler ‘zarflar’dır” (Çörtü,2009:92-93).

Örnek

دَخَلَ الطُّلَّابُ الصَّفَّ حِينَ نَقَّ الْجَرَسُ *Öğrenciler zil çaldığı zaman sınıfa girdiler.*

m.ileyh

بَنَى الْمَلِكُ قَصْرًا بِحَيْثُ يُرَى مِنْ بَعِيدٍ *Kral, uzaktan görülecek şekilde bir köşk inşa etti.*

m.ileyh

إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تُصَلِّيَ فَلَا تُنْسِيَ الْوُضُوءَ *Namaz kılmak istediğin vakit abdesti unutma!*

k. Müstesnâ olan cümle

“Arapça’da birleşik cümle içerisinde إِلَّا istisna edatından sonra gelen yan cümle ya doğrudan yerini alır yahut müevvel mastar olarak müstesna konumunda bulunur” (İbn Hişâm,2007: II,427).

Örnek

مَا يُجِيبُ الْعَاقِلُ إِلَّا أَنْ يُسْأَلَ Akıllı kimse ancak sorulduğunda cevap verir.

1. Şartın cevabı olan cümle

“Arapça’da şartlı birleşik cümlesi, şart ve bu şartın cevabından oluşan iki cümleden meydana gelir” (İbn Akîl,1995: II,370). Fakat bu iki cümle hangisi temel ve hangisi yan cümle konusunda belirsizlik görünür. “Bununla birlikte ünlü nahivci Sibeveyh, şartlı cümleye birleşik bir cümle olarak bakmadığı halde, şart edatını taşıyan birinci cümleyi temel terkip ve şartın cevabını ise tamamlayıcı saymıştır. “Şartın cevabı, şart cümlesinden sonra gelip şart cümlesinin manasını tamamlar, buna cezâ da denir; fiil ve isim cümlesi olarak gelir” (Çörtü,2009: 97).

Örnek

إِنْ زُرْتَنِي أَكْرَمْتُكَ Eğer beni ziyaret edersen sana ikramda bulunurum.

إِنْ تَعَفُ فَالْعَفْوُ مِنْ شَيْمِ الْكَرَامِ Eğer affedersen, affetmek kerem sahiplerinin sıfatlarındandır.

Şart ve şartın cevabının önemli bazı hususları şöyledir:

1. Cevap cümlesinin fiili genellikle şart cümlesinin fiilinin şîğasında gelmesidir.

Örnek

إِنْ تَعُدْ تَتْعَبْ Eğer koşarsan yorulursun.

2. Cevap cümlesinin talep (emir, nehiy vb.) bildirebilmesidir.

Örnek

إِنْ دَهَبْتَ إِلَى الْقَهْوَةِ فَلَا تَتَأَخَّرْ! Kahveye gidersen geç kalma!

3. Cevap cümlesi, çekilmeyen bir fiil olmasıdır.

Örnek

إِنْ تَدْرُسْ فَعَسَى أَنْ تَنْجَحَ Çalışırsan başarılı olman umulur.

4. Şart ve cevap fiiller her ikisi muzâri olmasıdır.

Örnek

إِنْ تَذَهَبْ إِلَى إِسْطَنْبُولِ تَجِدْهُ   Eğer İstanbul'a gidersen onu bulursun.

5. Şart ve cevap fiilleri her ikisi mâzî olmasıdır.

Örnek

إِنْ اجْتَهَدْتَ نَجَحْتَ   Eğer çalışırsan kazanırsın

6. Şart fiili mâzî, cevap fiili muzâri olmasıdır.

Örnek

إِنْ اجْتَهَدْتَ تَنْجَحْ   Eğer çalıştıysan kazanırsın

7. Şart fiili muzâri cevabın da mâzî olmasıdır.

Örnek

إِنْ تَجْتَهِدْ نَجَحْتَ   Eğer çalışırsan kazanmış olursun.

8. Şart cümlesi, nefyeden (لَا) ya birleşmiş (إِنْ) den sonra şart fiilden oluşursa hafzedilebilir.

Örnek

دَعْ عَنْكَ الْخِصَامَ وَإِلَّا (تَدْعُ الْخِصَامَ) يَأْتِكَ شَرُّهُ

Düşmanlığı bırak, yoksa (eğer bırakmazsan) ondan kaynaklanacak kötülük sana zarar verir.

9. Cevap cümlesi, şartın cümlesinden önce gelebilmesidir.

Örnek

أَنْتَ فَائِزٌ إِنْ اجْتَهَدْتَ   Eğer çalışırsan başarılı olursun.

10. Şart edatları, cezmedip etmemesine göre iki gruptur. *إِنْ، إِذْمَا، مَنْ، مَا، مَهْمَا، أَيُّ،* *إِنْ، إِذْمَا، مَنْ، مَا، مَهْمَا، أَيُّ،* edatlar şart cümlesini cezmeder ve bu cümle i'râbta mahalli olur. Cezmetmeyen ise *لَوْ، لَوْلَا، إِذَا، أَمَّا، حِينَئِذَا، لَوْ، لَوْلَا، عِنْدَمَا، كَلَّمَا،* edatlarıdır.

Örnek

إِنْ تُعْطِنِي شَيْئًا أُعْطِيكَ ثَمَنَهُ   Bana bir şey verirsen parasını veririm.

مَنْ يَقْرَأْ كَثِيرًا تَزِيدُ مَعْرِفَتَهُ   Kim çok okursa bilgisi artar.

مَا تَفْعَلُ مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ   Ne iyilik yaparsan Allah onu bilir.

مَهْمَا يَكُنْ الْحَوُّ فَأَيُّ رَاحِلٍ   Hava nasıl olursa olsun, muhakkak yolculuk yapacağım.

أَيُّ إِنْسَانٍ يَجْتَهِدُ يَتَقَدَّمُ   Kim (hangi insan) çalışırsa kazanır.

مَتَى تَقُمْ نَذْهَبُ   Ne zaman kalkarsan gideriz.

أَتَى يَذْهَبُ صَاحِبُ الْعِلْمِ يُكْرَمُ   İlim sahibi nereye gitse ikram görür.

Bunun yanında bazı yan cümleler, i'râbta mahalli olan cümlelere bağlı olarak gelir. Bunlar, edat harfleriyle ma'tûf olan cümle ve bedel açıklayıcı cümledir.

a. Ma'tûf olan cümle

Kendisinden önceki olan cümleye atıf harfleriyle atfedilen cümledir. ma'tûf cümlesinin başında bulunan وَ، ف، ثُمَّ، حَتَّى، أَوْ، أَمْ، بَلْ، لَكِنَّ başlıca atıf harfleridir (Çörtü,2009: 93).

Örnek

يُرِيدُ كُلُّ إِمْرِيٍّ أَنْ يَعْمَلَ وَيَكْسِبَ   Her insan çalışmayı ve kazanmayı ister.

إِحْسَيْنِيَا الْمَرْقَ فَأَكَلْنَا الشُّوَاءَ   Çorbayı içip kebapı yedik.

ذَهَبَ زَيْدٌ وَلَكِنَّ خَالِدَ بَاقٍ   Zeyd gitti, ancak Halit durmaktadır.

b. Bedel açıklayıcı olan cümle

Atıf harfi olmaksızın kendinden önceki cümleye bağlanan, bağlandığı cümlelerin manasını kuvvetlendiren ve açıklayan cümledir (Çörtü, 2009: 94).

Örnek

قُلْتُ لَهُ إِذْهَبْ لَا تَبْقَ هُنَا   Ona git, burada kalma dedim.

2. İ'râbta mahalli olmayan cümleler

“İ'râbta yeri olmayan cümleler, müfred bir kelimenin yerine konulamayan ve müfredle tevil edilmeyen cümleler” (Kabâva, 1989: 36).

a. Sıla cümlesi

İsm-i mevsûlden sonraki cümle ve şibh-i cümlelerdir. İsm-i mevsûl, kendisinden sonra gelen cümle ile açıklanan ve bu cümleye bağlayan ma'rife isimdir. İsm-i mevsûl, ya hass “müzekkeri, müennesi, müfredi, tesniyesi ve cemi'i için ayrı ayrı siygası bulunan” ya da umumi “ayrı ayrı siygası olmayan” olarak gelmektedir (Çörtü,2009: 63).

Örnek

العَامِلُ يَنْتَظِرُ الْحَافِلَةَ الَّتِي سَتَحْضُرُ بَعْدَ خَمْسِ دَقَائِقَ   İşçi beş dakika sonra gelecek otobüsü bekliyor.

خُذْ آيَا تُرِيدُ   İsteddiğini al !

القَلَمُ الَّذِي عَلَى الْمُنْصَدَةِ جِبْرُهُ حَجَ ف -   Sehpanın üzerindeki kalemin mürekkebi tükenmiştir.

“Sıla cümlesinde ism-i mevsûle aid olan sıla cümlesini ism-i mevsûle bağlayan ve ism-i mevsûlle aynı siygada olan zamîr bulunur. Aide zamîri, sıla cümlesinde bariz, gizli ve hafzedilmiş olarak bulunur” (Çörtü,2009: 68).

Örnek

الطُّفُلُ يَأْكُلُ التُّفَاحَةَ الَّتِي أَخَذَهَا مِنْ أُمِّهِ   Çocuk annesinden aldığı elmayı yiyor.

“Sıla, sıfat ve hâl cümleleri kendilerinden önceki ismin manasına açıklık getirir ve husûsîlik kazandırır. Mana bakımından aralarında büyük farklılık olmamasına rağmen gramer bakımından farklıdır” (Çörtü,2009: 85).

b. İ'tiraziyye Cümlesi

“Cümle unsurları veya bağımsız cümleler arasına girmiş olan ara cümlelerin mahalli i'rabı yoktur” (el-Ğalâyîni,1993:III,289;Kabâve,1989: 68). Nahivcilere göre bu cümle anlamı kuvvetlendirir. İ'tiraziyye cümlesi fiil-fail, mübtedâ-haber, fiil-mef'ûl, şart-cevap, kasef/yemin-cevap, mevsûl-sıla, muzaf-muzafunileyh vb. mevkilerde yer alır.

Örnek

كُوفِيَ - أَظُنُّ - زَيْدٌ   Sanırım ki Zeyd ödüllendirildi.

c. Tefsiriyye (Açıklama) Cümlesi

“Başında tefsir (açıklama) harfi olsun veya olmasın, gerek haber ve gerekse inşa cümlesi olsun açıklama babında kullanılan cümlenin mahalli i'rabı olmaz” (Rizâ,ty:III,164; Kabâve,1989:80-85).

Örnek

فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِ أَنْ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحَيْنَا

Açıklama c.

2. Soru cümlesinin cevabı

“Bu tür cümleler, anlam bütünlüğünü sağlamak için soru cümlesinin peşinde sıralamakta, gramer bakımından önceki cümleyle bağlantısı olmadığından i’râbı bulunmamaktadır” (Kabâve,1989: 40).

Örnek

وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ أَإِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا   İnsan: “Ben öldükten sonra mı diri olarak çıkarılacağım?” der. (Meryem 19/66).

İ’râbta mahalli olmayan cümlelere ek olarak onlara bağlı cümleler bulunmaktadır. Bunlar şöyledir:

f. Ma’tuf cümle

“İ’râbı olmayan cümleye atıf harfleriyle bağlanan cümledir” (el-Ğalâyi’ni,1993,III:291).

Örnek

إِذَا نَهَضَتِ الْأُمَّةُ بَلَّغَتْ مِنَ الْمَجْدِ الْعَابِيَةِ وَأَدْرَكَتْ مِنَ السُّؤْدُدِ النَّهَائِيَةِ

Toplum kalkındığında şerefın zirvesine ulaşır ve itibarının sonuna erişir.

g. Bedel açıklayıcısı olan cümle

“İ’râbı olmayan bir cümleye bedel açıklayıcısı olarak tâbi olan cümledir” (el-Ğalâyi’ni, 1993, III: 291).

Örnek

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيُخَذُ فِيهِ مَهَانًا   (el-Furkâ 25/68,69)

Kim bunları yaparsa cezasını bulur. Kıyamet günü ona kat kat azap yapılır ve o, azabın içinde hor ve hakir olarak kalır.

h. Te’kid cümlesi

“Cümle olarak kendinden önceki cümleyi te’kid eden cümle de tâbi’dir. Böyle bir cümle kaldırıldığında asıl cümlenin anlamı bozulmaz” (Kabâve,1989:263).

Örnek

فَمَهَّلَ الْكَافِرِينَ أَمْهَلُهُمْ رُوبِدًا   Kafirlerle mühlet ver, biraz bırak onları   (et-Târik

أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ ثُمَّ أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ *Lâyıktır sana (o azap). Lâyıktır sana* (el-Kıyâme 75/34)

1.7.2.5.2. İfadesi Bakımından Cümle Çeşitleri

Arapça’da cümleler, nahivcilerin değişik açılardan yaptıkları taksimatın yanında belagatçılar da cümlenin anlamı bakımından farklı bir taksimat yapmışlardır. Anlamı bakımından cümleler ya haber yahut inşa olur. Haber ve inşa cümlesi, söylenenin maksadına veya muhatabın durumuna göre müspet (olumlu), menfi (olumsuz), te’kid (pekiştirmeli), kasır (daraltma)lı gibi çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır (Sevinç,2007:222).

1.7.2.5.2.1. Haberî Cümle

Haberî cümle neticesi itibariyle hakkında doğru veya yanlış yargısına varılması mümkün olan cümledir (el-Hâşimî, 1984: 53). Haberî cümle isim ve fiil cümlesi şeklinde iki kısımda incelenir. Bu iki cümle çeşidi ayrıca olumlu/olumsuz isim cümlesi ve olumlu/olumsuz fiil cümlesi diye ayrılır (Kabâve, 1989: 38).

a. Müspet ve menfi fiil cümlesi

“Müspet fiil cümlesi, başında olumsuzluk edatı bulunmayan veya başında olumsuzluk edatı olduğu halde anlamı olumlu olan cümledir” (Sevinç,2007:222).

Örnek

جاء خالك *Halit geldi.*

قد قامت الصلاة *Namaz başladı.*

سأذهُبُ إلى بلدي *Memleketime gideceğim.*

لن نبرح عليه عليه عاكفين *Elbet ona bağlı kalacağız.* (Taha sûresi, 11/118)

“Arapça’da olumsuz (menfi) fiil cümlesi, başında *لن*, *لما*, *لم*, *لا*, *ما*, *إن* harflerinden biri bulunan veya müspet görünüşlü olan cümledir” (İbn Hişâm,2007: I:22).

إن أردنا إلا الحسنى *Biz bununla yalnızca iyilik istedik.* (et-Tevbe sûresi, 9/107)

وما كنت لديهم إذ يختصمون *Çekiştikleri zaman sen yanlarında değilsin.* (Al-i İmran sûresi, 3/44).

فلا صدق ولا صلى *Ne doğruladı ne de namaz kıldı.* (el-Kıyame sûresi, 75/31)

ما رأيتُه قط   Onu hiç görmedim.

b. Müspet ve menfi isim cümlesi

Arapçada isim cümlesi menfi (olumsuz) ve müspet (olumlu) olmak üzere iki kısımda incelenir. Müspet/olumlu isim cümlesi *الطفل ذكي* “Çocuk zekidir.” örneğinde olduğu gibi müspet/olumlu anlamı olan cümledir. Menfi isim cümlesi olumsuzluk anlamını taşıyan cümledir. Harf veya isim cinsinden olumsuz bir kelimenin cümlede yer almasıyla müspet isim cümlesi olumsuzlaşır/menfileşir (el-Hâşimî, 1984:166).

وما هم بمؤمنين “Onlar iman etmiş değildir.” (Bakara sûresi, 2/8) cümlesi başındaki *ما* olumsuzluk edatının cümleye kattığı olumsuz anlamdan dolayı olumsuz/menfi isim olarak kabul edilir.

Arapça’da olumsuzluk, olumlu cümleye olumsuzluk kelimelerinden (harf-isim-fiil)den birisinin girmesiyle yapılır. Cümleyi olumsuza çevirme bu kelimelerin temel görevidir. Bunun yanı sıra önüne geldiği kelimelerde bazı şekli değişiklik yaptığı da vâkidir. Bu ise tamamen olumsuzluk kelimesinin kendi durumu ile cümlenin yapısı ve taşıması gereken bir takım şartlarla ilgilidir (Deliçay, 2001: 121).

1.7.2.5.2.1.3. İnşâî Cümle

“Hakkında doğrudur veya yanlıştır hükmü verilmeyen ve içeriği söylendikten sonra gerçekleşen cümle, inşa cümlesidir. İnşa cümlesinde dış dünyanın bir karşılığı yoktur” (Sevinç,2007:226). “Emir, nehiy, soru, temenni veya nida cümleler bu türden cümlelerdir. Çünkü içeriği söylendikten sonra gerçekleşir” (el-Hâşimî,1984: 75). “İnşa cümleleri *talebî* (istek bildiren) ve *gayr-i talebî* (istek bildirmeyen) olmak üzere ikiye ayrılır” (Atîk, ty. : 66).

a. (Talebî) istek bildiren inşa cümlesi

“Emir, nehiy, soru, nida ve temenni diye isimlendirilen inşa cümleleri, istek anında ortada olmayan ancak yapılması istenen işleri bildiren cümlelerdir” (el-Hâşimî, 1984: 77).

1. Emir Cümlesi

“Emir, yukarıdan aşağıya doğru muhataptan işin yapılmasını istemek demektir. Emir için kullanılan özel kalıbın dışında kullanılan bazı kalıplar da vardır. Bu kalıplar, başında emir lam ‘ل’ı bulunan meczum muzari fiili, emir fiilinin yerini alan masdar ve isim fiildir” (el-Hâşimî,1984: 77-78).

Örnek

يأيها الذين ءامنوا إذا تدابنتم بدين إلى أجل مسمى فاكتبوه وليكتب بينكم كاتب بالعدل .

“Ey iman edenler, belli bir süre için borçlandığınız zaman onu yazın! Aranızdan bir yazıcı adaletle yazsın” (el-Bakara 2/282)

(اسع) سعياً في سبيل الخير → سعياً في سبيل الخير! İyilik yolunda çabala!

“Emir cümleleri her zaman emir anlamında kullanılmaz. Bazen buyruk anlamından çıkarak sözün gelişinden anlaşılacak şekilde farklı anlamlarda kullanılmaktadır” (Atik, ty. :73). Bu farklı kullanımlar şöyledir:

a. Dua

رب أوزعني أن أشكر نعمتك! Rabbim nimetine şükretmeye beni muvaffak kıl! (en-Neml 27/19).

b. İltimas (rica)

أعطني القلم Kalemi bana ver.

c. Tehdit

إعملوا ما شئتم . إنه بما تعملون بصيرٌ Dilediğinizi yapın. Şüphesiz O (Allah) yaptıklarınızı görmektedir. (Fussilet 41/40)

d. Temenni

ألا أيها الليل الطويلُ ألا أنجلي بصبحٍ وما الإصباح منك بأمثل Ey uzun gece, açıl sabah olsun. Fakat sabah da senden hayırlı değil ki.

e. İzin vermek

أُدخل Gir!

2. Nehiy cümlesi

“Nehiy cümlesi, kendisiyle bir işin yapılmaması istenilen cümledir. Nehiy, emrin olumsuzudur. Bunun için özel bir kalıp yoktur. Bu anlam için muzari fiilinin başına cezm eden bir لا harfi getirilmektedir” (el-Hâşimî,1984: 82).

لا تكذب *Yalan söyleme*

Nehiy cümlesi de emir gibi, asıl anlamının dışında kullanılmaktadır. Yukarıdaki belirtilen kullanımların olumsuzudur.

3. İstifham (Soru) Cümlesi

“İstifham cümlesi, önceden bilinmeyen bir şey hakkında bilgi sahibi olmak için cümlenin başına bu maksat için kullanılan soru edatlarından birini getirmekle oluşturulan cümledir” (el-Hâşimî,1984: 85; Atîk, ty. :84).

İstifham cümlesinin başında bulunan hemze (أ) , hem tasavvur (failin kim olduğunu öğrenmek) için hem de tasdik (fiilin gerçekleşip gerçekleşmediğini öğrenmek) için kullanılır. Tasavvur sorusuna evet veya hayır ile cevap verilmez. Tasdik sorusuna ise evet veya hayır ile cevap verilebilir. Bu yüzden fiil cümlesinde genel itibarıyla fail belli olduğundan, fiilin gerçekleşip gerçekleşmediğini öğrenmek için çoğunlukla هل kullanılır (İbn Hişâm,2007:I,15).

هل تسافر؟ *Yolculuğa çıkacak misin?*

Ancak her yerde هل kullanılmaz. Gramer kuralı gereği şu yerlerde *hemze ‘f’* kullanılmaktadır (Sevinç, 2007: 228).

Olumsuz soruda:

ألم نشرح لك صدرك؟ *Göğsünü genişletmedik mi?* (el-İnşirah 94/1)

İsimle başlayan fiil cümlesinde:

أبشراً منا واحداً نتبعه؟ *Bizden bir insana mı uyacağız?* (el-Kamer 54/24)

Şart cümlesinin başında:

أفإن مت فهم الخالدون؟ *Şimdi sen ölürsen onlar ebedi mi kalacaklar?* (el-Enbiyâ 21/34)

“Soruyla başlayan fiil cümlesinde soru edatı her zaman başta olur. Ancak soru edatı *hemze ‘f’* değilse atif harfinden sonra gelir” (Sevinç,2007:229).

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ De ki: Körle gören, yahut karanlıklarla aydınlık bir olur mu? (er-Re'd 13/16)

“Örnekteki soru edatı olan هَلْ, atıf harfi olan اَمْ'den sonra gelmiştir. Tasdik sorusu genelde fiil cümlesi şeklinde olur. Ancak isim cümlesi şeklinde de tasdik sorusu kullanılmakta, cevap da evet veya hayır şeklinde olmaktadır” (Sevinç,2007:229).

a. Fiil cümlesi

أَحْضَرَ الْمُدِيرُ؟ Müdür gelmiş mi? نَعَمْ! Evet! لَا! Hayır!

b. İsim cümlesi

أَعْلَىٰ مُسَافِرٍ؟ Ali yolcu mudur? نَعَمْ! Evet! لَا! Hayır!

Şayet tasdik sorusunda اَمْ harfi varsa, بَلْ anlamına gelir. Nitekim هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ هَلْ, هَلْ, yalnızca tasdik sorusu için kullanıldığından sorulan kimsenin veya nesnenin dengi cümlede yer almaz. Bu sebeple mesela, هَلْ سَعِدَ قَامَ أَمْ سَعِيدٍ؟ denilmez. هَلْ ile başlayan soruya verilen cevap da evet veya hayır şeklinde olur (Sevinç,2007:229).

هَلْ يَصْدُرُ الذَّهَبُ؟ Altın paslanır mı? لَا! Hayır

“أنا أحبك؟”den sonra gelen, muzari fiil ise gelecek zamanı ifade ettiğinden, seni seviyorum sözüne, هَلْ تُصَدِّقُ؟ şeklinde değil, hemze ‘ه’ ile, أَتُصَدِّقُ؟ (doğru mu söylüyorsun?) şeklinde verilmelidir” (el-Kazvîni, 1978: 69).

“هَلْ؟, muzari fiilini gelecek zamana tahsis ettiğinden hemen peşinden lafzi veya takdiri fiilin gelmesi uygun görülmüştür” (İbn Hişâm, 2007: 350).

Örnek

هل علي يجيء؟ هل يجيء علي؟ Ali gelecek mi?

“هل ile yalnızca olumlu soruda kullanıldığından, هل لم يقم زيد؟ denilmez. هل ile olumsuzluk kast edilebilir. O takdirde cümlede olumsuzluğu kaldıracak bir إِلا harfi bulunmalıdır” (eş-Şertûnî, ty. : IV, 369).

فهل يُهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمَ الْفَاسِقُونَ Yoldan çıkmış topluluktan başkası helak edilmez. (el-Ahkaf 46/35)

Şayet هَلْ'den sonra haberi isim olan bir isim cümlesi geliyorsa bu, fiilin olmasını istemeye daha fazla özen gösterildiğini anlatır. Bu sebeple, فهل تشكرون؟ yerine, فهل أنتم شاكرون؟ Artık şükredeceksiniz değil mi? denilmiş olması şükürün

yapılmasındaki ısrarı anlatmakta ve buna özene daha fazla dikkat çekmektedir (el-Kazvîni, 1978: 71; el-Hâşimî, 1984: 89).

“Tasavvur sorusunda *hemze ‘înin* hemen peşinden soruya konu olan kelime gelir. Bu kelime, mübteda, haber, mef’ul, hal, zarf vb. mevkilerde olabilir” (el-Kazvîni, 1978: 70; el-Hâşimî, 1984: 86; Atîk, ty.: 89).

أَأَنْتَ فَعَلْتَ هَذَا أَمْ يُوسُفُ؟ *Bunu sen mi yaptın yoksa Yusuf mu?*

أَرَاغِبُ أَنْتَ عَنْ هَذَا الْأَمْرِ أَمْ رَاغِبٌ فِيهِ؟ *Bu işi istiyor musun yoksa istemiyor musun?*

أَيَّائِي تَقْصِدُ أَمْ سَعِيدًا؟ *Beni mi yoksa Said'i mi kast ediyorsun?*

أَرَاكِبُ جِئْتَ أَمْ مَاشِيًا؟ *Binekli mi yoksa yürüyerek mi geldin?*

“Tasavvur sorusunda genellikle hakkında bilgi istenilen şahıs veya nesnenin dengi cümlede *أَمْ* ile yer alır. Bu tarz sorunun cevabı ise belirlenerek verilir” (İbn Hişam, 2007: I,47; el-Hâşimî, 1984: 87; Atîk, ty: 87).

أَعْلِيٌّ مَسَافِرٌ أَمْ سَعِيدٌ؟ *Ali mi yoksa Sait mi yolcudur?* sorusuna,

(عَلِيٌّ مَسَافِرٌ) *Ali (yolcudur)* şeklinde belirlenerek cevap verilir.

“*Hemze ‘î ve هَلْ* dışındaki soru edatları, yalnızca tasavvur sorusu için kullanıldığından cevap *evet* veya *hayır* şeklinde değil, belirlenerek verilir” (el-Kazvîni, 1978: 72; el-Hâşimî, 1984: 86,91).

a. مَنْ akıllı varlıkların belirlenmesi için kullanılır (İbnu’s-Serrâj, 1996: 135) مَنْ أَنْتَ؟ *kimsin?*

“*مَنْ* kelimesi, cümle içindeki yerine göre değişik görevlerde bulunmaktadır. Şayet, *مَنْ*’den sonra lazım, mef’ulünü almış müte’addi (geçişli) bir fiil veya nekre bir isim istiyorsa *مَنْ* mübteda, sonrası ise haber olur” (el-Ğalâyîni, 1993: II,209; el-Antâkî, ty. : 155).

مَنْ جَاءَ؟ *Kim geldi?*

مَنْ أَكْرَمْتَهُ؟ *Kime ikram ettin?*

“*مَنْ*’den sonra gelen kelime mef’ulünü almamış fiil ise, *مَنْ* mef’ulün-bih olur” (el- Ğalâyîni, 1993:II,209; el-Antâkî,ty.:155).

مَنْ رَافَقْتَنِي فِي رِحْلَتِكَ؟ *Yolculuğunda kiminle arkadaşlık yaptın?*

“*مَنْ*’den sonra gelen kelime ma’rife bir isimse, *مَنْ* haber, isim mübteda olur” (Sevinç, 2007: 231)

Örnek

مَنْ الْقَائِمُ؟ *Gelen kim?*

“مَنْ” in başında cer harfi veya muzaf varsa مَنْ mahallen mecrur olur” (el- Antâkî, ty.: 159).

لِمَنِ النَّصْرُ الْيَوْمُ؟ *Bugün zafer kimindir?*

نَحْوَمَا قَصَدْتَ؟ *Kime doğru yöneldin?*

b. مَا akılsız varlıklar ve şu şeyler hakkında bilgi edinmek için sormakta kullanılır (el- Hâşimî,1984:91).

1. Bir kavram açıklaması:

مَا الْعَسْجَدُ؟ *Asced nedir?*   إِنَّهُ زَهَبٌ *O, altındır.*

2. Bir varlığın hakikati:

مَا الشَّمْسُ؟ *Güneş nedir?*

مَا da من gibi cümle içinde değişik mevkilerde yer alabilir.

مَا هَذَا؟ *Bu nedir?*

M+h

مَاذَا يَعْجَبُكَ فِي الْمَدْرَسَةِ؟ *Okulda ne hoşunuza gidiyor?*

Haber+m

c. مَتَى ve أَيَّانَ ile zamanın belirlenmesi istenir (et-Taftaâzânî, 1889: 206).

d. أَيْنَ شُرَكَائِكُمُ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ؟ ile yerin belirlenmesi istenir: “İddia etmiş olduğunuz ortaklarınız nerede?” (el-Enam sûresi, 6/22). Ancak أَنَّى mekan anlamının yanı sıra şu anlamlarda da kullanılmaktadır (el-Kazvîni, 1978: 73): كَيْفَ anlamında: أَنَّى يَحْيَىٰ هَذِهِ اللَّهُ: “Allah buna öldükten sonra nasıl can verecek?” (el-Bakara sûresi, 2/259); مِنْ أَيْنَ؟ anlamında: يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكَ هَذَا؟: “Meryem, bu sana nereden geldi?” (Al-i İmran sûresi, 3/37); أَنَّى anlamında: زُرِّيَّ أَنَّى: “Ne zaman istersen beni ziyaret et.”

Mesela, uğradığı bir haksızlıktan yakınan kimseye yakınmasını sürdürmesi için *يا مظلوم!* *Ey mazlum!* denilmesi gibidir.

b. Yardıma çağırma (istiğase)

İstiğase, nida anlamı dışında kullanılan nida kalıbıdır.

يا للأغنياء للفقراء! *Ey zenginler, fakirlerin yardımına koşun!*

c. Taaccüb

يا للبحر! *Amma da deniz!*

d. Pişmanlık ve acı duymak

يا ليتني لم أذهب الى هناك. *Keşke oraya gitmeseydim.*

e. İhtisas kalıbı

“Bu kalıbında hazfedilen *أُخْصُ* veya *أُعْنِي* fiilleri veya nida harfi olabilir. Hazfedilen nida harfi olarak takdir edilirse nida anlamından çıkar ihtisas anlamını kazanır” (İbn Hişam,2007:107).

ورحمة الله وبركاته عليكم- (يا) أهل البيت- إنه حميدٌ مجيدٌ

Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerinize olsun –ey ev halkı- şüphesiz o, hamde layık ve iyiliği boldur. (Hud 11/73)

6. Dua cümlesi

İnşa cümlesinin bir çeşidi olan dua cümlesi, bir kimsenin lehinde veya aleyhinde yapılan dilektir. Diğer cümle çeşitlerinde olduğu gibi bazen fiil cümlesi bazen de isim cümlesi şeklinde olur: *عَفَرَ اللَّهُ لَهُ!* “Allah onu bağışlasın!” cümlesi bir fiil cümlesi iken; *وسلامٌ على المرسلين* “Gönderilenlere selam olsun!” (es-Saffat sûresi, 37/181) cümlesi isimle başladığı için dua ifade eden bir isim cümlesidir (Aydın,2007: 82).

b. İstek bildirmeyen inşa cümleleri

“İnşai gayr-i talebi (إنشائية غير طلبية) veya ifsahi (إفصاحية) diye isimlendirilen bu cümlelerde istenen şeyin gerçekleşmesi beklentisi vardır. Coşkulu duygular hâkimdir. Bu tür cümlelerde övme-yerme, şaşma (taaccub), sözleşme (akit), temin ve beklenti (terecci) gibi anlamlar dile getirilmek istenir” (el-Hâşimî,1984: 75).

1. Medih ve zemm (övme ve yerme/kınama) cümleleri

“Medih ve zemm cümleleri bir şahsı veya nesneyi övmek veya yerme amacıyla bu anlamları ifade edecek fiillerle kurulan cümlelerdir” (el-Ğalâyînî,1993:I,72).

Övme ve yerme üslubu iki şekilde ifade edilebilmektedir:

a. Medih ve zemm fiilleriyle

“Bu anlam için kullanılan ve نَعِمٌ, حَبٌّ, بُسٌّ, سَاءٌ fiilleriyle kurulan cümlelerde fail, ma'rife veya gizli zamir olur. Ondan sonra da mahsus gelir. Fail, zamir ise temyizle yahut مَا ile belirtilir. حَبٌّ' nin faili دَا' dır. دَا yoksa gelen kelime fail olur. Failin başında zaid cer harfi olabilir” (Rıza, ty. : III,90,92).

Örnek

نِعْمَ الْفَتَاةُ فَتَاةٌ هُنْدٌ لَوْ بَدَّلْتُ , رَدَّ التَّحِيَّةِ أَوْ بِأَيِّمَاءٍ Hind ne iyi bir kızdır, sözle yahut işaretle de olsa selama karşılık verseydi!

وَسَاءَتْ (هِيَ) مَصِيرًا (Orası) ne kötü bir yerdir. (en-Nisa 4/97)

إِنَّ اللَّهَ نِعِمًّا يَعِظُكُمْ بِهِ! Allah size onunla ne güzel öğüt veriyor. (en-Nisa 4/58)

b. “O kalıpta değilse, fiili فَعُلْ kalıbına çevirmekle” (el-Hamelâvî,1957: 31; Udayme,1955:101).

وَحَسَنٌ أَوْلَانِكَ رَفِيقًا! Onlar ne güzel arkadaşlardır. (en-Nisa 4/69)

tm. +fail+ fiil

2. Taaccüp (şaşma) cümlesi

Hoşa giden veya ilginç bir durum/şey karşısında hayranlığı veya şaşkınlığı ifade etmek için dile getirilen cümle çeşidi olarak tanımlanan taaccüp/şaşma cümlesi, Arapça'da yaygın olarak kullanılan yapılardan biridir. Bu cümle çeşidinin pek çok kalıbı vardır. Bunlardan kıyasi taaccüp (التعجب القياسي)'nin iki kalıbı vardır (el-Hâşimî, 1984:303; Hasan, ty., III:240; er-Râcihî, 2010:351). Bunlar مَا أَفْعَلُ ve أَفْعَلٌ بـ kalıplarıdır. Bunlardan مَا أَفْعَلُ kalıbı, haberi fiil cümlesi olan birleşik isim cümlesinde; ikincisi ise أَفْعَلٌ بـ fiil ve fâilden oluşan basit fiil cümlesinde kullanılır. Ancak her ikisi de fiilden meydana gelmişlerdir. Bu fiiller mazi-camid fiillerdir. Bunlara müenneslik, ikillik ve çoğulluk harfleri bitişmez. مَا أَصْبَرَ الْمُؤْمِنِ

“*Mümin ne sabırlıdır!*” cümlesi birincisine, *أَصْبِرْ بِالْمُؤْمِنِ* cümlesi ise ikincisine örnek olarak gösterilebilir (ez-Zemahşerî, 2006:330; er-Râcihî, 2010:351-352).

3. Terecci cümlesi

“Gelecekle ilgili olarak memnun edici bir şeyin olmasını beklemek anlamına gelen terecci üslubu, *لَعَلَّ*, *عَسَى*, *حَرَى* ve *إِخْلُوقَ* kelimeleriyle ifade edilmektedir” (el-Curcânî,1978:I,63; Atîk, ty:68).

لَعَلَّ اللَّهُ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا Umarım ki Allah bundan sonra ortaya bir iş çıkarır. (et-Tahrim 65/1)

“*لَعَلَّ* harfi, *كَيْ* anlamında sebep veya *ظَنَّ* manasında kullanılırsa cümle inşa olmaktan çıkar” (Atîk,ty:69).

كَيْ تُفْلِحُونَ ... وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ → *Allah'tan korkun ki kurtuluşa erersiniz.* (el-Bakara 2/189)

أَظُنُّ أَزُورَكَ الْيَوْمَ → لَعَلِّي أَزُورَكَ الْيَوْمَ Zannederim bugün seni ziyaret ederim.

4. Yemin cümlesi

Yemin cümlesi bir şeyin güçlü bir ihtimalle ya da kesin bir şekilde gerçekleşeceğini ifade eder. Yemin cümlesi hem isim hem de fiil cümlesi şeklinde gelebilir. Fiil cümlesi şeklinde gelen cümleler harf-i cerr (ب) alır. *أُقْسِمُ بِاللَّهِ, أُحْلِفُ بِاللَّهِ* : “Allah’a yemin ederim.” Cümleleri fiil cümlesi tarzında oluşturulmuş ve kendisine yemin edilene harf-i cerr (ب) eklendiği bir yemin cümlesidir. Bu cümlelerde yemin sözünden (*أحلف/أقسم*) sonra gelen öge (*بالله*) kendisine yemin edilen isim (*الإسم المُقسَمَ بِهِ*)’dir ve cerr (ب) ve mecrurden (*الله*) oluşmuş bir şibh-i cümledir. Yaygın olarak kullanılan üç tane yemin harfi (*حروف القسم*) vardır: bunlar ب, و ve ت harfleridir (er-Râcihî,2010:351-373). Bir de yemine delalet eden lafızlarla isim cümlesi olarak kurulan yemin cümlesi vardır: *والصافاتِ صَفًّا* *Dizilenlere andolsun.*” (es-Saffât, 37/1) ayeti buna örnek gösterilebilir (Aydın,2007: 85).

5. Akit (sözleşme) cümlesi

“Bir işin yerine getirilmesinde iki tarafın rızasını ifade eden lafızlar, istek bildirmeyen inşa gurubundandır” (İbn Hişâm, 2007: 76; Atîk, ty: 68). “Akit lafızları genel olarak mazi fiilleriyle kurulan fiil cümlesi biçimindedir.

بُعْتُ   Sattım

اِشْتَرَيْتُ   Aldım

أَعْتَقْتُ   Azat ettim

وَهَبْتُ   Hibe ettim

Bunun yanı sıra isim cümlesi ile yapılan akitler de vardır” (el-Haşimi,1984: 76).

أَنَا بَائِعٌ   Ben satıcıyım.

عَبْدِي حُرٌّ لِرِجَالِ اللَّهِ   Allah rızası için kölem hürdür.

6. Şart cümlesi

“Arapça’da yaygın olarak kullanılan şart cümlesi bir durumun gerçekleşmesinin bir şarta bağlandığı cümle kalıbıdır. Bu cümle çeşidi iki kısımdan oluşur. Bunlardan biri şart diğeri ise cevap/cezadır. Şart ismi yahut şart harfi bu iki yapıyı birbirine bağlar” (er-Râcihî, 2010:351-368).

“İstek bildirmeyen inşa grubundan olan şart cümlesi, anlamı bakımından ikiye ayrılır. Birincisi, şartın yerine gelmesiyle cevabın/cezanın gerçekleşeceğini ifade eden şart cümlesidir. Buna imkânî (olağan şart) denir” (Hasan, ty. , I:124).

Örneğn, مَنْ يَجْتَهِدْ يَنْجُحْ. “Çalışan başarır.” Görüldüğü gibi bu cümlede bir şeyin gerçekleşmesi bir koşula/şarta bağlanmıştır. Başarının gerçekleşmesi çalışmaya bağlanmıştır. İkincisinde ise koşul gerçekleşmediğinde cevabın gerçekleşmediği cümledir. Buna da şart-ı imtinaî denir. Bu cümle çeşidi لَوْ edatıyla yapılır. Örneğin لَوْ جِئْتُ لَأَكْرِمَنَّكَ “Gelseydin sana ikram edecektim.” Görüldüğü gibi geçmiş zaman kipiyle yapılmış ve bir koşul yerine gelmediği için cevap da olumsuz olmuştur (el-Ğalâyînî,1993: II,258).

c. Haber ve inşanın asıl anlamı dışında kullanılması

Cümle görünüşte haber, ancak inşa anlamında olur. Aksi durum da söz konusu olmakta; inşa cümlesinden haber kast edilebilmektedir. Haber ve inşanın kendi anlamı dışında kullanılması cümlenin yapısıyla ilgili değildir. Bu, genelde ortamla ve konuşanın o andaki durumuyla ilgilidir (Sevinç,2007:241).

1. Haber inşanın yerinde kullanılması

“Haber inşanın anlamında kullanıldığı pek çok örnek vardır” (el-Hâşimî,1984:108). Birkaçı şöyledir:

- a. Cümle haber kipinde olur, ancak emir ve nehiy anlamında kullanılır (es-Suyûtî,2002:II,165; Atîk, ty. :63).

والوالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ *Anneler çocuklarını emzirsinler.* (el-Bakara 2/233)

لَا يُمْسُهُ إِلَّا الْمَطَهَّرُونَ *Ona yalnızca temiz olanlar dokunsun.* (el-Vakı'a 56/79)

- b. Haber kipi, şart anlamında kullanılır (Atîk, ty. :64).

إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ *Biz azabı kaldıracğız, siz yine (eski halinize) döneceksiniz.* (ed-Duha 44/15)

Bu ibare, ‘Biz azabı kaldırsak siz yine eski halinize dönersiniz’ anlamındadır.

- c. Haber kipi, dua ve taaccüb anlamında kullanılır (es-Suyûtî,2002:II,165).

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي → *Allah'ım beni bağışla!*

2. İnşanın haber anlamında kullanılması

Haberin inşa anlamında kullanılması gibi inşa da haber anlamında kullanılmaktadır. Birkaçı şöyledir:

- a. Emir- nehiy, haber anlamında kullanılır (Atîk, ty. :79).

سَيُضْحَكُونَ قَلِيلًا وَسَيَبْكُونَ كَثِيرًا → *قَلْبُضْحَكُوا قَلِيلًا وَأَبْكُوا كَثِيرًا* (et-Tevbe 9/82)

Az gülsünler, çok ağlasınlar → Az gülecekler, çok ağlayacaklar anlamındadır.

- b. Soru kipi, haber anlamında kullanılır (Atîk,ty.:92).

فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ *Allah'ın saptırdığı kim doğru yola iletebilir?*

‘Allah’ın saptırdığı kimseyi hiç kimse doğru yola iletemez’ anlamındadır.

- c. Nida, haber anlamındadır (el-Hâşimî,1984:107; Atik, ty. :114).

وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا *İnkârcı, keşke toprak olsaydım, diyecek.* (en-Nebe sûresi, 78/40).

- d. Te’kid (pekiştirme) cümlesi

“Arapça’da karşındakini ikna etmek, tereddüdünü gidermek ve söylenen sözü daha fazla güçlendirmek için haber ve inşa cümleleri te’kid ifadeleriyle pekiştirilir” (el-Kazvînî, 1978: 16). “Gerek haber gerekse inşa olsun her iki tür cümlede kullanılan birçok unsuru vardır” (ez-Zerkeşî,1972:405-422; Atîk, ty. :51).

إِنَّ الْحَيَاةَ جِهَادٌ Hayat bir mücadeledir.

فَقَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا Nefsini arındıran kimse kesinlikle mutluluğa erişmiştir. (eş-Şems 91/9)

وَأَنْتَ لَمْ تَفْعَلْ مَا أَمْرُهُ لِيُسَجَنَنَّ وَيَكُونَنَّ مِنَ الصَّاغِرِينَ Eğer ona emrettiğimi yapmayacak olursa kesinlikle hapsedilecek ve aşağılanmışlardan olacak. (Yusuf 12/85)

e. Kasır (daraltmalı) cümlesi

“Bir lafzı, diğer bir lafza tahsis etmek anlamına gelen kasır, çeşitli yollarla yapılmaktadır” (et-Taftazani,1889:172; el-Hâşimî,1984:179). Bunların kısaca şöyledir:

1. Olumsuzluk ve istisna harfleri ile

“ما.....إلا” şeklinde yapılan daraltma إلا harfinden önce gelen kelime, ondan sonra gelen kelimeye tahsis edilmektedir” (el-Kazvîni,1978:63; el-Hâşimî,1984:181).

مَا شَوْقِي إِلَّا شَاعِرٌ Şevki, yalnızca şairdir.

“Bu tür daraltma, muhatabın inkâr ettiği veya şüphe duyduğu bir olay karşısında yahut inkâr eder gibi görüldüğü durumda kullanılmaktadır. Mesala, uzaktan karaltı şeklinde görünen bir şahıs hakkında, başkası olduğuna inanan kişinin bu şüphesini ortadan kaldırmak için مَا هُوَ إِلَّا زَيْدٌ ‘O, Zeyd’den başka değil’ denilir” (Sevinç,2007:247).

“إِنَّمَا” harfi de (ما.....إلا.....) anlamında kullanılmaktadır” (el-Kazvîni,1978:65; el-Hâşimî,1984:180).

إِنَّمَا شَوْقِي شَاعِرٌ → مَا شَوْقِي إِلَّا شَاعِرٌ Şevki, yalnızca şairdir.

2. لَكِنَّ ve لَا بَلْ harfleri ile

Atıf harfi لَا ile yapılan vurguda لَا, olumlu cümleden sonra gelir. Bu yüzden olumsuzluk إلا ile bozulmuş olsa da لَا ile atıfta bulunarak daraltma yapılamaz. Buna göre, مَا عَلِي إِلَّا مُجْتَهِدٌ لَا مُتَكَايِلٌ denilmez. Ancak cümle başında إِنَّمَا varsa olumsuzluk veya soru cümlesi bulunmalı, ma'tuf da müfred olmalıdır (el-Hâşimî,1984:182).

مَا وَضَعُ الْإِحْسَانَ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ عَدْلًا بَلْ ظُلْمٌ İhsanı layık olduğu yerden başka bir yerde kullanmak adalet değil, zulümdür.

لَا أُحِبُّ الْخِطَابَةَ لَكِنِ الشُّعْرَ Hitabeti iyi yapamıyorum, ancak şiir söyleyebilirim

3. Takdim ile

Gramer bakımından mecburiyet olmadığı halde tabii sıralamanın dışına çıkılarak sonda gelmesi gereken bir kelimenin başa alınması durumunda hüküm o kelimeye tahsis edilmiş olur ve böylelikle daraltma meydana gelir. Mesela, fail veya mef'ul, fiilden; haber mübteda'dan evvel geldiği takdirde tahsis meydana gelir (Sevinç,2007: 248).

سَعَيْتُ فِي حَاجَتِكَ   *İhtiyacına koştum.*

أَنَا سَعَيْتُ فِي حَاجَتِكَ   *İhtiyacına yalnızca ben koştum.*

“Daraltma ve tahsis, مَا...إِلَّا... kalıbının yanı sıra, لَ، إِنَّ، عَيْنٌ، نَفْسٌ، لَيْسَ غَيْرُ، غَيْرُ vb. te'kid edatları ile daraltma ve tahsis yapılmaktadır” (el-Hâşimî,1984:180).

f. Hazif (eksiltmeli) cümle

“Cümlede kimi zaman harf, kimi zaman kelime bazen de cümlenin hazfedilmiş olduğu görülmektedir. Özellikle şiirde vezne bağlı kalma düşüncesiyle, maksadı daha kısa yoldan anlatmak, söyleyişe daha farklı bir duygu tonu vermek için cümlenin temel veya tamamlayıcı unsurları hazfedilmektedir” (Sevinç,2007: 248).

“Cümlede kelimelerin hazfedilmesi rasgele değildir. Çünkü cümlenin söylenmesi anında –hazfedilmiş kelime varsa- ne olduğunun bilinmesi, bunun için de maddi veya manevi bir karinenin olması gerekir” (İbn Hişâm,2007:603).

1. Fiilin hazfedilmesi

Fiil, Arapça'da en fazla hazfedilen kelimedir.

اجْتَهَدُوا اجْتَهَادًا لَا تَكْسَلُوا كَسَلًا → اجْتَهَادًا لَا كَسَلًا   *Çalışın, tembellik yapmayın!*

أَتَيْتُ أَهْلًا وَوَطِئْتُ سَهْلًا → أَهْلًا وَسَهْلًا   *Hoş geldin, safa buldun!*

2. Fâilin hazfedilmesi

Failin hazfedildiği durumlar şöyledir:

a. Cümle meçhul/edilgen fiille başladığı zaman

يُكْرَمُ الْمُجْتَهِدُ   *Çalışan ikram edilir.*

b. Tenazu' babı

“Tenazu’ (iki fiilin bir isme yönelerek onu fail veya birinin fail, diğerinin mef’ul almak için çekişmesi) durumunda fiilleri izleyen isim, her iki fiilin talebini karşılayacağından birinci fiil fail istiyorsa hafzedilir” (el-Ğalâyînî,1993: III,22).

قَامَ ..... وَقَعَدَ الطُّالِبُ Öğrenciler kalktı ve oturdu.

3. Mübtedanın hafzedilmesi

Mübteda, şu yerlerde gramer kuralı olarak hafzedilmektedir:

- a. Yeminin cevabı mübtedanın yerine geçmiş ise (İbn Akîl,1995:I,256; eş-Şertuni, ty. :202;el-Ğalâyînî,1993:II,262).

فِي نَمَتِي (.....) لِأَفْعَلَنْ → فِي نَمَتِي (عَهْدًا/يَمِينًا) لِأَفْعَلَنْ Yemin ederim mutlaka yapacağım.

- b. Haber mevkiinde olan kelime madar ise (İbn Akil,1995:I,256; eş-Şertûnî,ty:IV,202;el-Ğalâyînî,1993:II,262).

صَبْرًا جَمِيلًا → صَبْرًا جَمِيلًا İşim sabretmektir.

- c. نَعَمْ ve بِنَسْ babında, mahsus haber kabul edildiği takdirde (el-Ğalâyînî,1993:II,262; Hasan, ty. :I,465).

نَعَمْ الرَّجُلُ زَيْدٌ → نَعَمْ الرَّجُلُ زَيْدٌ Zeyd ne güzel adamdır.

- d. Övme veya yerme maksadıyla sıfat kesilmiş ise (İbn Akîl,1995:I,255; eş-Şertûnî, ty. :IV,204).

الْحَمْدُ لِلَّهِ الْكَرِيمِ → الْحَمْدُ لِلَّهِ (هُوَ) الْكَرِيمِ Hamd Allah'adır. (O) kerimdir.

- e. İstisna babında kullanılan لِأَسِيْمًا'dan sonra gelen kelime merfu' okunuyorsa (Hasan,ty.:I,468).

أُحِبُّ الْعُلَمَاءَ وَلَا سِيْمًا زَيْدٌ → أُحِبُّ الْعُلَمَاءَ وَلَا سِيْمًا زَيْدٌ Âlimleri severim, özellikle Zeyd'idir.

4. Haberin hafzedilmesi

Haber, mutlaka oluşa delalet ediyorsa bu durumda hafzedilmekte (el-Ğalâyînî,1993:II,264; eş-Şertûnî, ty. : IV,204).

الْأَمِيرُ عِنْدَكَ → الْأَمِيرُ (كَثِيرٌ/مَوْجُودٌ) عِنْدَكَ Emir yanındadır.

لَا بُأْسَ عَلَيْكَ → لَا بُأْسَ (حَاصِلٌ) عَلَيْكَ Ziyayı yok.

Bununla birlikte cümlenin diğer unsurları da hazfedilebilmektedir. Fakat konu uzatılmaması için önemli unsurlarla iktifa edilmiştir.

g. Takdim ve te'hirli cümle

Her dilin kendine özgü bir yapısı vardır. Arapça'da bu yapı fiil ve isim cümlesi şeklinde incelenmişti. İsim cümlesi, özne+eylem+nesne şeklinde sıralanırken fiil cümlesi, eylem+özne+nesne şeklinde sıralanmaktadır. Bu sıralamanın, kimi zaman gramer gereği değiştiği, kimi zaman değiştirilemediği ve bazen de zorunlu olmamasına rağmen değişik amaçlarla değiştirildiği görülür. Arapça dilbilgisinde buna takdim-tehir denmektedir (Aydın,2007: 90).

Arapça'da sıra değişimi (takdim-te'hir) üçe ayrılmaktadır. Bunlara detaylı olarak girmek araştırmanın sınırlarını aşmaya yol açmamak gayesiyle kısaca değinilecektir.

1. Takdim-te'hirin yapılmadığı yerler

Fiil cümlesinde fâil ve mef'ulün i'rabı gizli ve hangisinin fâil, hangisinin mef'ul olduğunu belirleyecek bir karine yoksa fâil ve mef'ulün yerleri değiştirilemez (el-Ğalâyînî, 1993:III,7; Hasan, ty. : II,84).

İsim cümlesinin iki unsuru olan mübtedâ ve haber marifelik ve nekrelük bakımından eşit ise öğeler arasında yer değişikliği yapılamaz (el- Ğalâyînî,1993:II,270; Hasan, ty. : I,488).

2. Takdim-te'hirin yapıldığı yerler

Fiil cümlesinde fiil-fâil ve fâil-mef'ul arasında, isim cümlesinde mübtedâ ve haber arasında takdim-tehirin yapıldığı, sıranın değiştiği yerlerdir. Örneğin fiil cümlesinde mef'ul zamir ise ve fâil açık isim ise takdim tehir yapmak gerekir. Yani mef'ul fâilden önce gelmelidir (İbnu'l-Hâcib, ty. 1:10). أَكْرَمَنِي عَلِيٌّ “Ali bana ikramda bulundu.” cümlesi bu kurala örnektir.

İsim cümlesinde normal sıra mübtedâ+haber iken takdim tehir yapılarak haber+mübtedâ şeklinde değiştirmek gereken yerler vardır. Mesela mübtedâ konumunda olan kelime nekre, haber şibhu'1-cümle ise diziliş haber+mübtedâ şeklinde olur (el- Ğalâyînî,1993:II,271; eş-Şartûnî, ty. :IV194). وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ “Katımızda daha fazlası var” cümlesi bu kurala örnektir.

Bunlara ek olarak bazı yerlerde takdim ve tehir gerekli değildir ancak yapılması tercihe bırakılmıştır. Netice itibarıyla takdim-te'hir iki çeşidi vardır. Birincisi, takdim edilen kelimenin görevi değişmez. “Örneğin, haberin haber olarak mübtedadın evvel gelmesidir. İkincisi, takdim-te'hirle kelimenin görevi değişir” (el-Curcânî,1978: 85).

1.7.2.5.4. Türkçe ve Arapça'da Cümle Türlerinin Karşılaştırılması

Türkçe ve Arapça'da cümle türlerinde büyük derecede benzerlik vardır. Bu benzerlik mutlaka çalışmamızı kolaylaştırır. Ancak bazı tasnifler iki dilin birisinde bulunup diğer dilde bulunmaz. Bu halde cümle çeşitlerine bakarak birbirine benzeyen çeşitler ayrı bir başlık altında incelenecektir. Karşılığı bulunmayan cümle çeşitleri ise, bir farklılık sayılarak uygulamalı bölümde bir zorluğa neden olup olmaması tespit edilecektir.

Türkçe ve Arapçada cümle çeşidin belirlenmesinde her dilin cümle yapısına bağlı olarak temel ölçü farklı olsa da her iki dilde isim cümlesi ve fiil cümlesi şeklinde tasnif yapılmıştır. Nitekim Türkçe ve Arapça'da cümle türleri bakımından ilk karşılaştırılma bu iki türe göre yapılacaktır.

1.7.2.5.5.1. İsim ve Fiil Cümlesi Bakımından Karşılaştırma

a. İsim cümlesinin Karşılaştırılması

Tablo 4

Arapça ve Türkçede İsim Cümlesinin Karşılaştırılması

ARAPÇA	TÜRKÇE
Arapça'da isim cümlesi, isimle başlayan cümledir.	Türkçe'de isim cümlesi, yüklemi isim olan cümledir.
Arapça'da isim cümlesinin diziliş şekli: Mübteda (özne) – Haber (yüklem)	Türkçe'de isim cümlesinin diziliş şekli: Özne - Yüklem

Yukarıda belirtildiği üzere Arapça ve Türkçe'de isim cümlesinin tanımı bakımından farklı olduğu halde unsurların dizilişi benzerlidir. Fakat aralarındaki tek fark, Arapça'da cümlelerin haberi (yüklemi) fiil olduğu zaman cümlelerin isim cümle sayılmasıdır. Ancak bu farklılık sadece tasnif açısından değildir. Yoksa bu farklılık, yabancı

dil olarak bu iki dilinin birini öğrenen öğrencinin büyük derecede sorun yaşanmasına sebep olmaz.

b. Fiil cümlesinin karşılaştırılması

Tablo 5

Arapça ve Türkçe'de Fiil Cümlesinin Karşılaştırılması

ARAPÇA	TÜRKÇE
Arapça'da fiil cümlesi fiille başlayan cümledir.	Türkçe'de fiil cümlesi yüklemi fiil olan cümledir.
Arapça'da fiil cümlesinin diziliş şekli: Fiil-Fail-Meful (nesne-tümleç)	Türkçe'de fiil cümlesinin diziliş şekli: Özne-(Nesne-Tümleç)-Yüklem

Yukarıda belirtildiği üzere Arapça ve Türkçe'de fiil cümlesinin tanımı ve unsurların dizilişi tamamen farklı ve muhakkak ki bir zorluk yaşanmasına neden olacaktır.

2.7.2.5.5.2. Anlamları Bakımından Cümle Karşılaştırılması

Arapça'da anlamları bakımından cümleler haber ve inşa olarak iki gruba ayrılmaktadır. Türkçe'de ise gruplandırılmadan cümleler yedi çeşide ayrılmaktadır. Fakat iki dildeki anlam açısından cümleler karşılaştırıldığında benzerlik ve farklılık görülmektedir. Aşağıdaki tabloda bu benzerlik ve farklılık gösterilecektir.

Tablo 6

Arapça ve Türkçe'de Cümlelerin Anlamları Bakımından Karşılaştırılma

ARAPÇA	TÜRKÇE
Haberî cümleler (müspet ve menfi)	Olumlu ve olumsuz cümleler
Talebi cümleler: 1- Emir cümlesi	Emir cümlesi
2- Nehiy cümlesi	Emrin olumsuz cümlesi
3-İstifham cümlesi	Soru cümlesi
4-Temenni cümlesi	Dilek cümlesi
5-Nida cümlesi	Ø

6-Dua Cümlesi	Ø
7-Medih ve zemm(övme ve yerme) cümleleri	Ø
8-Taaccub (şaşma) cümlesi	Ø
9-Terecci cümlesi	Ø
10-Yemin cümlesi	Ø
11-Akit cümlesi	Ø
12-Şart cümlesi	Şart cümlesi
Tekid	Ø
Kasır	Ø
Hazıf	Ø
Takdim ve Te'hirli	Ø

Yukarıda görüldüğü üzere Arapça ile Türkçe'nin arasında ifade (anlam) bakımından cümle çeşitleri hem benzerlik hem de farklılık vardır. İki dildeki bu tür cümle çeşitlerinin bazıları adlandırma farklı olsa da genel olarak birbirine örtüşmektedir. Arapça'daki var olan ancak Türkçe'de karşılığı olmayan cümle çeşitleri ya farklı başlık altında incelenmiş ya da tasnifte yer almamıştır. Ancak bu tür cümlelerin, ifadelerin görülmesi mümkündür. Aşağıda birbirine benzeyen cümlelerin karşılaştırılması yapılacaktır.

a. Haberi (olumlu-olumsuz) cümlelerinin Karşılaştırılması

Tablo 7

Arapça ve Türkçede Haberi (Olumlu-Olumsuz) Cümlelerin Karşılaştırılması

ARAPÇA	TÜRKÇE
Bir hüküm bildiren, bir işin meydana geldiğini bildiren cümlelere haber cümlesi denir. Konuşan, konuştuğu konu hakkında bir bilgiye sahiptir. Olumlu veya olumsuz bir yargı taşır. Olumluya müspet, olumsuz ise menfi cümle denir.	Cümlede anlatılan işin, oluşun, hareketin olup olmadığını veya sözü edilenin var olup olmadığını bildiren cümlelere haber cümlesi denir.
Haberi cümle olumlu/olumsuz isim cümlesi ve olumlu/olumsuz fiil cümlesi	Bu tür cümleler, olumlu/olumsuz isim cümlesi ve olumlu/olumsuz fiil cümlesi

diye ayrılır.	olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.
Müspet isim cümlesi, olumlu anlamı olan cümledir.	Olumlu isim cümlesi, sözü edilen kavramın bulunduğunu, var olduğunu, bahsedilen şekilde olduğunu bildiren cümlelerdir.
Menfi isim cümlesi, olumsuzluk anlamını taşıyan cümledir. Harf veya isim cinsinden olumsuz bir kelimenin cümlede yer almasıyla müspet isim cümlesi olumsuzlaşır. Örneğin, “ليس- ما- لا- غير- لانت” ile olumsuzluk kurulur.	Olumsuz isim cümlesi, bir niteliğin, bir nesnenin olmadığını, bulunmadığını anlatan cümlelere olumsuz isim cümlesi denir. Olumsuz isim cümlesi “yok-değil” kelimeleriyle, “ne ... ne” bağlacıyla ve “-sız” olumsuzluk ekiyle kurulur.
Müspet fiil cümlesi, başında olumsuzluk edatı bulunmayan veya başında olumsuzluk edatı olduğu halde anlamı olumlu olan cümledir.	Olumlu fiil cümlesi, işin, oluşun yapıldığını veya olduğunu bildiren cümledir. Bazı cümlelerin olumsuzluk edatı taşımalarına rağmen anlamca olumludur.
Menfi fiil cümlesi, başında لَنْ، اِنْ، لا، لَمْ، ve ما harflerinden biri bulunan veya menfi görünüşlü olan cümledir. Örnek لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ	Olumsuz fiil cümlesi, yüklemi fiil olan bir cümlede fiilin –mA olumsuzluk eki alarak çekime girmesiyle, bir oluşun ya da kılışın olmadığını, olmayacağını, yapılamayacağını bildiren cümledir. Olumsuzluk kavramı ara sıra “değil” ve “yok” kelimelerle de sağlanır. Ne...ne bağlayıcı ile da olumsuz fiil cümlesi kurulabilir.
Arapça’da olumsuzun olumsuzu olumludur.	Aynı şekilde bu kural Türkçe’de de geçerlidir.

Yukarıda görüldüğü üzere iki dilde haber cümlesi hüküm (yargı)nın gerçekleşip gerçekleşmemesine göre haber cümlesi olumlu (müspet) olumsuz (menfi) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Aynı zamanda her dilde haber cümlesi ya olumlu/olumsuz isim cümlesi ya da olumlu/olumsuz fiil cümlesi şeklinde iki kısımda incelenir.

Arapça ve Türkçede iki cümle çeşidinde olumsuzluk yapan edatlar yer itibarıyla tamamen farklıdır. Çünkü Arapça’da bir cümle olumsuzlaştırılmak istendiği zaman olumsuzluk edatları olumsuzlaştırılacak kelimenin önünde yer alır. Ancak Türkçe’deki bu durum tam ters bir şekilde yapılır.

Örnek

هَذِهِ الْحَدِيقَةُ لَيْسَتْ جَمِيلَةً

Bu bahçe güzel değildir.

Olumsuz isim cümlesi açısından iki dildeki kullanılan edatlar birbirine karşılaştırılınca oldukça benzerli kullanımlar görülmektedir ve netice itibarıyla olumsuz aktarıma sebep olmasına ihtimali biraz zayıftır. Fakat yukarıda dediğimiz gibi cümlede yer alışları farklıdır. Sadece bundan istisna olarak tuttuğu yer açısından “ne...ne” bağlayıcı, Arapça’dakine uymaktadır.

Örnek

مَا هَذَا رَجُلٌ

Bu adam değildir.

لَا يُوجَدُ مَاءٌ فِي النَّيْتِ

Evde su yoktur.

لَا بَيْعٌ فِيهَا وَلَا خِلَالٌ

Kendisinde ne alış-veriş, ne de dostluk

Diğer taraftan iki dildeki müspet/olumlu fiil cümlesinin tanımlarına bakıldığında, genel ifadede birbirine benzerlidir. Aynı zamanda olumsuz biçimce anlamca olumlu olan cümleler iki dilde olduğunu görülür.

Örnek

لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ

Menfi/olumsuz fiil cümleler, yapı bakımından farklı ve birbirine benzerli olduğunu denilmesi gayet zordur. Özellikle de cümlede aldığı yer olumsuz isim cümlesi gibi tamamen farklıdır.

b. Talebi cümlelerin karşılaştırılması

Bu tür cümleler Türkçe’de söz konusudur. Ancak bu kavram bazı kaynaklarda görülebilmektedir. Aynı zamanda Arapça’nın içerdiği cümle çeşitleri Türkçe’dekine karşılaştırıldığında birbirine hayli örtüşmektedir. O yüzden bu başlık altında karşılaştırılmak yapılacaktır.

1. Emir ve nehiy (olumlu ve olumsuz emir) cümlelerinin karşılaştırılması

Tablo 8*Arapça ve Türkçe’de Emir ve Nehiy (Olumsuz Emir) Cümlelerinin Karşılaştırılması*

ARAPÇA	TÜRKÇE
Emir, yukarıdan aşağıya doğru muhataptan işin yapılmasını istemek demektir. Nehiy cümlesi ise kendisiyle bir işin yapılmaması istenilen cümledir.	Emir cümlesi, yapılması istenen ya da istenmeyen eylemleri ifade eden ve genellikle yüklemi emir kipiyle oluşturulan cümle türüdür.
Emir cümleleri her zaman emir anlamında kullanılmaz. Bazen buyruk anlamından çıkarak sözün gelişinden anlaşılacak şekilde farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Dua, iltimâs “rica”, tehdit, aciz bırakma, temennî ve izin vermek gibi kullanımlarda bulunmaktadır. Nehiy cümlesi de asıl anlamının dışında kullanılmaktadır. Yukarıda belirtilen kullanımların olumsuzudur.	Emir biçiminde cümleler emir, komut, dilek, tesviye, öğüt, güven hatta yalvarma ifade edebilir. Kimi zaman da gramerce emir cümlesi olmayan cümle emir niteliği taşıyabilir. Örnek Ödevleriniz yarın teslim edilmiş olacaktır.
Emir kipi, emir fiil “إفعل” ile özel kalıbın dışında kullanılan bazı kalıplar da vardır. Bu kalıplar, başında emir lâmi bulunan meczûm muzâri fiili, emir fiilinin yerini alan masdar ve isim fiildir. Nehiy cümlesi ise müzûri fiilinin başına gelen cezm eden bir ‘ل’ harfi getirilmekle yapılır.	Emir kipinin ekleri yoktur. İkinci şahıs için fiilin kökü ile ve üçüncü şahıs için fiillere şahıs ekleri –sin, -sinler getirilerek yapılır. Olumsuz şekli ise olumsuzluk eki –mA ile yapılır.

Emir cümlesi görüldüğü üzere her iki dilde bulunmaktadır. Tanımlar oldukça aynıdır. Aralarındaki tek fark, Türkçe’de emir cümlesi hem olumlu hem de olumsuz şekli kapsamaktadır. Ancak Arapça’da emir cümlesi ve nehiy cümlesi adı altında ayrı incelenmektedir.

İki dilde emir cümlesinin asıl anlam dışında farklı ve çeşitli kullanımları vardır. Bu farklı kullanımlar iki dilde birbirine benzerli olmasını denilebilir. Ancak yapısı bakımından her iki dilin yapısına bağlı olarak hiçbir benzerlik görülmemektedir.

Tabloda belirtildiği gibi Türkçe’de emir cümlesi olmayan cümleler emir niteliği taşıyabilir. Bu durum Arapça’da da geçerlidir.

Örnek

غَدًا ستكون واجباتكم قد سَلِمَت   Ödevleriniz yarın teslim edilmiş olacaktır.

2. İstifham (soru) cümlesinin karşılaştırılması

Tablo 9

Arapça ve Türkçede İstifham (soru) cümlesinin karşılaştırılması

ARAPÇA	TÜRKÇE
İstifhâm cümlesi, önceden bilinmeyen bir şey hakkında bilgi sahibi olmak için cümlelerin başına bu maksat için kullanılan soru edatlarından birini getirmekle oluşturulan cümlelerdir.	Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümleler, soru cümlelerdir.
Arapça’da istifham kipi, istifham harfleri “هـ- ا” ile, istifham isimleri “مَنْ- مَا-” ile, istifham edatları “كَيْفَ- كَمْ” ile ve edat kullanmadan vurguyla yapılır.	Türkçe’de soru kipi, mI ekiyle, soru kelimeleri “ne, kim, hangi, kaç, nasıl, neden, ne kadar, niye vb.” ile ve tonlama yoluyla yapılır.
Arapça’da istifham edatları her zaman cümlelerin başında yer alır. Cümlelerin unsurlarının biri ne zaman istifham edatı önce yer alırsa istifham manası kaybolur.	Türkçe’de soru edatlarının cümlede aldığı yer değişkendir.
Arapça’da istifham, asıl anlamının dışında farklı amaçla kullanımları vardır. Örneğin, azarlama, taaccüp, tenbih, tehdit, emir, inkar etmek, gözdağı vermek, şaşırma vb. kullanımlardır.	Türkçe’de soru cümleleri de asıl anlamından başka farklı kullanımları vardır. Örneğin, ihtimal, küçümseme, beklenmezlik, beğenme, övme, şaşma, yıkanma üzüntü, rica, kınama, inkâr etmek, davet etmek, azarlamak vb. kullanımlardır.
Arapça’da istifham iki çeşide ayrılır: 1. Gerçek istifham “cevap gerektiren” 2. Mecazî istifham “cevap gerektirmeyen”.	Türkçe’de soru cümleleri anlam olarak ikiye ayrılır: 1. Gerçek soru cümleleri “cevap gerektiren”.

2. Söзде soru cümleleri “cevap gerektirmeyen”.

Arapça’da istifham edatlarının kullanımı amacından tasdik ve tasavvur olarak ikiye ayrılır. “أ” harfi kimi zaman tasavvur kimi zaman da tasdik için kullanılır. “هل” harfi sadece tasdik harfi için kullanılır. Diğer istifhâm isimleri sadece tasavvur için kullanılır.

Tabloda görüldüğü üzere iki dildeki istifham “soru” cümlesi bilinmeyen bilgi almak için kurulur. Aynı zamanda asıl anlamının dışında cevap gerektirmeyen özel kullanımları vardır. Bu özel kullanımlar iki dildeki oldukça birbirine benzerlidir. İstifham “soru” cümlesinde kullanılan araçlar iki dilde soru edatlarıyla ve edat kullanmadan vurgu ile yapılmaktadır. Ayrıca bu araçların kullanımının amacı bakımından ya tasdik ya da tasavvur için kullanılır. Bununla birlikte iki dildeki kullanılan soru edatlarının birbirine örtüşmesi mümkündür.

Arapça’da istifham için kullanılan edatlar her zaman cümlenin başında yer almaktadır. Ancak Türkçe’deki kullanılan edatların cümlede yeri değişkendir.

3. Temenni (istek) cümlesinin karşılaştırılması

Tablo 10

Arapça ve Türkçede Temenni (istek) cümlesinin karşılaştırılması

ARAPÇA	TÜRKÇE
<p>Temenni cümlesi genelde gerçekleşmesi mümkün olmayan veya gerçekleşmesi mümkün olmayan şeylerin arzusu edildiğini anlatmak için kullanılmaktadır. Temenni edatları, لَيْتَ، لَيْتَ dir. هَلْ، هَلَّا، أَلَا، لَوْلَا، لَوْمَا، لَوْ، لَعَلَّ edatı temenni cümlesinde en çok kullanılan edattır.</p>	<p>Gerçekleşmesi mümkün olan veya gerçekleşmesi mümkün olmayan dileği, arzuyu, isteği bildiren cümlelere istek cümlesi denir. İstek cümlesi istek ve dilek-şart kipleriyle yapılır; bu kiplerle birlikte "bari, tek, n'olaydı, keşke" kelimeleri de kullanılabilir.</p>
<p><i>Örnek</i></p> <p>لَيْتَ الرَّبِيعُ يَأْتِي</p>	<p><i>Örnek</i></p> <p><u>Keşke ilkbahar sürse</u></p>

Arapça'da temenni cümlesi, Türkçe'de istek cümlesi karşılığı sayılabilmektedir. Tabloda görüldüğü üzere Arapça'da temenni cümlesi, genelde gerçekleşmesi mümkün olmayan veya olması mümkün gibi görülmeyen şeylerin arzu edildiğini anlatmak için kullanılır. Bu tanım Türkçe'dekine karşılaştırılınca birbirine bir benzerlik görülür. Ancak anlam olarak aralarındaki fark, Türkçe'de istek cümlesinin, gerçekleşmesi mümkün olmayana ilaveten mümkün olanı da içermesidir.

Arapça'da temenni cümlesinde kullanılan temenni harfler, Türkçe'de dilek-şart kipinin -sa/-se ekiyle karşılayabilir. Fakat Türkçe'de istek cümlesinde kullanılan istek kipinin Arapça'da karşılığı yoktur.

Tablodaki örneklere bakılınca birinci cümlede لَيْتَ harfi ve “keşke” kelimesinin aynı anlam ifade ettiklerini görülür. Ancak يُدُومُ fiili muzarî kipinde olduğu halde Türkçe'deki karşılığı “sürse” dilek-şart kipindedir. Bu farklılık olumuz aktarıma neden olabilir. İkinci örnekte ise bu durum farklıdır. Zira “لَوْ أَجَابَ” mazî fiille kurulan şart kipi, Türkçe'de biçimsel olarak farklı olsa da aynı kipin kullanıldığını bulunur. Fakat sözdizimi açısından farklılık bulunması gayet açıktır.

4. Şart cümlesinin karşılaştırılması

Tablo 11

Arapça ve Türkçede Şart cümlesinin karşılaştırılması

ARAPÇA	TÜRKÇE
Arapça'da yaygın olarak kullanılan şart cümlesi bir durumun gerçekleşmesinin bir şarta bağlandığı cümle kalıbıdır. Bu cümle çeşidi iki kısımdan oluşur. Bunlardan biri şart diğeri ise cevap/cezadır. Şart ismi yahut şart harfi bu iki yapıyı birbirine bağlar.	Şart cümlesi, eylemin gerçekleşmesini bir şarta bağlayan cümledir. Şart cümlesi şart ifade eden bir cümle ile, ondan sonra gelen bir esas cümleden ibarettir. Şart cümlesinin esas şart kipinin şart ifadesine dayanır. şart için bazen cümle başlarına şayet ve eğer gibi kelimeler getirilebilir.
Örnek لَوْ تَتَجَاوَزَ الإِمْتِحَانَ تَذْهَبُ إِلَى الْعِطْلَةِ إِنْ تَأْتِي مُبَكِّرًا نُسَافِرُ	Örnek Eğer sınavı kazanırsan tatile gidersin. Şayet erken gelersen yola çıkarız.

Yukarıda görüldüğü üzere şart cümlesi iki dilde oluşun, kılışın gerçekleşmesini için bir şarta bağlanır. Aynı zaman şart cümlesi, iki dilde bir yan bir temel cümlesinden oluşmaktadır. Bu bağlanım Arapça’da bir edatla, Türkçe’de ise şart kipiyle çekimlenmiş bir fiille sağlanır.

Örneklere bakıldığında yan ve temel cümlelerin dizilişi bakımından iki dilde şart içeren cümle birinci sırada yer alır. Hem de iki dilde “لَوْ- إِنْ” edatlar ve “eğer- şayet” kelimeler cümlenin başında bulunmaktadır. Ancak Türkçe’de esasta şart manasını ifade eden edat şart kipiyle çekimlenmiş fiilde bulunmaktadır. Bu durum Arapça’da yoktur. Dolayısıyla olumsuz aktarıma sebep olabilir.

Arapça’da anlamı bakımından cümle çeşitlerinde yer alan nida, dua, medih ve zem (övme ve yerme), taaccüp, terci, yemin, akit ve kasır cümleleri Türkçe’de cümle çeşitlerinin tasnifinde böyle adlandırılmış cümlelerin olmamasına karşın genelde bunun gibi ifadelerin bulunması mümkündür. Öyleyse bu çalışmada sırası gelecek olan ve Arap öğrencilere yapılacak olan ankette bu tür cümlelerin olumlu veya olumsuz aktarıma neden olabilmesini tespit edilecektir. Diğer tarafta aynı başlık altında bulunan tekid (pekiştirmeli), hazıf (eksilteli) ve takdim- te’hirli (kuralsız) cümlelerinin Türkçe’de bu başlık altında bulunmamasına rağmen başka bir başlık altında yer alır. Dolayısıyla Arapça ve Türkçe’de var olan ancak farklı başlıklar altında incelenen bu çeşit cümleler bir araya getirilerek bağımsız bir bölümde karşılaştırılması yapılacaktır.

1.7.2.5.5.3. Yapısı Bakımından Cümlelerin Karşılaştırılması

Tablo 12

Arapça ve Türkçede Yapısı Açısından Cümlelerin Karşılaştırılması

ARAPÇA	TÜRKÇE
Arapça’da cümlelerin içerdiği isnâdî terkiplerin ilişkileri ve sayısı bakımından basit ve mürekkeb cümle olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Basit cümle tek isnadî terkip içeren cümledir. Mürekkeb ise iki ve ikiden fazla isnadî terkip içeren cümledir.	Bir cümlenin varlığı, bir yüklem varlığıyla gerçekleşir. Cümleleri yapısına göre incelemek de, cümleyi, yüklemine göre bir ya da birden çok oluşuna göre değerlendirmektedir. Yapılarına göre, yani yüklem sayısına göre, basit ve birleşik olmak üzere iki tür cümle vardır.
Basit cümle, bir olay bir haber üzerine kurulan, başka bir cümle ile isandî bir ilişkide bulunmayan cümledir. İster fiil, isterse isim ile başlasın bir tek yargı içeren cümle çeşidine basit cümle denir.	Basit cümle, kuruluşunda tek yüklem bulunan, tek yargı bildiren cümledir. Basit cümlede tek bir yargı bulunur, bu yargıyı sonuca bağlayan tek yüklem vardır. Bu yüklem de ya çekimli bir fiildir veya ekfiil

almış isim ya da isim gibi kullanılan bir kelime grubudur. Bu cümle yapıları yalnız bir anlatım bildirir ve bağımsız yargılar ortaya koyarlar.

Mürekkebe (birleşik) cümle, bünyesinde iki veya daha fazla cümle barındırır. Basit cümlede öğeleri birbirine bağlayan isnâd veya hüküm tek olmasına karşın birleşik cümlede birden çok isnâd bulunmaktadır. Bunlardan biri ana cümlenin isnâdı, ikincisi ise yan cümleyi ana cümleye bağlayan isnâddır. Ana cümle tek başına bir hüküm ifade etmesine rağmen yan cümleler anlamları bakımından ana cümleye bağlı olmaktadır. İki cümle arasındaki ilişki bazı edatların kullanılmasıyla gerçekleşmektedir.

Bir temel cümle ile buna bağlı bir ya da daha çok yan cümleden oluşur. Türkçe’de umumiyetle basit cümleler, yani tek yüklemliler müstakil cümleler kullanılır. Anlamı bütün boyutlarıyla yansıtmada tek bir cümlenin yeterli olmadığı durumlarda, cümlelerden meydana gelen dil birliklerine başvurulur. Bu birlikler, çok boyutlu bir anlatım için yan yana gelen cümlelerin bağlama edatlarıyla, ortak cümle öğeleriyle, ortak kip/şahıs ekleriyle ya da çeşitli anlam ilişkileriyle birbirlerine bağlanmalarından oluşurlar.

Arapça’da birleşik cümlesinde yan cümleler, cümlenin bir ögesi olup olmamalarına göre iki başlık altında incelenir ve bu i’rab yoluyla belirlenir. Arapça nahivcileri, bunu i’râbta mahalli olan ve i’râbta mahalli olmayan olarak isimlendirmişler.

Türkçe’de birleşik cümleler genel olarak yan cümleli birleşik cümleler ve sıralı birleşik cümleler olmak üzere iki grup altında incelenmektedir

Tabloda görüldüğü üzere Arapça ve Türkçe’de yapısı bakımından cümleler basit ve birleşik cümleler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Basit cümle, iki dilde bir yargı içeren cümle çeşididir. Ancak Arapça’da bir cümlenin bir yargı içerdiğini (basitliğini) belirleyen ölçü, cümlede bulunan isnâdî terkinin tek olmasıdır. Türkçe’de ise, cümlenin tek yüklemliler olmasıdır. Öte yandan birleşik cümle, iki dilde bünyesinde iki veya daha fazla cümledir. Yani temel cümle ve yan cümlelerden oluşan cümledir. Bununla beraber yan cümleler, cümlenin bir ögesi olup olmamalarına kıyasla iki grup altına incelenmektedir.

1. Cümlenin bir ögesi olan yan cümleler bakımından karşılaştırılma

Yukarıda bahsedildiği gibi iki dilde yan cümleler, cümlenin bir ögesi olup olmamalarına göre iki gruptur. Türkçe’de fiilimsilerle kurulan yan cümleler, Arapça’da hangi yan cümle türleriyle karşılanmasını şu noktalarda belirtilebilir:

a. Ortaçlı yan cümleler

Türkçe'de ortaçlar, Arapça'da ism-i fail ve ism-i mef'ûl ve sıla ve sıfat cümlesi ile karşılanır. Ancak yan cümle olanlar sadece sıla ve sıfat cümlesidir.

Arapça'da ortaçların karşılığı, sıfat cümlesi ve sıla cümlesidir.

Örnek

حَرِيرٌ يُؤْخَذُ مِنْ نُودَةِ الْقَرِّ غَالٍ جِدًّا   İpek böceğinden elde edilen ipek çok pahalıdır.

Sıfat y.c.

ortaçlı y.c.

الْعَامِلُ يَنْتَظِرُ الْحَافِلَةَ الَّتِي سَتَحْضُرُ بَعْدَ دَقَائِقَ   İşçi dakikalar sonra gelecek otobüsü

bekliyor.

Sıla y.c.

ortaçlı y.c.

بَنَى الْمَلِكُ قَصْرًا يُرَى مِنْ بَعِيدٍ   Kral, uzaktan görülebilecek bir köşk inşa etti.

Sıfat y.c.

ortaçlı y.c.

نَحْنُ أَيْضًا مَرَرْنَا مِنَ الْجِسْرِ الَّذِي مَرَّ مِنْهُ الْجَمِيعُ   Herkesin geçtiği köprüden biz de geçtik.

Sıla y.c.

ortaçlı y.c.

Bu örneklerde görüldüğü üzere Türkçe'deki yan cümle olan ortaçlar, Arapça'da sıfat ve sıra cümleleri ile karşılanır. Cümlenin dizilişi açısından iki dildeki bu tür yan cümlelerin tuttuğu yer farklıdır. Aslında bu farklılık, iki dildeki gerek basit fiil cümleleri gerek basit isim cümlelerinin dizilişinde var olan farklılıktan kaynaklanmaktadır. Bununla beraber ortaçlı yan cümleler, Arapça'da sıfat cümlesi ile karşılanınca olumsuz aktarımın yapılması muhtemeldir.

b. Ulaçlı yan cümleler

Türkçe'deki yan cümle olan durum, neden ve karşılaştırma ulaçları, Arapça'da hal cümlesini karşılamaktadır. Ancak zaman ulaçları Arapça'da müzâfün ileyh cümlesiyle karşılanmaktadır.

Örnek

جَاءَ زَيْدٌ يَرْكُضُ

Zeyd koşarak geldi.

Hal y.c.

ulaçlı y.c.

حَضَرْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا وَاثِقٌ فِيكَ

Sana güvenerek yanına geldim.

Hal y.c.

ulaçlı y.c.

عَادَ الرَّجُلُ إِلَى بَيْتِهِ وَهُوَ مُتْعَبٌ

Adam yorgun olarak evine döndü.

Hal y.c.

ulaçlı y.c.

رَأَيْتُ الْهَالَالَ بَيْنَ السَّحَابِ

Bulutların arasındayken ayı gördüm.

Hal y.c.

ذَهَبَ الْعَامِلُ إِلَى الْمَصْنَعِ وَلَمْ يَأْكُلْ شَيْئًا

ulaçlı y.c.

İşçi fabrikaya hiçbir şey yemeden gitti.

Hal y.c.

لِمَ تُؤذُونَنِي وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ

ulaçlı y.c.

Benim, Allah'ın peygamberi olduğumu

bildiğiniz halde, niçin eziyet ediyorsunuz!

ulaçlı y.c.

جَاءَ جِبْرِيلُ يُعَلِّمُ النَّاسَ دِينَهُمْ

Cebrail, insanlara dinini öğretmek için geldi.

Hal y.c.

ulaçlı y.c.

عَادَ أَحْمَدُ إِلَى بَيْتِهِ مِثْلَمَا جَاءَ

Ahmet, evine geldiği gibi döndü.

Hal y.c.

ulaçlı y.c.

دَخَلَ الطُّلَّابُ الصَّفَّ حِينَ دَقَّ الْجَرَسُ

Öğrenciler zil çaldığı zaman sınıfa

girdiler.

m.ileyh y.c.

ulaçlı y.c.

إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تُصَلِّيَ فَلَا تَنْسَى الْوُضُوءَ

Namaz kılmak istediğin vakit abdesti

unutma!

m.ileyh y.c.

ulaçlı y.c.

Ortaçlı yan cümlelerde söz edildiği gibi iki dil cümlelerinin dizilişine tabi olarak bu tür yan cümleli cümlelerde de diziliş farklılığı bulunmaktadır.

c. Adeylemli yan cümleler

Türkçe'deki adeylemler yan bir cümle kurar. Arapça'da masdarlar ise müfret bir kelime sayılarak yan bir cümle kurmaz. Yani Türkçe'deki adeylemlerle kurulan yan cümleler Arapça'da masdar olarak basit bir cümle içinde gelebilir. Ancak Arapça'daki başında mastar harfi bulunan cümle ya da mastarla tevil edilen isim veya fiil cümlesiyle yan cümle sayılır.

Örnek

أَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ = صَوْمُكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ

Oruç tutmanız sizin için hayırlıdır.

y.c.

y.c.

يَمْشِي (مشيه) خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَرْكَبَ سَيَّارَتَكُمْ

Yürüyüşü, sizin arabanıza

binmesinden daha iyidir.

y.c.

y.c.

Türkçe’de adeylemler, cümlenin içerisinde herhangi bir unsurun yerine geçebilir. Arapça’da bu durum masdarlar için geçerlidir. Ancak başında masdar harfi bulunan cümle veya masdarla tevil edilen isim veya fiil cümlesi, cümlede sadece müsned ileyh (mübteda-fail) ve mef’ûl olarak yer alır. Nitekim olumsuz aktarımın yapılmasının ihtimali en çok masdarla tevil edilen isim veya fiil cümlesinin Türkçe’ye çevirilince olabilir.

Türkçe’deki eylemsilerin Arapça’daki karşılığı ortaya konduktan sonra cümlede hangi unsurların yerine geçebilmesi aşağıda belirtilecektir.

a. Mübtedâ (Özne) olan yan cümleler

Arapça’da mübtedâ olarak gelen yan cümle ya başında mastar harfi bulunan ya da mastarla tevil edilen isim ve fiil cümlesidir. Türkçe’de ise adeylemler ve ortaçlar özne olarak gelirler. Netice itibarıyla iki dilde mübtedâ (özne) olabilen yan cümleler birbirine örtüşmesi kısmen olmaktadır. Zira adeylemler ve Arapça’daki karşılığı birbirine benzerlidir. Fakat ortaçlar isim cümlesinde özne olmalarına karşın Arapça’daki karşılığı olan sıfat ve sıla cümlesi mübtedâ olarak gelmez. Diğer taraftan Arapça’da mastarla tevil edilen isim ve fiil cümlesinin mübtedâ olabilmelerine rağmen bu durum Türkçe’de geçerli değildir.

b. Haber (yüklem) olan yan cümleler

Arapça’da haber olan yan cümle, Türkçe’ye çevirilince yan cümle olarak görünmez. Bunun aksine basit bir cümle sayılır.

Örnek

السُّوقُ الْمُشْتَرَكَةُ أُقِيمَتْ فِي أُوْرُوْبَا Ortak Pazar, Avrupa’da kuruldu. (Haber: fiil cümlesidir)

Örnekte görüldüğü üzere أُقِيمَتْ فِي أُوْرُوْبَا Arapça’da yan cümle olarak sayılmasına karşın Türkçe’de basit cümleden başka değildir.

c. Fail (Özne) olan yan cümleler

Arapça’da birleşik cümle içinde fail olarak bulunan yan cümle ya doğrudan cümle olarak yer alır ya da başına aldığı masdar harfi ile cümleye katılır. Türkçe’de yukarıda bahsettiğimiz gibi adeylemler ve ortaçlar fiil cümlesinde özne olarak gelirler. Sonuç olarak hem benzerlik hem de farklılık vardır.

d. Mef'ul (Tümleç) olan cümleler

Arapça'da birleşik cümlede yer alan yan cümle tümleç (mef'ûl) konumunda bulunabilir. Bu mef'ûl bazen mef'ûlünbih, bazen mef'ûlünleh ve bazen de mef'ûlünfih olarak gelir. Kimi zaman doğrudan gelebilir, kimi zaman ise müevvel masdar şeklinde gelir. Türkçe'de ise adeylemli ve ortaçlı yan cümleler tümleç yerine geçebilir.

Sonuç itibarıyla iki dil arasında yan cümle, cümlenin bir ögesi olan yan cümlelerde hem benzerlik hem de farklılık görülmektedir.

2. Cümlenin bir ögesi olmayan yan cümlelerin karşılaştırılması

a. Sıra (istinafiyye) cümlesinin karşılaştırılması

Arapça ve Türkçe'de sıra cümlesinden, gramer bakımından birbirinden bağımsız, anlam bakımından genellikle birbirini tamamlar mahiyette olan, aralarında bir noktalama işareti bulunan, bağımsız olarak ele alındığında her biri müstakil bir anlamı haiz olan cümlelerden meydana gelen cümle anlaşılır (Aydın,2007: 167).

Nitekim iki dilde bu tür cümle çeşidi birbirine örtüşmesi denilebilir.

b. Şartlı Birleşik Cümlenin karşılaştırılması

Tablo 13

Arapça ve Türkçede Şartlı Birleşik Cümlenin Karşılaştırılması

ARAPÇA	TÜRKÇE
<p>Arapça'da yaygın olarak kullanılan şart cümlesi bir durumun gerçekleşmesinin bir şarta bağlandığı cümle kalıbıdır. Bu cümle çeşidi iki kısımdan oluşur. Bunlardan biri şart diğeri ise cevap/cezadır. Şart ismi yahut şart harfi bu iki yapıyı birbirine bağlar.</p> <p>Örnek</p> <p>لَوْ تَتَّجَاوَزَ الْإِمْتِحَانَ تَذْهَبُ إِلَى الْعُطْلَةِ</p> <p>إِنْ تَأْتِي مُبَكِّرًا نُسَافِرُ</p>	<p>Şart cümlesi, eylemin gerçekleşmesini bir şarta bağlayan cümledir. Şart cümlesi şart ifade eden bir cümle ile, ondan sonra gelen bir esas cümleden ibarettir. Şart cümlesinin esası şart kipinin şart ifadesine dayanır. Şart için bazen cümle başlarına şayet ve eğer gibi kelimeler getirilebilir.</p> <p>Örnek</p> <p><i>Eğer sınavı kazanırsan tatile gidersin.</i></p>

Yukarıda görüldüğü üzere şart cümlesi iki dilde oluşun, kılışın gerçekleşmesini için bir şarta bağlanır. Aynı zaman şart cümlesi, iki dilde bir yan bir temel cümlesinden oluşmaktadır. Bu bağlanım Arapça'da bir edatla, Türkçe'de ise şart kipiyle çekimlenmiş bir fiille sağlanır.

Örneklere bakıldığında yan ve temel cümlelerin dizilişi bakımından iki dilde şart içeren cümle birinci sırada yer alır. Hem de iki dilde “لَوْ- إِنْ” edatlar ve “eğer- şayet” kelimeler cümlenin başında bulunmaktadır. Ancak Türkçe'de esasta şart manasını ifade eden edat şart kipiyle çekimlenmiş fiilde bulunmaktadır. Bu durum Arapça'da yoktur. Dolayısıyla olumsuz aktarıma sebep olabilir.

c. Atıf harfleriyle kurulan (bağlı) cümlelerin karşılaştırılması

Arapça'da kendisinden önceki olan cümleye atıf harfleriyle atfedilen cümleye ma'tûf cümle denir. Bu cümlenin başında bulunan لَكِنَّ، بَلْ، أَمْ، أَوْ، حَتَّى، ثُمَّ، فَ، وَ başlıca atıf harfleridir. Türkçe'de bağımlı cümle, birden çok bağımsız cümle bağlaçlar aracılığıyla birbirine bağlanır.

Örnek

ذَهَبَ زَيْدٌ وَلَكِنَّ خَالِدًا يَبْقَى

Zeyd gitti, ancak Halit durmaktadır.

يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ أَنْ يَعْمَلَ وَيَكْتَسِبَ

Her insan çalışmayı ve kazanmayı ister.

Bu örneklere bakılınca Arapça'da atıf harfleri ve Türkçe'de bağlaçlar aynı kullanımda bulunmaktadır. Hatta birbirine örtüşmeleri hayli açıktır. Dolayısıyla bu benzerlik kolaylık sağlamaktadır.

d. Te'kid (pekiştirmeli) cümlesinin karşılaştırılması

Arapça'da te'kid cümlesi, kendinden önceki cümleyi te'kid eden cümledir. Türkçe'de pekiştirmeli cümle, yargıların pekiştirildiği, güçlendirildiği cümlelerdir

Örnek

أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ ثُمَّ أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ

Lâyıktır sana (o azap). Lâyıktır sana (el-

Kıyâme 75/34)

سَنَفُوزُ فِي الْإِنْتِخَابَاتِ، مَطْلَقًا سَنَفُوزُ

Alacağız, seçimleri mutlaka alacağız.

Yukarıda görüldüğü gibi hem Arapça'da hem de Türkçe'de cümledeki hükmü kuvvetlendirmek amacıyla temel cümlenin akabinde te'kid (pekiştirmeli) cümle kullanılır. Hem de biçim olarak bu pekiştirme genel olarak temel cümlenin tekrarlanmasıyla yapılır.

c. Sebep cümlesinin karşılaştırılması

Arapça'da sebep cümlesi, gramer bakımından sebebini açıkladığı cümleye bağlı değil, ancak bir anlam bütünlüğü sağlamaktadır. Türkçe'de yargılar arasında nedensellik bağıntısı kuran cümlelerdir. Netice itibarıyla iki dildeki sebep cümleleri birbirine örtüşmektedir.

Örnek

تَمَسَّكَ بِالْفَضِيلَةِ فَأَبْنَاهَا زِينَةُ الْعُقَلَاءِ *Faziletten ayrılma! Zira o, akıllı kimselerin süsüdür.*

d. Açıklama (tefsiriyye) cümlesinin karşılaştırılması

Arapça'da tefsiriyye (açıklama) cümlesi, mübhem bir manayı açıklayan veya manaya daha fazla açıklık getiren cümledir. Türkçe'de bir yargıyı ardından gelen yargının açıkladığı cümlelerdir. Tanımlara bakıldığı zaman bu cümle iki dilde anlam ve sıralanış bakımından birbirine tamamen benzerdir.

1.7.2.5.5.4. Birbirine Benzeyen Ancak Farklı Başlık Altında İncelenen Cümlelerin Karşılaştırılması

a. Devrik (takdim ve te'hirli) cümlelerin karşılaştırılması

Türkçe'de devrik cümle, yüklem cümlede yerinin değiştirilmesi ile ilgilidir. Arapça'da ise bütün cümlenin öğelerinin değiştirilmesine bağlıdır. Üstelik Arapça'da öğelerin asıl yerlerinin değiştirilmesi, ya yapılması yasak ya zorunlu ya da keyfidir. Bu durum Türkçe'de olmamasına rağmen gelişigüzel bir şekilde yapılması da yanlıştır. Bu cümle türü açısından iki dildeki benzerlik ve farklılığın tespit edilmesi oldukça zordur. Aynı zamanda her iki dilde öğelerin sıralanışına aykırı olmasından dolayı bu çalışmada önemli bir yer tutmamaktadır.

b. Eksiltmeli cümlelerin karşılaştırılması

Hem Türkçe'de hem de Arapça'da cümleden bir unsur düşürülmesi mümkündür. Bu düşürülüş belli amaçlarla yapılmaktadır. Fakat iki dildeki bu durum ne kadar

birbirine benzediğini açık değildir. Çünkü bazı durumlarda özellikle sorulan sorulara cevap verilince kısa olarak verilmesi iki dilde tercih edilir. Aynı zamanda bu düşürlüş iki dilde şiirler, ata sözler ve deyimlerde görülmektedir.

c. Ayraçlı (itiraziyye) cümlesinin karşılaştırılması

Arapça'da itiraziyye cümle, cümle unsurları veya bağımsız cümleler arasına girmiş olan ara cümlelerin mahalli irabı yok "cümlelerin bir ögesi olmaz"dır. İtiraziyye cümle, cümlelerin herhangi iki unsurun arasında girebilir. Türkçe'de ayraçlı cümle, arasöz ve aracümle olmak üzere ikiye ayrılır. Arasöz, cümlede bir yargı ifade edilmez. Cümlelerin herhangi bir ögesinin açıklamasıdır. Cümlelerin bir ögesidir. Çıkartıldığında cümlelerin anlamı bozulmaz. Aracümle ise yargı bildirir. İçinde bulunduğu cümlelerin herhangi bir ögesi değildir. Çıkartıldığında cümlelerin anlamı bozulmaz.

Arapça'daki itiraziyye cümle, Türkçe'de aracümle ile karşılanır.

Örneğin, *زَيْدٌ - أَظُنُّ - كُوفِيَ - (Zeyd-sanırım-ödüllendirildi)* cümlesinde "أظُنُّ" ve "sanırım" fiiller iki dilde itiraziyye (aracümle) sayılmaktadır. Diğer taraftan Türkçe'deki arasöz kavramı, Arapça'da itiraziyye cümle de karşılanır.. Sonuç olarak her iki dilde bu tür cümle bulunup birbirine oldukça örtüşmektedir.

BÖLÜM II

YÖNTEM VE BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama teknikleri ve verilerin analizine yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmanın yöntemini karşıtsal dilbilim ve hata analizi oluşturmaktadır. Evvela, Arapçanın ve Türkçenin sözdizimsel özellikleri nitelenmiş ve birbirinden farklı yönleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Ondan sonra elde edilen verilerin analizi yapılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Evrenin özellikleri şöyledir:

1. Ain Shams Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkçe Edebiyatı Bölümünden 3. ve 4. sınıftan on sekiz öğrenci seçilmiştir.
2. Sorulan sorular günlük hayat ile ilgilidir. Bu sorular, öğrencinin öğrendiği dilbilgisi kurallarını ne kadar faydalandığını göstermektedir. Sınav on üç soru ve üç kompozisyondan oluşmuştur.
3. Hata analizi yaparken son derece dikkatli davrandım.

2.3. Verilerin Toplama Teknikleri

Veriler, Ain Shams Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Edebiyatı Bölümünde 3. ve 4. sınıflarda Türkçe öğrenen Arap öğrencilere yapılmış sınavın kâğıtları incelenerek elde edilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizi, hataların türüne göre, olumsuz aktarımdan kaynaklanan hatalara göre ve yabancı dilin öğretiminde kullanılan yöntemlere göre yapılmıştır. Aynı zamanda verilerin analizi dört aşamadan oluşmuştur:

2.4.1. Yanlışların Nedenlerine Göre Sayısının Belirlenmesi

Tablo 14

Yanlışların Nedenlerine Göre Sayısının Belirlenmesi

Yanlış Nedeni	Sayısı	Oranı
Olumsuz Aktarım	275	% 53
Gelişimsel Hatalar	201	% 39
zen Gstermemek	22	% 4
İmla Yanlışları	17	% 2,9
Toplam	515	

Yukarıda tabloya bıkıldığında birinci olumsuz aktarımdan kaynaklanan yanışlar birinci sırada gelir. Gelişimsel hatalar ikinci sıradadır. Diğer yanışlar ise öğrencinin sınava zen göstermemesinden kaynaklanan ve imla yanışlarıdır.

2.4.2. Sözdizimsel Farklılıkların Yanlış Sayısında Oranı

Sözdizimsel yanışlar, olumsuz aktarımdan kaynaklanan yanışlar ve gelişimsel yanışlar olarak ikiye ayrılır. Aşağdaki iki tabloda nedenine göre sözdizimsel yanışların sayısı ve oranı gösterilir:

Tablo 15

Olumsuz Aktarımdan Kaynaklanan Sözdizimsel Yanlışlar

Yanlışın Türü	Sayısı	Oranı
İsim Tamlaması	23	% 8
Sıfat Tamlaması	8	% 2,9
UNSURLARIN DİZİLİŞİNDE	18	% 6,5
Nesne ekinin kullanılmaması	18	% 6,5

Fazla bağlama edatı kullanılması	7	% 2,5
Sayı terkinde	16	% 5,8
Harf-i cerlerde	7	% 2,5
Toplam	97	

2.4.3. Öğrenen Yanlılarına ilişkin Bulgular

Elde edilen verilerden yola çıkarak sözdizimsel hatalar, olumsuz aktarımdan kaynaklanan hatalardan % 34'i oluşturmaktadır. Bu hatalar genellikle Arapça ve Türkçenin arasındaki temel fark olan cümle yapısındaki terslikten kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra Arapçada mef'ûlün bihi gösteren kelimenin sonuna konan hareketlerden başka bir edat bulunmamaktadır. Ayrıca yanlış bulunma eklerinin kullanılması ve fazla bağlaçların kullanılması görülür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. Sonuç

Bu çalışmada tespit edilmiş hatalar genel olarak dilbilgisinin farklı yönlerinden kaynaklanmaktadır. Sözdizimsel hataların bu hatalarda büyük oranı bulunmaktadır. Türkçe öğrenen Arap öğrencilerin yazdıkları metinlerde sözdizimsel hatalar çoğunlukla diziliş tersliğinden dolayı yapılmıştır.

2. Öneriler

Gelecekte bu hatalar telafi edilebilmek için şu önerilerde bulunmaktayım:

1. Arap ülkelerinde Türkçe öğreten kurumların Türkiyede yabancılara Türkçenin öğretiminin doğrultusunda hazırlanmış kitaplardan değil, Araplara yönelik kendi kitaplarını hazırlaması gerekir.
2. Türkçe öğretmenlerin öncelikle Arapçanın özelliklerine ve sözdizimsel özelliklerine vakıf olmaları icap eder. Bununla beraber uygulamalı dilbiliminde faydalanarak yoğun bir şekilde karşılaştırmalı çalışmalar yapılmalıdır.
3. Türkçe öğrenen Arap öğrenciler öğrenmeye başlamadan evvel anadil ve hedef dilin arasındaki farklılıklardan haberdar olmalıdırlar. Böylelikle hangi konularda zorlanabileceklerini öğrenerek mümkün olduğu kadar bunları kaçınabilmek için özen göstermelidirler.
4. Öğretmen, karşıtsal çalışmalardan yola çıkarak uygun materyallar kullanmalıdır.
5. Dilbilgisi derslerinin bir bütün olarak değil her alan ayrı bir ders olarak verilmesi gerekir.

KAYNAKÇA

- ABASIYANIK, S. (1990). *Seçme Hikâyeler*. İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- ABDULLATÎF, M., ÖMER, A. ve Zahrân, M. (1994). *en-Nahvu'l-Esasî*. (4. Baskı). Kuveyt: Daru'l-Selâsil Lit'tibaâ.
- ADIVAR, H. (1962). *Kalp Ağrısı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- AKBAYIR, S. (2010). *Eğitim Fakülteleri İçin Cümle ve Metin Bilgisi*. (6. Baskı). Ankara: Pegam A Yayıncılık.
- AKSAN, D. (2009). *Her Yönüyle Dil*. (5. Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- AKTAN, B. (2009). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. (1. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- ALAN, S. (2005). *Fransızca Öğrenen Türklerin Yaptıkları Biçimbilimsel ve Sözdizimsel Yanlışların Çözümlemesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- el-ANTAKÎ, M. (ty.). *el-Minhâj fil-Kavaid ve'l-Îrâb*. (8. Baskı). Beyrut: Dâru'l-Şarki'l-Arabî.
- ATABAY, N. , ÖZEL, S. Ve ÇAM, A. (2003). *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*. (2. Baskı). İstanbul. Papatya Yayıncılık.
- ATAY, F. (1970). *Gezerek Gördüklerim*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınevi.
- ATÎK, A. (ty.). *İlmu'l-Maâni*. Beyrut.
- AYDIN, T. (2007). *Arapça ve Türkçede Cümle Yapısı Yabancılara Arapça Cümle Öğretimi Karşıtsal Çözümleme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- BALIKÇISI, H. (1999). *Aganta Burina Burinata*. Ankara: Bilgi Kitabevi.
- BİLGİN, M. (2006). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*. (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- BUĞRA, T. (1963). *Küçük Ağa*. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- CANTÜRK, M. (2007). *Arapça ve Türkçedeki Ad Tamlamalarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- CUMA, İ. (2006). *Kavâidu'l-Luğatil-Arabiyye*. (1. Baskı). Riyad: Mektebetu'l-Malik Fahad Yayınları.
- el-CURCÂNÎ, A. (1978). *İlmu'l-Maâni*. Beyrut.

- ÇAMLIBEL, F. (1969). *Han Duvarları*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınevi.
- ÇATIKKAŞ, A. (2001). *Örneklî ve Uygulamalı Türk Dili Kılavuzu*. (3. Baskı). İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- ÇÖRTÜ, M. (2010). *Nahiv*. (9. Baskı). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- ÇÖRTÜ, M. (2009). *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Tekniği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- ed-DAKR, A. (ty.). *Mu‘cemu’n-Nahv*. Kum: Mektebetu’l-kıyam.
- DELİÇAY, T. (2001). *Arapça Cümle Kuruluşunda Olumsuzluk İfadeleri*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt:11 sayı:2. Elazığ.
- DEMİR, N. Ve YILMAZ, E. (2010). *Türk Dili El Kitabı*. (5. Baskı). Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- DEMİR, T. (2006). *Türkçe Dilbilgisi*. (2. Baskı). Ankara: Kurmay Kitabevi.
- EBU’L-ABBAS, M. (ty.). *el-İrabu’l-Muyesser*. Kahire: Daru’l-Talayı.
- EBU’L-MAKARİM, A. (2007a). *el-Cümletu’l-İsmiyye*. (1. Baskı). Kahire: el-Muhtâr Yayınevi.
- EBU’L-MAKARİM, A. (2007b). *el-Tarakibu’l-İsnadiyye*. (1. Baskı). Kahire: el-Muhtâr Yayınevi.
- EBU’L-MAKARİM, A. (2007c). *el-Cümletu’l-Filiyye*. (1. Baskı). Kahire: el-Muhtâr Yayınevi.
- EKÇİSÖZLÜK.(2006). Uygulamalı Dilbilim
<http://www.ekcisozluk.com/show.asp?t=uygulamal%C4%b1+dilbilim>
 adresinden 8 Şubat 2012’de alınmıştır.
- EKER, S. (2010). *Çağdaş Türk Dili*. (6. Baskı). Ankara: Grafiker O Yayıncılık.
- ERGİN, M. (2011). *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyat Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basımevi.
- ERKUL, R. (2010). *Cümle Metin Bilgisi*. (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- ERSOY, M. (1966). *Safahat*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- el-ESTEREBÂDÎ, R. (1892). *Şerhu’l-Kâfiye*. İstanbul.
- el-FAZLÎ, A. (1980). *Muhtasaru’l-Nahv*. (7. Baskı). Cidde: Dâru’ş-Şurug.

- FEYYÂZ, S. (1995). *En-Nahvu'l-Asrî*. (1. Baskı). Kahire: Merkezu'l-Ehrâm Lit-Tercüme ve el-Neşr.
- FİSİAK, J. (1980). *Theoretical Issues in Contrastive Linguistics*. Amsterdam: Benjamins.
- GAZİ, M. (2005). Türk Dili Anabilim Dalı Hakkında Bilgiler. Riyad: Kral Suud Üniversitesi.
- GÖÇER, A. (2008). *1. Uluslar arası Dünya Dili Türkçe Sempozyumunda Sunulan Bildiri*. Ankara.
- GÜNTEKİN, R. (1941). *Acımak*. İstanbul: Güven Basımevi.
- GÜRKAN, N. (2001). *Arapça ve Türkçede Sözdizim/Cümle, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8,151-76. Isparta.
- el-ĞALÂYÎNÎ, M. (1993). *Câmiu' Durusi'l-Arabiyye*.(28.Baskı). Beyrut: Elmektebetu'l-Asriyye Yayınları.
- HAMDÎ, T. (1972). *Huzur*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- el-HAMELÂVÎ, A. (1957). *Şeza'l-Orf fi fenni's-Sarf*. (12 Baskı). Beyrut.
- HÂŞİM, A. (1969). *Bize göre*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- el-HÂŞİMÎ, A. (1984). *Cevâhiru'l-Belağâ fi'l-Maânî ve'l-Bayân*. (2. Baskı). İstanbul: Kahraman Yayınları.
- HİSAR, A. (1978). *Çamlıcadaki Eniştemiz*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İBN'AKÎL, B. (1995). *Şerhu İbn' Akîl*. Beyrut: El-Mektebetu'l-Asriyye.
- İBN CİNNÎ, E. (2001). *El-Hasâis*. (1. Baskı). Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İBN HİŞÂM, E. (2007). *Muğni'l-Lebîb an kutubi'l-E'ârîb*. Beyrut: El-Mektebetu'l-Asriyye.
- İBN MANZÛR, İ. (1996). *Lisânu'l-Arab*. Beyrut.
- İBNU'L-HAJİB, C. ty. *el-Kâfiye*. İstanbul.
- İBNU'S-SERRAJ, E. (1996). *El-Usûl fi'n-Nahv*. (3. Baskı). Beyrut: Abdülhuseyn el-Fetelî Neşriyatı.
- İŞERİ, K. (ty.). *Dilin Kazanımı ve Yabancı Dil Öğretimi*. Yy.
- İŞLER, E. (2002). *Karşıtsal Çözümleme ve Arapça Öğretimi*. Nüsha, Yıl:2, Sayı:6.
- İŞLER, E. ve YILDIZ, M. (2008). *Arapça Çeviri Kılavuzu*. (3. Baskı). İstanbul: Elif Yayınları.

- KABÂVE, F. (1989). *İ'râbu'l-Cumel ve eşbahu'l-Cumel*. (5. Baskı). Halep: Dâru'l-Kalemi'l-'Arabî.
- KARAAĞAÇ, G. (2011). *Türkçenin Sözdizimi*. (3.Baskı). İstanbul: Kesit Yayınevi.
- KARAHAN, L. (2010). *Türkçede Sözdizimi*. (15.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- KARAOSMANOĞLU, Y. (1964). *Yaban*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KOÇAK, İ. (1992). *Arapça Dilbilgisi (Sözdizimi)*. Ankara. DTCTF Yayınevi.
- KORKMAZ, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. (3.Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- KARAAĞAÇ, G. (2011). *Türkçenin Sözdizimi*. (3.Baskı). İstanbul: Kesit Yayınevi.
- MAKSUTOĞLU, M. (1969). *Arapça dilbilgisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- MERİÇ, C. (1999). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- MUBÂREK, M. (1992). *Kavâ'idu'l-Luğati'l-Arabiyye*. (3.Baskı). Beyrut: eş-Şeriketu'l-Alemiyye li'l-Kitab.
- MUĞÂLİSE, M. (1997). *en-Nahv eş-Şâfi*. Beyrut: Muessesetu'l-Risâle.
- NALÇAKAN, Z. (2008). *Arapça ve Türkçede İsim ve Fiil Cümlesinin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- ÖZKAN, M. ve SEVİNÇLİ, V. (2008). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- ÖZKAN, M. ve DOĞAN, E. (Editörler). (2010). *Türkçe Cümle Bilgisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- POLAT, H. (1998). *Arapların Türkçe Öğrenirken Karşılaştıkları Sorunlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- er-RAJHÎ, A. (2010). *et-Tatbiku'l-Nahvî*. (2. Baskı). Beyrut: Dâru'l-Nahdâ Yayınları.
- er-RAJHÎ, A. (1995). *İlmu'l-Luğa et-Tatbikî ve Tâlim el-Arabiyye*. İskenderiyye: Dâru'l-Maarif el-Jamiiyye.
- RİZÂ, A. ty. *el-Merci' fi'l-Luğati'l-Arabiyye sarfuhâ ve nahvuhâ*. (4.Baskı). Beyrut: Dâru'l-Şurug el-Arabî.

- es-SAMERRÂÎ, F. (2007). *el-Cümletu'l-Arabiyye ta'lîfuha ve aksâmuhâ*. (2. Baskı). Ammân: Dâru'l-Fikr Yayınları.
- SEVİNÇ, R. (2007). *Arapçada Cümle Yapısı*. (1.Baskı). İstanbul: Enser Neşriyat.
- SEYFETTİN, Ö. (1970). *Seçme Hikâyeler*. İstanbul: Millî Eğitim Yayınları.
- es-SEYYÎD, A. (2003). *Dirasat fi'l-Lisaniyat el-Arabiyye*. Ammân: Elhamid Yayınevi.
- SEZER, A. (1988). *Yabancı dil öğretiminde üretken dönüşümlü dilbilgisinin yeri*. Hcettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı:3
- es-SUYUTÎ, C. (2002). *El-İtkân fi Ulûmi'l-Kurân*. (5. Baskı). Beyrut: Dâr İbn Kesîr.
- ŞAHİN, Y. (2006). *Yabancı dil öğretmenlerinin eğitimsel ve alan bilgisi açısından değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- eş-ŞEMSÂN, A. (1981). *el-Cumletu'l-Şartiyye inde'n-Nuha el-Arab*. (1. Baskı). Kahire: Rd-Dajvi Yayıncılık.
- et-TAFTAZÂNÎ, S. (1889). *Muhtasaru'l-Maânî*. Yy.
- TOKLU, M. (2003). *Dilbilime giriş*. Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama.
- TURHAN, I. ty. *Çince ve Türkçenin sözdizimsel açısından karşılaştırılma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü . Ankara.
- TÜRKÇECİLER. (2007) Anlamına Göre Cümle Türleri. <http://www.turkceciler.com> Dersnotlari/anlamina_gore_cumleler.html adresinden 25 Mart 2012'de alınmıştır.
- UDAYME, M. (1995). *el-Muğnî fi Tasrîfi'l-Ef'âl*. (3.Baskı). Kahire.
- ULAŞ, A. (2003). *Cümle ve metin bilgisi*. Ankara: Aktif Yayınevi.
- UZUN, T. (1997). *Arapça sarf-nahiv terimleri sözlüğü*. Konya: Damla Ofset A.Ş.
- YOUNES, B. (2008). *Arapçada ve Türkçede soru edatları –karşıtsal çözümleme-* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ez-ZAMAŞARÎ, E. (2006). *el-Mufasssal fi san'ati'l-İrâb*. El-Mektebetu'l-Şâmila.
- ez-ZERKEŞÎ, B. (ty.). *el-Burhân fi Ulumi'l-Kurân*. Kâhire: Mektebet dâru't-Turâs.
- ZÜLFİKAR, H. , KORKMAZ, Z. ve ERCİLASUN, A. (2001). *Yüksek öğretim öğrenciler için Türk dili ve kompozisyon bilgileri*. Ankara.

Muhammad ALBİLADİ Arapça İle Türkçe Arasındaki Sözdizimsel Farklılıkların
Araplara Türkçe Öğretiminde Etkisi ANKARA - 2012